

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies tertius et quartus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1866

Appendix. De Sancti Operibus, quorum ignoratur epocha, simulque de iis,
quæ an Dionysii certo sint, non constat.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72907](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72907)

AUCTORE
C. B.

sibus ad Hieracem, Ægypti episcopum, Paschalem epistolam dedit, in eaque statum miserrimum, in quem ex seditione conjecta esset Alexandria civitas, graphice depinxit. Anno 264, cum post bellum immanissima esset Alexandria lues secuta, Paschalem ad Christianos, per Ægyptum dispersos, dedit epistolam, in qua de gravissimo illo offensi Numinis flagello fuisse disserit. Anno 265, pacatis Alexandria rebus, ac proin civitate illa nec bello, nec peste amplius afflicta, Paschalem rursus ad Christianos per Ægyptum constitutos scripsit epistolam. Eodem etiam anno ad concilium, Antiochiæ contra Paulum Samosatenum celebrandum, invitatus senectutem et corporis infirmitatem in causam, ob quam eo sese conferre non posset, missa Antiochiæ epistola, adduxit, simulque quid ipse de questione in concilio contra Paulum tractanda sentiret, exposuit. Nec diu postea in vivis fuit superstes. Etenim durante adhuc concilio, protracta admodum ætate, diuturnisque laboribus fractus, nec minus meritis, quam diebus plenus mortalem hanc vitam cum immortalis initio anni 265 commutavit.

552 Utinam per egregia omnia, quæ dirissimas inter persecutiones contra Christianos suscitatas, non sine magna eruditorum omnium admiratione, magno numero elaboravit, ingenii et doctrinæ monumenta ad nostram usque ætatem viveret superstes.

B Verum, quod dici dolor est, quod in magnum Ecclesiæ detrimentum cedit, pauca dumtaxat ex his, et fere non nisi mutila, Majorum nostrorum cura ab interitu servata, ad nos usque pervenerunt. Hæc jam, uti et alia nonnulla, a scriptoribus memorata, quæ a Sancto nostro indubie scripta, ad certam queunt revocari epocham, ordine chronologico, quantum quidem per notarum chronicarum, quibus res ad Dionysium spectantes a scriptoribus antiquis signantur, paucitatem facere id licuit, hic recensui. Ingenii autem et doctrinæ monumenta reliqua, quæ vel Dionysii forte non sunt, vel, quamvis Sancto indubie debeant attribui, ad certam tamen nequeunt reduci epocham, in Appendice mox subjungenda eo, quo magis congruum visum fuerit, ordine recensere.

555 De Dionysio interim ratione Operum, quæ concinnavit, dicere adhuc lubet, sublimes eum fuisse ingenio, eruditione profunda, fidei dogmatum, ecclesiasticæque disciplinæ cognitione numeris omnibus absoluta, judicio maturo et sano, modestia et docilitate, quæ cum humilitate vere Christiana esset conjuncta, in homine litteris undequaque exulto prorsus admiranda. Sanctus Hieronymus epistola 85 ad Magnum, editionis Basileensis, de Dionysii Operibus, generatim spectatis, scribens, ita memorat: Exstant et Julii Africani libri... et Dionysii Alexandrini episcopi... qui omnes in tantum philosophorum doctrinis atque sententiis suos resarciunt libros, ut nescias, quid in illis primum admirari debeas, eruditionem sæculi, an scientiam Scripturarum. Prologo in lib. xviii in Isaiam eloquentissimum illum appellat. Vir eloquentissimus, inquit, Dionysius Alexandrinæ ecclesiæ pontifex elegantem scribit librum, irridens mille annorum fabulam. Theodoritus, Cyri episcopus, lib. 11 Hæreticarum Fabularum cap. 8 supra jam pluries laudatus, Viri doctrina insignis titulo Dionysium exornat, eruditissimumque ecclesiasticæ fidei assertorem tomo quinto Operum Hieronymi vocat Rufinus. Plurimos sanctos ecclesiæ Græcæ Patres, qui Dionysium, uti num. 26 hujus Commentarii jam docui, Magni titulo per excellentiam condecorant, silentio prætereo, atque ad Dionysii Opera, de quibus in Appendice agere proposui, tandem progredior.

quædam de Sancto elogium subduntur.

APPENDIX.

De Sancti Operibus, quorum ignoratur epocha, simulque de iis, quæ an Dionysii certo sint, non constat.

CAPUT I.

Duo de Promissionibus libri, resque in his a Sancto tractatæ.

Duplex Operum genus, uti jam supra monui, hæc in Appendice tractaturus sum; aliud nempe, quod spectat ad Dionysii Opera, quorum ignoratur epocha; aliud vero, quod nonnulla respicit Opera, quæ an Dionysii certo sint, non habetur compertum. A præcipuis Sancti Operibus, quorum ignoratur epocha, duco initium, atque id quidem a binis de promissionibus libris. Adhæc, inquit de Dionysio lib. vii Historiæ, cap. 24 Eusebius, duos libros de promissionibus composuit. Duo libri, inquit, Dionysii Opera in Catalogo Virorum Illustrium cap. 69 recensens Hieronymus, adversum Nepotem episcopum, qui mille annorum corporale regnum suis scriptis asseverat; in quibus et de Joannis Apocalypsi diligentissime disputat. Causa hosce scribendi libros Dionysio hæc fuit: Nepos, episcopus quidam Ægyptius, regnum Christi, corporalibus refertum deliciis, post generalem corporum resurrectionem mille annorum spatio, unde etiam hujus opinionis sectatores Millenarii seu Chilistæ dicti fuerunt, in terris duraturum, docuerat, hocque dogma suum, quod jam ab ipso fere Ecclesiæ initio Cerinthus et Papias alique ante illum susceperant, argumentis ut plurimum ex Apocalypsi præcipueque ex hujus cap. 20 ductis stabilire nisus fuerat.

Duo Dionysii de Promissionibus libri. Causa, ob quam

2 Cum vero Apocalypseos oracula spirituali et allegorico sensu accipienda esse, continuo reposuissent contendissentque orthodoxi, Nepos librum de ista questione composuit, quem ἐκζητῶν ἀλλοτριῶν, id est, Confutationem allegoristarum inscripsit, tanto passim favore in Arsenoiteico Ægypti tractu acceptum, ut, schismate facto, integræ ecclesiæ a recta fide deficerent. Itaque Nepos, hic memoratus, qui jam aliquandiu vita functus erat, seu potius ejus de confutatione allegoristarum liber Dionysium impulit, ut præfatos binos de Promissionibus libros, priori quidem suam ipsius sententiam proponens, posteriori vero de Apocalypsi disputans, Nepotis refutandi ergo conscriberet. Causam scribendi, inquit loco proxime citato Eusebius, præbuit Nepos quidam, episcopus Ægypti, qui promissiones sanctis hominibus factas in divinis Voluminibus, Judaico sensu exhibendis docebat, et nescio quod mille annorum spatium corporalibus refertum deliciis in hac terra fore, affirmabat; cumque ex Joannis Revelatione (Apocalypsi scilicet) opinionem suam stabilire se posse existimaret, librum, quem de hac questione composuerat, Confutationem allegoristarum inscripsit. Hunc ergo Dionysius in libris de Promissionibus acriter impugnavit.

hos Sanctus scripsit, hanc docet Eusebius;

5 Hunc in modum Eusebius causam exponit, quæ Dionysium ad memoratos de Promissionibus libros scribendos impulit. Verum ipsemet Sanctus, qua ratione potissimum ad Opus illud elucubrandum fuerit inductus, distinctius nos docet. Etenim Eusebius loco supra citato insigne exhibet secundi de Promissionibus libri Fragmentum. In hoc autem Sanctus sic scribit: Quoniam (Nepotis sectatores) librum quemdam (Confutationem Allegoristarum dictum) proferunt Nepotis, quo quidem magnopere nituntur, quasi in eo certissimis argumentis demonstratum sit, regnum Christi in terris futurum; in plurimis quidem aliis rebus laudo Nepotem ac diligo, cum propter fidem, tum ob diligentiam et studium Scripturarum; postremo ob psalmodum cantus multiplices, quibus plerique ex fratribus etiamnum magnopere delectantur, magnoque honore

at illam ipsemet Sanctus

A nore ac reverentia hominem prosequor, vel ob id maxime, quod ex hac vita migravit: sed veritatem magis diligo, cunctisque præferendam censeo. Etenim ea quidem, quæ recte dicta sunt, absque invidia laudare ac probare debemus: si quid vero secius scriptum est, id examinari a nobis et corrigi decet. Quod si ipse (*Nepos nempe*) præsens adesset, et opinionem suam viva voce promulgaret, sufficeret fortasse simplex absque scripto colloquium, quo per interrogationes ac responsiones convinceretur adversarii et in pristinam concordiam revocarentur.

in secundo de
Promissioni-
bus libro di-
stinctius ex-
ponit,

4 Verum cum in publicum editus sit liber, isque, ut nonnullis videtur, ad persuadendum aptissimus; et cum quidam doctores Legem quidem ac Prophetas nihili faciant; Evangelia sequi negligant; Apostolorum Epistolas contemnant: hujus vero libri (*Confutationis Allegoristarum*) doctrinam quasi magnum aliquod et arcanum sacramentum venditent, et simpliciores quosdam ex fratribus nostris nihil sublimè atque magnificum nec de glorioso prorsusque divino adventu Domini nostri, nec de resurrectione nostra, nostrique ad Christum aggregatione et adsimulatione sentire patiantur; sed leviam quædam ac mortalia, et qualia nunc homines sperare solent, in regno Dei cogitare jubeant, necesse est, ut adversus fratrem meum Nepotem, quasi præsentem, disputationem instituum. Ita ipsemet S. Dionysius, causas, ob quas contra Nepotem calumniam stringat, distincte exponens, simulque, quo animo adversus errores scribendum sit, exemplo suo docens. Porro modus, quo Dionysius de Nepote per verba num. præcedenti recitatis loquitur, dubitare etiam me facit, an veritati congruat, quod apud Labbeum tom. I Conciliorum col. 852 de Nepote, qui ibidem Nepotianus vocatur, a Dionysio in synodo, quam hic Alexandria celebravit, post mortem damnato atque abdicato his verbis asserit: Synodus divina et sancta provincialis, collecta Alexandria ab eodem Dionysio, quæ damnavit et post mortem abdicavit Nepotianum, episcopum Egypti et Cærinthum, tanquam asseverantes, eoque errori plurimos alios involventes, in terrena Hierusalem Christi esse regnum, et millenarium annorum docentes, et præterea legitima sacrificia et ovium mactationes tanquam legitimis exigentes. Confer hæc, studiosè lector, cum Dionysii de Nepotes verbis, num. præcedenti huc transcriptis, tumque de re forma judicium. Pergo ego ad alia, quæ Dionysius in secundo de Promissionibus libro, jam laudato, pertractat.

* errore

in quo etiam,
qui a Nepotis
errore

3 Nepotis error in Arsinioico præcipue Egypti tractu, cujus forte episcopus Nepos fuerat, plurimos infecerat, erantque ibidem integræ ecclesie, quæ ab aliis, idem secum de terreno Christi regno, mille annis duraturo, non sentientibus, sese, facto schismate, sejunxerant. Malum hoc jam diu tenerat. Verum, ne longius serperet, viresque majores acquireret, Dionysius, utpote ad cujus patriarchatum præfatus tractus spectaret, eo se confert, ut inveteratum morbum, qui contagione sua plures semper ac plures inficiebat, opportuna tandem atque efficaci medela penitus sustollat. Quid autem ibi Sanctus egerit, qui cum iis, qui Nepotis errores sectarentur, in colloquium venerit, eosdemque ad veritatis cognitionem adduxerit, ipsemet in prælaudato suo secundo de Promissionibus libro exponit, ardens Arsinioitarum cognoscendæ veritatis studium summopere extollens, iisque, quod cum illis habuit, colloquium coloribus adumbrans, ex quibus nihil eo prudentius, nihil suavius, nihil ad Christianam charitatem simulque in indaganda veritate sinceritatem magis compositum excogitari posse, facile appareat. Verba Sancti, quæ apud Eusebium lib. vii, cap. 24 verbis num. 5 et 4 hic jam recitatis proxime fere subduntur, quæque jam dicta confirmabunt, huc transcribo. Cum essem, inquit, in Arsinioica præfectura, in qua jam pridem, ut nosti, increbuit hæc (*Nepotis*) opinio, adeo ut schismata et integrarum ecclesiarum defectiones fierent, convocatis presbyteris ac

doctoribus, qui per singulos vicos fratribus prædicabant, præsentibus item fratribus, qui adesse voluerant, hortatus sum illos, ut ea doctrina (*quam Nepos tradiderat*) palam in concione examinaretur, cumque hunc librum (*Nepotis nempe, de Confutatione Allegoristarum*) tanquam scutum quoddam murumque inexpugnabilem mihi opposuissent, tres continuos dies a prima luce usque ad vesperam cum ipsis sedens, quæcumque in eo libro scripta erant, discutere aggressus sum.

AUCTORE
C. B.

6 Tum vero fratrum constantiam et ardentissimum cognoscendæ veritatis studium et docilitatem atque intelligentiam magnopere sum admiratus. Adeo moderate et ordine interrogationes rationesque dubitandi, et assensiones a nobis fiebant. Ac studiose quidem cavebamus, ne ea, quæ semel nobis placuissent, tametsi, seu potius, ut sensus exigit, si falsa esse deprehenderentur, pertinaciter defenderemus, nec aliorum objectiones subterfugiebamus; sed quoad fieri poterat, ad ea, de quibus instituta erat disputatio, eniti, eaque stabilire conabamur; sin autem rationibus convicti essemus, non pudebat nos mutare sententiam et aliis assentiri. Quin potius cum bona animi conscientia absque ulla simulatione, expansis ad Deum cordibus, quæcumque certissimis argumentis et auctoritate sacræ Scripturæ confirmata essent, suscipiebamus. Tandem denique Coracio, qui hujus doctrinæ auctor et signifer, seu potius, ut Græcus textus patitur, princeps et suasor, fuerat, audientibus cunctis, qui aderant, fratribus, pollicitus nobis et contestatus est, se imposterum hanc (*quam Nepos docuerat*) opinionem amplexturum non esse, nec de ea disputaturum, nec locuturum, nec populo prædicaturum; quippe qui argumentis oppositis satis superque convictus fuisset. Fratris autem, qui aderant, hæc disputatio et omnium inter se reconciliatio atque consensio non mediocrem attulit voluptatem.

ad veritatis
agnitionem
Arsinoitas
adduxerit,
enarrat,

E

7 Hunc in modum Dionysius, uti ipsemet hisce jam recitatis verbis docet, ad veritatis agnitionem Arsinioitas, seu, ut alii scribunt, Arsenoitas adduxit; qua in re Sancti dexteritas atque industria mirifice elucit, nec minus rara Arsinioitarum docilitas, animique sincera ad veritatem agnoscendam promptitudo enitit. Quotusquisque enim est, qui in concertatione publica erroris se convictum fateatur, veritatisque, quam antea rejectit impugnavitque, strennum deinceps vindicem futurum, numero coram consensu facile promittat? Ad hoc sane summum, cum pari animi demissione conjunctum, veritatis studium requiritur. Bollandus noster tom. II Januarii in Commentario ad Vitam S. Antonii num. 12, alique nonnulli existimant, Arsinioitas, jam laudatos, anachoretas existisse ex eorum genere, qui, S. Athanasio in Vita S. Antonii testante, eo ipso tempore, id est, sæculo æræ Christianæ tertio, quo jam senescente Antonius monachus factus est, salutis suæ unice ac serio vacaturi, in loca solitaria, vicis proxima, solebant secedere: laudatus autem Bollandus, alique arbitrati id videntur tum ex eo, quod ea prudentia ac sinceritate, ea ad errorem deponendum promptitudine, ea animi demissione ac modestia, quam jam docuimus, cum Dionysio fuerint congressi; tum ex eo, quod eos, quibuscum in Arsinioico tractu colloquium habuit Dionysius, Fratres appellet, hosque fratres apud Arsinioitas potissimum (vide verba num. 3 recitata) in singulis pagis tradat consedissee variisque psalmis et hymnis (vide verba num. 5 huc transcripta) Deum laudasse, a Dionysio innuantur. Verum hæc rationes nequam sufficere mihi videntur, ut ob eas Arsinioitas, quos Dionysius erroris convicit, atque ad veritatis agnitionem perduxit, anachoretas fuisse, indubie pronuntiem. Ut quid enim præclaræ ille virtutes, quas in Arsinioitis suspexit Dionysius, in Christianis, etiamsi non anachoretis, elucere non potuerint? Nec video, quid ex eo, quod Dionysius eos, quibuscum in Arsinioico tractu colloquium habuit, fratres appellet, pro opinione sua Bollandus, alique possint concludere. Dionysius enim

neque quid-
quam tamen,
unde hos fuisse
anachoretas

F

AUCTORE
C. B.

enim per fratres, ut *Operum ejus Fragmenta apud Eusebium lib. vi et vii consideranti patebit*, Christianos intelligit, nec fratres, de quibus loquitur, apud Arsinoitae in vicis seu pagis consedis, sed presbyteros et doctores, qui in his Christianos moderabantur, sese convocasse seu ad colloquium invitasse, infirmit.

monachosve,
certo conclu-
das, suppedi-
tat.

8 Quod vero pertinet ad psalmos et hymnos, quibus Dionysius ab his, quibuscum in colloquium venit, Deum fuisse laudatum, indicat, nihil quoque hinc pro Arsinoitae inter anachoretas referendis puto haberi. Ea enim apud veteres Christianos quoscumque, ac proin etiam non monachos nec anachoretas consuetudo obtinebat, ut psalmos et hymnos, qui in ecclesiis, ut verosimillimum est, recitarentur, in honorem Christi componerent. Psalmi quoque et cantica fratrum, inquit apud Eusebium lib. v, cap. 28 auctor antiquus, jam pridem a fidelibus conscripta, Christum Verbum Dei concelebrant, Divinitatem ei tribuendo. *Valesius in Annotatis suis ad laudatum Eusebii vigesimum quartum lib. vii caput opportune ad propositum nostrum sic observat*: De his psalmis (a Christianis seu fidelibus in honorem Christi compositis) mentio fit in epistola concilii Antiocheni (vide Eusebium *Historiae Ecclesiasticae lib. vii, cap. 50, pag. 281*) adversus Paulum Samosatenum; et

B in canone penultimo concilii Laodiceni, ubi diserte prohibetur, ne psalmi idiorotici, id est, a privatis hominibus compositi in Ecclesia recitentur. Invaluerat enim haec consuetudo, ut multi psalmos in honorem Christi componerent, eosque in ecclesia cantari facerent ut ex locis supra notatis apparet. Cum ergo, uti ex hac *Valesii Annotatione*, iisque, quae ante hanc *divinus*, manifestum sit, ea apud veteres Christianos consuetudo obtinuerit, ut hymnos et psalmos in honorem Christi componerent, eosque in Ecclesia recitari curarent, ex hymnis et psalmis, quibus Dionysius eos, quibuscum in Arsinoitico tractu in colloquium venit, decurrisse in Dei laudes affirmat, concludi utique etiam non posse videtur, anachoretas illos vel monachos fuisse. Sed de Arsinoitae, quos Dionysius ab errore ad veritatis cognitionem adduxit, disseruisse jam sufficit.

Ita porro de
Apocalypsi
disputat, ut
hanc quidem
non repudiet;

9 Venio ad illa, quae Dionysius in laudato suo secundo de *Promissionibus libro* circa Joannis Apocalypsim potissimum effatur, quaque, cum Sancti non minus doctrinam, quam summam cum hac modestiam et humilitatem conjunctam probent, silentio utique praeterire non velim. Millenarii, seu potius Nepotis sectatores sua de terreno Christi mille annorum regno asserta B. Joannis Apocalypseos libro, ut jam supra docui, potissimum superstruebant. Dionysius itaque, praecipue hoc eorum fundamentum subversurus, mox observat, librum illum a plerisque, qui eum praecesserant, fuisse rejectum; id tamen se facere non audere subjungit, ne librum, quem non intelligebat, quemque alii approbant, temere repudiaret. Ego vero, inquit apud Eusebium lib. vii, cap. 23, librum illum (Joannis Apocalypsim) rejicere omnino non ausim, praesertim cum multi ex fratribus magni eum faciant. Sed hujusmodi de illo opinionem concipiens, quasi sensus mei modum excedat, arcanam quamdam planeque admirabilem singularum rerum intelligentiam latere existimo. Nam etsi ipse non intelligo, suspicor tamen altiore quendam sensum verbis subesse, eaque non mei ipsius iudicio metior, atque aestimo, sed plus fidei tribuens, sublimiora esse censeo, quam ut a me percipiantur. Nec ea condemno, quae intelligere non potui; verum inde admiror magis, quod capere non possum. Ea modestia simulque veneratione de Apocalypseos libro, cum hic ab Ecclesia libris canonicis nondum esse adscriptus, Dionysius loquebatur, ut pudore suffundi debeant haeretici, qui illum, ab Ecclesia pro libro divina inspiratione conscripto jam agnito, impudentissime, veluti inane commentum, rejiciunt.

10 Porro cum Sanctus mox Apocalypseos librum, ut jam vidimus, non repudiaret, sicque fundamentum, cui Nepos, ejusque sequaces opinionem suam

superstruebant, integrum hactenus relinqueret, sedulo deinde, quo illud funditus subverteret, totum praefatum Apocalypsis seu Revelationis librum examinabat, eumque secundum litteralem seu obivium verborum sensum, uti a Nepote ejusque sectatoribus fiebat, accipi non posse, apertissime ostendebat, siquo quod hinc illi sententiae suae querebant praesidium, penitus infirmabat. Rationes, quibus id Sanctus effectum dederit, in *Historia sua Ecclesiastica non recenset Eusebius, sed tantum, quod jam dixi, a Dionysio factum esse, generatim affirmat, moxque subjungit, quae deinde in eodem secundo de Promissionibus libro Sanctus praestet. Sunt autem haec: fatetur quidem, Apocalypseos librum sancti cujusdam et divino spiritu afflati viri, cui Joanni nomen fuerit, Opus esse; attamen virum illum esse ipsum Joannem Apostolum, pro certo non admittit. Librum, inquit apud Eusebium loco proxime citato, a Joanne scriptum esse, non inficior. Fateor enim, sancti cujusdam et divino spiritu afflati viri id Opus esse; sed hunc ipsum esse Apostolum, Zebedaei filium, Jacobi fratrem, cujus est Evangelium illud, quod secundum Joannem inscribitur, et Epistola Catholica, haud facile concesserim. Subdit deinde rationes, ob quas Opus illud Joanni Apostolo certo non adjudicet, hasque inter una est, quod in adscribendum forte sit viro cuidam, qui certis de causis Joannis nomen assumpsit. Ac plurimos quidem, inquit iterum loco proxime citato apud Eusebium, fuisse opinor Joanni Apostolo cognomines, qui propter singularem erga illum benevolentiam, et quod hominem mirarentur ac suspicerent, et perinde ac ille a Domino diligere amarent, hoc cognomen adamaverint, quemadmodum ex fidelium liberis multos Pauli Petrique nominibus appellatos, videmus. Ita Dionysius, satis iis, quae mox adjungit, innuens, sese dubitare, Joannis Apostoli Opus sit Apocalypsis, an alterius sancti viri, qui Joannis nomen ob causam, quam verba proxime recitata indicant, assumpsit.*

D
pro indubitato
tamen Joannis
Apostoli
Opere non
habeat.

11 Rationes reliquas, ob quas insuper Apocalypsim Joanni Apostolo attribuendam non crediderit, huc non transcribo. Videri haec possunt apud Eusebium lib. et cap. jam saepius laudato. Dixisse sufficit, illis rem, quam Dionysius contendit, minime evinci, utpote quae et confutari facile queant, sintque reipsa ab eruditissimis jam saepius consultatae. Nec est, cur hic propterea quisquam Dionysii doctrinam minoris faciendam, existimet; primum enim etate Dionysii fuit, etiam sapientissimum quemque hallucinari hac in re, quae tunc nondum ea, qua postea fuit, luce erat donata. Nec Viri doctrina simul et sanctitate conspicui ab errore semper fuerunt immunes. Quam verum id sit, exemplo suo, quod etiam ad institutum nostrum pertinet, hinc propterea pluribus memorandum est, dilucide nos docet S. Irenaeus, secundo aetate Christianae saeculo Lugdunensis episcopus, scriptis clarissimis. Hic enim, quod certe admodum mirum est, erroneam illam jam memoratam de terreno Christi mille annorum regno opinionem fuit amplexus. Docet id nos S. Hieronymus, Prologo in lib. xviii in Isaiam sic scribens: Ut ceteros praetermittam, Irenaei tantum, Lugdunensis episcopi, faciam mentionem, adversus quem vir eloquentissimus Dionysius, Alexandrinae ecclesiae Pontifex, elegantem scribit librum, irridens mille annorum fabulam. Ita Hieronymus, verbis hisce, ut certum apparet, etiam designans Opus, a Dionysio contra Nepotem, illosque, qui eandem, quam ipse de terreno Christi mille annorum regno opinionem sectarentur, conscriptum. Cum enim Opus a Dionysio adversus Nepotem conscriptum contra omnes Millenarios aequo militavit, unusque ex his, ut Hieronymi verba proxime recitata indicant, Irenaeus existitit, consequens est, ut illud contra hunc pariter militavit. Hinc nihil obstat, quo minus de illo Opere locutus credatur Hieronymus, dum verbis proxime recitatis ait, a Dionysio elegantem scriptum esse librum, in quo hic mille annorum fabulam seu Millenariorum fabulas irridet.

Hieronymus,
dum contra
Irenaeum ait
scripsisse
Dionysium,

F

A 12 Imo vero de illo ipso Opere Hieronymum ibidem esse locutum, concludendum videtur ex eo, quod nec Eusebius, nec ipse Hieronymus in suo de Illustribus Ecclesie Scriptoribus Tractatu mentionem usquam faciat ullius Operis, a jam memorato contra Nepotem Opere distincti, in quo Dionysium mille annorum fabulam, seu Millenariorum fabulas irrisisse, utcumque verosimile appareat. Valesius in Notis ad caput 24 libri vii Eusebii ad capitis hujus initium, quo Dionysius duos de Promissionibus libros contra Nepotem scripsisse, docetur, sic observat: Cum constet ex hoc loco, librum Dionysii Alexandrini de Promissionibus scriptum fuisse adversus Nepotem, episcopum Ægypti, miror Hieronymum in Præfatione lib. xviii Commentariorum in Esaiam affirmare, eum librum adversus Irenæum, Lugdunensem episcopum, a Dionysio fuisse conscriptum. Fuit quidem Irenæus ex numero eorum, qui regnum Christi mille annorum spatio in terris futurum crediderunt, quod id Papias persuaserat, ut scribit idem Hieronymus in Catalogo et Eusebius noster in fine lib. iii. Verum Dionysii liber non adversus Irenæum scriptus erat, sed adversus Nepotem, ut patet tum ex hoc Eusebii loco, tum ex ipso Hieronymo in libro de scriptoribus ecclesiasticis, ubi de Dionysio loquitur.

B Quibus verbis hic scriptor opinioni, qua ab Hieronymo ipsum Opus, a Dionysio contra Nepotem exaratum, per verba num. præcedenti recitata designari, arbitramur, apertissime assentitur, quamvis interim simul se mirari asserat, quod Hieronymus dictum Opus non contra Nepotem, sed contra Irenæum scriptum affirmet: ad quam objectam a Valesio difficultatem facile respondetur dicendo, idcirco dictum Opus (vide, quæ num. præcedenti disserui) contra Irenæum scriptum ab Hieronymo asseri, quod contra omnes millenarios, ac proin etiam contra Irenæum, qui ex horum numero existit, scriptum fuerit.

ut etiam Theodorus, dum Sanctum contra Cerinthum scripsisse, affirmat.

C 15 Forte etiam dici potest, Irenæum in Opere illo speciatim fuisse confutatum, aut etiam veluti e Millenariis unum, nominatenus citatum, ut adeo, si id reipsa in dicto Opere factum fuerit, minus mirum debeat accidere, quod, illud esse contra Irenæum scriptum, Hieronymus affirmet. Theodorus lib. ii Hæreticarum Fabularum cap. 5 de Cerintho, qui insulsæ Millenariorum opinionis, ut nonnulli contendunt, primus auctor existit, sic scribit: Contra hunc Cerinthum scripserunt non ii modo, quos ante diximus, sed cum illis etiam Caius et Dionysius Alexandrinus episcopus. Quibus verbis a Theodoro Opus Dionysii contra Nepotem scriptum pariter designari, existimo, idque tum ob jam dicta de eodem Opere per Hieronymum designato, tum etiam ex eo, quod Dionysius reipsa in suis de Promissionibus libris Cerinthi faciat mentionem; dum scilicet lib. ii loquens de iis, qui ante se librum Apocalypseo, veluti factum Joanni Apostolo falso spositum, repudiarent, ita scribit, Adhæc inscriptionem libri (Apocalypseo seu Revelationis) falsam esse dicunt; neque enim auctorem ejus esse Joannem; sed neque eam revelationem esse; quippe quæ tam crasso tamque opaco ignorantia obducta sit velo. Et non modo Apostolorum neminem, sed ne ullam quidem e sanctis et ecclesiasticis viris hujus libelli conditorem fuisse affirmant; Cerinthum enim, qui nominis sui sectam conflat, cum magna auctoritatis nomen ad faciendam fidem commentis suis vellet præfigere, Joannis titulum Operi suo indidisse; quippe hanc Cerinthi opinionem fuisse, regnum Christi terrenum futurum, et in iis maxime rebus, quas ipse, utpote carnalis et voluptatibus corporis deditus, præcipue concupiscebat, hæsurum: in ventris scilicet, et eorum, quæ sub ventre sunt, satietate, id est, in cibis ac poculis, in nuptiis et in iis, quibus ista honestius parari posse, existimabat; festis nimirum et sacrificiis, et hostiarum mactationibus. Ita Dionysius de Cerintho occasione sermonis, quem de iis instituit, qui librum Apocalypsis rejiciebant, nec vero apparet absimile, Dionysium iis locis, quibus potissimum in laudato

Opere Nepotem refutat, Cerinthi etiam nominatim fecisse mentionem, ut vel hinc sat probabile evadat, Theodoretum verbis supra recitatis de Opere a Dionysio contra Nepotem scripto esse locutum.

AUCTORE
C. B.

CAPUT II.

De Dionysii ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum, epistolis, ac præcipue de illius ad hunc epistola, in quatuor capita divisa, quæ in sacros canones a Græcis sunt relata.

Varias Dionysius ad Basilidem, Pentapolitanum in Ægypto episcopum, scripsit epistolas. Ipse præterea, inquit, lib. vii cap. 26 de Dionysio Eusebius, in epistola, quam ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum, scripsit, Commentarium se composuisse testatur in principium libri, qui Ecclesiastes dicitur. Porro ad hunc Basilidem varias etiam epistolas scriptas nobis reliquit. Verum hæc omnes, quemadmodum etiam alia pleraque ingenii monumenta, a Sancto nostro elaborata, temporum injuria penitus interiere, sola dumtaxat, quæ canonice communiter nuncupatur, epistola excepta. Nequit hæc, uti nec alia ad Basilidem data epistola, ad certam revocari epocham, debuitque proinde habendus de ea tractatus huc remitti. Tomo I Conciliorum apud Labbe, tomo III Bibliothecæ SS. Patrum editionis Lugdunensis, aliisque nonnullis excusis Operibus integra, seu, quod de nullo fere alio Dionysii Opere fas est dicere, nulla prorsus sui parte mutila existat inserta. Quatuor constat responsionibus ad totidem quæstiones, a Basilide circa ecclesiasticam disciplinam Dionysio propositas. Fuerunt hæc quatuor Sancti responsiones postmodum, quas tamen Dionysius eo animo non dedit, ab ecclesia Græca in canones seu regulas a fidelibus servandas relata. Cum nullum fere aliud, ut jam dixi, doctrinæ monumentum, a Dionysio elaboratum, integrum supersit, lubet huc dictam epistolam canonicam, ut vel sic specimen quoddam ingenii, quo Dionysius excelluit, exhibeam, integram huc, prout tom. I Conciliorum Labbei existat inserta, transcribere, in quatuor dictos canones, ad quos quædam observanda sunt, pariter diremptam.

Dionysii ad Basilidem epistola, in quatuor capita seu canones divisa:

E

15 Epistolæ hæc præfigitur inscriptio: Dionysius Basilidæ dilecto mihi filio, et fratri in sacris ministro, Deoque fideli et morigero in Domino salutem; ubi notandum est, Basilidem, licet episcopum, a Dionysio filium vocari, quod etiam deinde in epistolæ contextu repetitur. Hæc verosimiliter appellatione Dionysius utitur, quod Ipse, utpote patriarcha Alexandrinus, Basilidæ, Pentapolitani in Ægypto tractus episcopi, spiritualis pater seu metropolitani existeret. Hoc prænotato, venio nunc ad primum epistolæ caput seu canonem. Petierat a Dionysio Basilides, qua hora die Paschæ solvendum foret jejunium. Alii enim id ipso Paschæ die ad matutinum Galli cantum; alii contra vespere proxime præcedenti faciendum contendebant. Ad hanc autem primam quæstionem Sanctus sic respondet: Misisti ad me, fidelissime et sapientissime fili mi, interrogans, qua hora die Paschæ sit solvendum jejunium. Ais enim, aliquos fratres dicere, quod oportet hoc in galli cantu facere; alios vero, quod id sit faciendum vespere. Qui enim Romæ sunt fratres, ut aiunt, Gallum expectant. De iis autem, qui hic sunt, dixisti, quod citius. Horam autem exactam et valde demensam quæris imponere, quod primum est difficile et lubricum. Quod enim post Resurrectionis Domini tempus oportet festum lætitiæ inchoare, ad illud usque animis jejunio humilitatis, erit apud omnes similiter in confesso.

horum primo jejunium Paschale ante horam, qua Dominus resurrexit, non solvendum,

F

16 Per ea autem, quæ scripsisti, probasti, (sane admodum divinarum Evangeliorum sensu percepto) quod nihil ab ipsis certo definitum de hora, qua resurrexit, apparet. Diverse enim Evangelistæ ad monumentum venisse, scripserunt mutatis temporibus,

Sanctus statuit. Cum autem hæc certa non sit eorum Evangelistis,

AUCTORE
C. B.

temporibus, et omnes, surrexisse jam Dominum, dixerunt invenisse. « Et vespere Sabbatorum, » ut dixit Matthæus, et, « cum mane adhuc esset ob- » scurum »-ut scribit Joannes: « Et summo dila- » culo » ut Lucas: « Et valde mane, orto jam sole » ut Marcus, et quando surrexit quidem, neque aperte respondit. Quod autem vespere Sabbati lucente una Sabbatorum usque ad ortum solis unius Sabbatorum (sive diei post Sabbatum) qui ad monumentum venerunt, eum non amplius jacentem invenerunt, hoc in confesso est. Ac neque dissentire, nec adversari inter se Evangelistas, existimemus: sed quamquam parva quedam circa id, quod quaeritur, controversia esse videatur, si omnes in una nocte mundi lucem Dominum nostrum exortum esse, consentientes, in hora dissentiant; nos tamen, quæ ab eis dicta sunt, pie et fideliter conciliare studeamus.

hos omnes
Domini re-
surrectionem
die Dominica

47 Quod a Matthæo quidem dictum est, sic habet: « Vespere autem Sabbatorum lucescente una » Sabbatorum, venit Maria Magdalene, et alia Ma- » ria ad spectandum sepulcrum, et ecce, magnus » terræmotus. Angelus enim Domini cum de caelo » descendisset, accedens devolvit lapidem, et sedit » super ipsum: erat autem species ejus ut fulgur, » et indumentum ejus album ut nix. A timore au- » tem ejus concussi sunt, qui servabant, et facti » sunt ut mortui. Respondens autem angelus dixit » mulieribus: Ne timeate vos; scio enim, quod Je- » sum crucifixum quaeritis: non est hic. Resur- » rexit enim, sicut dixit. » Id autem, quod dictum est, Vespere; alii quidem existimabunt secundum verbi communitatem significare vesperam sabbati: sapientiores autem id exaudientes, non hoc, sed profundam noctem esse dicent, tarditatem et longum tempus ferentem significante. Et quod noctem dicit et non vesperam, subjungit: Illucescente in unam Sabbatorum, et venerunt, nondum, ut reliqui dicunt, aromata ferentes, sed ad spectandum sepulcrum. Invenerunt autem factum esse terræmotum, et angelum super lapidem sedentem, et audierunt ab ipso, non est hic, surrexit.

ante solis or-
tum ponere,
ostendit;

48 Similiter Joannes: « In una Sabbatorum, » inquit, « Maria Magdalene venit mane, cum essent » adhuc tenebræ, ad monumentum, et videt lapi- » dem sublatum a monumento. » Sed juxta eum « cum adhuc essent tenebræ » præcesserat. Lucas autem dicit: « Sabbato quidem quieverunt secun- » dum præceptum. Una autem Sabbatorum summo » mane ad monumentum venerunt, ferentes, quæ » paraverant, aromata: invenerunt autem lapidem » a monumento revolutum. » Summum mane fortasse matutinum splendorem, qui prius subapparet, significat unius Sabbatorum. Et ideo jam perfecte præterito cum tota consequente nocte Sabbato, et alio die incipiente, venerunt, aromata et unguenta ferentes. Unde perspicuum est, quod multo ante resurrexerat. Hoc Marcus quoque sequitur, dicens: « Emerunt aromata, ut venientes » Jesum ungerent, et valde mane unius Sabbato- » rum veniunt ad monumentum, orto jam sole. » Valde enim mane hic quoque dixit, quod idem est ac summo diluculo, et subjunxit, Orto jam sole. Profectio quidem, et iter earum summo diluculo et valde mane incepit; in itinere autem et circa monumentum moram traxerunt usque ad ortum solis; et eis quidem tunc dicit adolescens candidatus: « Resurrexit, non est hic. »

hincque jeju-
nium Pascha-
le ante noctem
mediam,

49 Hæc autem cum ita se habeant, illis, qui hoc accuratius subtiliusque considerant, enuntiamus, quota hora, vel etiam semihorula, vel quarta horæ, oportet incipere letitiam ob Domini a mortuis resurrectionem, et eos quidem, qui nimium festinant, et ante mediam noctem jejunium solvunt, ut negligentes et intemperantes reprehendimus, ut qui propemodum, antequam par sit, cursum abruerint, dicente Viro sapiente, « Non parum est in » vita, quod parum abest. » Eos autem, qui differunt et plurimum perferunt, et ad quartam usque vigiliam fortiter abstinent, in qua etiam Servator

in mari ambulans apparuit, ut generosos et laborum tolerantes suscipimus: iis autem, qui interea ut moti sunt, vel, ut potuerunt, quiescunt, non valde molesti sumus, quandoquidem nec sex jejuniorum dies æquali aut simili tolerantia omnes perferunt: sed alii quidem vel omnes transmittunt, jejuni permanentes, alii duos, alii tres, alii quatuor, alii nullum. Et iis quidem, qui in illis transmittendis valde laboraverunt, deinde defessi sunt et propemodum deficiunt, ignoscendum est, quod celerius gustent.

20 Si qui autem non modo non transmissis, sed ne jejunatis quidem, vel etiam in delicatis opiparisque convivii, consumptis præcedentibus quatuor diebus, ad duos eosque solos extremos dies cum venerint, illis a se cibo non gustato, transmissis Parasceve et Sabbato, magnum quid et egregium se facere existimant, si ad auroram usque permanserint; non existimo, eos ex æquo certamen subisse cum iis, qui se pluribus diebus prius exercuerunt. Hæc quidem, ut sentio, consulens de hoc scripsi. *Hæc verbis, ac præcipue quidem iis, quæ hoc et præcedenti numero recitata sunt, primus canonicæ Dionysii ad Basilidem epistolæ canon concipitur, quo Sanctus, ut apparet, Basilidæ ad questionem, quam hic illi proposuerat, unice respondet, jejunium Paschale seu potius ante-Paschale ante noctem mediam, quæ Pascha proxime præcedit, solvendum non esse, nec eos tamen, qui id citius fecerint, violati jejunii reos pronuntiat. Imo eos, qui diuturno jejunio valde attenuati, tantumque non deficientes ante dictum tempus aliquid cibi sumunt, omni prorsus culpa eximit, ignoscendum illis, affirmans. Hinc porro intelligitur, quam severo rigore quoque jejunio sese tertio aræ Christianæ sæculo, quo Dionysius floruit, ad festivalitatem Paschalem digne celebrandam Christiani præpararent. Nec hoc tantum ex laudati canonis verbis discimus; verum etiam non unum eundemque in jejunando modum ab omnibus fuisse servatum, siquidem alii sex dies integros, Paschati proxime prævios, alii quatuor, alii tres, alii duos, alii nullum ab omni prorsus cibo abstinerent; quæ ex inæqualitate, ac præcipue ex eo, quod ne quidem illos, qui nullum omnino diem absque omni cibo jejunii transigerent, Dionysius peccati gravis insimulet, concludendum est, rigidum illud plurimum dierum jejunium, quo nonnulli tunc sese, ab omni prorsus cibo plurimum dierum spatio abstinentes, macerare solerent Christiani, ab his non ex præcepto, sed ex pio erga Dominicam passionem ac resurrectionem devotionis affectu fuisse susceptum. Porro licet Dionysius, uti ex jam dictis facile colliges, hic tantum de jejunio arctiori, sex diebus Paschati proxime præviis servari sua ætate solito, faciat sermonem, consequens non est, ut tunc, quod nonnulli hæretici contendunt, jejunium quadragesimale non æque ac sex istorum dierum observatum fuerit.*

Paschati præ-
viam, non
solvendum
pronuntiat.

E

F

21 Atque hæc sunt, quæ præcipue circa dictum primum canonem annotanda occurrunt. Ad secundum progredior. Hic doctrinam, ut videbimus, minime probandam complectitur. *Petierat a Dionysio Basilides, an mulieribus, quæ in abscessu sunt, permittendum foret ecclesias ingredi et ad sacram Communionem accedere. Antequam Sancti responsum tradam, quæ illi sint mulieres, in abscessu existentes, significo. Hebraicæ mulieres, inquit in Notis ad hanc Dionysii epistolam Balsamon, in loco solitario sedentes quiescunt, donec septem dies præterierint, et menstruorum fluxus expurgatus steterit. Unde acceptum est illud; in abscessu pro eo, quod est, separatas esse ipsas a reliquorum sede, ut immundas. Interrogatus ergo Sanctus, an mulieribus in abscessu existentibus seu sexui suo consueta patientibus licitum foret ingredi ecclesias, vel ad sacram Communionem accedere, ita respondet: De Mulieribus autem, quæ sunt in abscessu, an eas sic affectas oporteat, domum Dei ingredi, supervacaneum vel interrogare existimo. Neque enim ipsas, arbitror, si sint piæ et fideles, sic affectas ausuras vel*

Secundo ca-
none mulieres,
sexui suo consueta patientes, a sacra
communionem
arcedas
docet,

ad

A ad sanctam Mensam accedere, vel Corpus et Sanguinem Domini attingere. Neque enim, quæ duodecim annorum fluxum patiebatur, ipsum Dominum, festinans ad medicinam, tetigit, sed solam ejus fimbriam. Orare enim quomodocumque se habeat aliquis, et utcumque sit affectus, Domini meminisse, et auxilium implorare, non est reprehendum. Ad Sancta autem Sanctorum, qui non anima et corpore purus est, accedere prohibebitur. *In Sanctus noster, volens, ne mulier sanguinis menstrui tempore ad sacram Eucharistiam percipiendam accedat; quod etiam deinde Græcorum plurimi, veluti Apostolico sancitum canonem, mordicus retinuerunt. Verum hæc doctrina, quamquam a summa erga Eucharistiam resque sacras veneratione dictata, nullatenus tamen, quod sine ullo Sancti nostri decore dictum sit, potest admitti, eamque, ut mox docuimus, non eo animo, ut admitteretur ab omnibus, Dionysius tradidit.*

cui doctrinæ Gregorius Magnus Papa doctrinam

22 *Longe aliter, ac certo consultius ad similem seu potius eandem questionem respondit Gregorius I Papa, cognomento Magnus. Petierat ab eo Augustinus, Anglorum episcopus, an mulieri, si menstrua consuetudine teneretur, ecclesiam introire liceret, aut sacre Communionis Sacramentum percipere. Ad hanc autem questionem, seu potius ad priorem ejus de mulieris, quæ menstruis laborat, in ecclesiam ingressu partem Gregorius quidem (vide Operum ejus, anno 1703 Parisiis recursorum, tom. II, col. 1138 et seq.) hanc in modum respondet: Mulier dum ex consuetudine menstrua patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet: quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet imputari; et per hoc, quod invita patitur, justum non est, ut ingressu ecclesiæ privetur. Novimus namque, quod mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur, post tergum Domini humiliter veniens, vestimenti ejus fimbriam tetigit, atque statim ab ea sua infirmitas recessit. Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur, quæ menstruum sanguinis patitur, et non liceat Domini ecclesiam intrare? Sed dices, illam infirmitas compulsi; has vero, de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende autem, frater carissime, quia omne, quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ, est digno Dei judicio post culpam ordinatum. Esurire namque et sitire, æstare, algere, lassescere, ex infirmitate naturæ est. Et quid est aliud contra famem alimenta, contra sitim potum, contra æstum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem querere, nisi medicamenta quædam contra ægritudines explorare? Feminis namque et menstruis sui sanguinis fluxus ægritudo est. Si igitur bene præsumpsit, quæ vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personæ infirmanti (infirmæ seu ægrolanti) conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quæ naturæ suæ vitio infirmantur? Ita quidem Gregorius ad priorem propositæ questionis partem.*

25 *Ad secundam autem, qua, an mulieri, quæ seævi suo consueta patitur, ad sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum liceret accedere, fuerat quæsitum, loco proxime citato sic respondet: Sanctæ autem Communionis mysterium (mulier) in eisdem diebus, quibus consuetudine menstrua laborat, percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda est; sed si perceperit, non judicanda. Bonarum quippe mentium est, etiam ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est, quia sæpe sine culpa agitur, quod venit ex culpa. Unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est, ut esuriremus. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet, quia naturaliter accidit; sed tamen quod natura ipsa vitata est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit vitium, in quo seipsam, qualis per judicem facta sit, humana natura cognoscat, ut homo, qui sponte culpam perpetravit, reatum culpæ portet invitus.*

Atque adeo femina cum seipsa considerant in menstrua consuetudine, si ad Sacramentum Domini Corporis et Sanguinis accedere non præsumunt, de sua recta consideratione laudanda sunt. Dum vero percipiendi ex religiosæ vitæ consuetudine ejusdem Mysterii amore rapiuntur, reprimenda, sicut diximus, non sunt. Sicut enim in veteri Testamento exteriora opera servabantur, ita in Testamento novo non tam quod exterius agitur, quam id, quod interius cogitatur, sollicita intentione attenditur, ut subtili sententia puniatur. *Hactenus Gregorius, nonnulla deinde adhuc alia, huc etiam facientia, subjungens, quæ ego, cum res ex jam adductis Gregorii rationibus sat manifesta sit, brevitalis studio omitto.*

25 *Nunc, studiosè lector, rationes, quibus Sancti nostri et Gregorii Papæ ad propositam questionem responsio fulcitur, æqua lance expende, nec dubito, quin futurum sit, ut Gregorio assentiendum pronunties. Ego interim ad tertium epistolæ ad Basilidem caput, sue canonem precedo. Hoc eadem fere nuptis, jam senibus, quæ generatim Paulus Apostolus epistola I ad Corinth. cap. 7 nuptis omnibus, circa continentiam, ut orationi vacent, servandam proponit. His verbis concipitur: Porro et qui consueverunt, debent esse sui idonei judices. Quod enim a se invicem ex consensu ad tempus abstinere conveniat, ut vacent orationi, et rursus conveniant. Paulum (loco proxime citato) dicentem audiverunt. Balsamon ad hunc canonem sic observat: Ut est verisimile, fuerat Sanctus interrogatus, an admittat, conjuges, qui consueverunt, quo tempore debent orare, a conjunctione abstinere, et dicit, quod, qui tales sunt, debent esse sui judices, et aliquando a se invicem, ex consensu, seu ex communi voluntate abstinere; quo scilicet tempore orare stauerunt, cum omni continentia versentur, et rursus simul conveniant. Nam et magnus Paulus hoc statuit. Et canon quidem dicit de iis, qui consueverunt; est autem etiam intelligendus de omnibus conjugibus. Recte autem dixit: EX CONSENSU: neque enim vir habet sui corporis potestatem, nec mulier, secundum magnum Apostolum. *Ac post pauca: Dicit autem quispiam, cum canon dicat, separandos esse conjuges, ut orationi vacent; definit autem Apostolus, non debere sine intermissione orare, semperne oportet, eos, qui cohabitant, abstinere? Sed non de quavis oratione agitur; sed de meliore ac præstantiore, sanctorum scilicet jejuniarum. Nam per Mosem Deus Judæis Divinas voces in monte auditoris præcepit, ut propriis uxoribus abstinere. Et propheta Joel: « Sanctificate, » inquit, jejunium, et exeat sponsus ex cubili suo, » et sponsa ex suo thalamo. » Cum hæc autem ita se habeant, non video, quibusnam penis subjiciantur, qui hæc non servant. *Hactenus laudatus Balsamon; quamvis autem non undequaque recte; recte tamen tandem innuit, penis conjugatos non subjici, qui, quæ tertio Sancti nostri canonem supra huc transcripto continentur, non servant. Ea enim non præcepti, sed consilii dumtaxat sunt, relinquunturque eorum, quibus proponuntur, arbitrio.***

25 *Restat, ut de quarto epistolæ ad Basilidem canonem nunc agam. Respicit hic eos, qui pollutionem in somno passi sunt. Petierat scilicet a Dionysio Basilides, an licitum esset hujusmodi, ad sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum accedere. Sanctus autem id proprio conscientie eorum dictamini relinquit. En verba: Qui autem in non voluntario nocturno fluxu fuerint, ii quoque propriam conscientiam sequantur, et seipsos, an de eo discernant, an non, considerent. Quemadmodum in cibis, qui discernit, inquit, S. Apostolus Paulus scilicet ad Rom. 14, v. 25, si comederit, condemnatus est: in his quoque bonæ sit conscientie, et libere loquatur secundum propriam cogitationem, qui ad Deum accedit. S. Gregorius Papa, supra laudatus, ad eandem questionem, quam ei Augustinus, Anglorum episcopus, proposuerat, tomo secundo Operum, loco supra citato, utitur quidem*

AUCTORE
C. B.

Tertio canonem de continentia nuptis, jam senibus, ut orationi vacent, servanda.

E

F

quarto de eorum, qui noctu pollutionem passi sunt, ad S. Communionem accessu tractat.

responsio

AUCTORE
C. B.

responso longe fusiori, eoque exponit, quo in casu habeat, et quo in casu non habeat conscientiam pollutam, qui pollutionem nocturnam passus fuerit; nihil tamen docet, quod cum Sancti nostri canone proxime recitato pugnet. Interrogatus pater, inquit de Dionysio in Notis ad hunc canonem Balsamon laudatus, an Sacramentorum debent esse participes, qui involuntarium seminis fluxum passi sunt, dixit, quod, qui hoc passi sunt, iudicem habeant propriam conscientiam, ut, si, nulla præcedente animi perturbatione, hoc eis acciderit, natura sua sponte hanc fluxionem tamquam excrementum excernente, non impediatur esse Sacramentorum participes. Si quibus autem ex rationis perturbatione præxistit cupiditas, eamque effluxio consecuta sit, vel cibi potusque intemperantia hoc evenerit, ii puri non sunt, non propter fluxum seminis, (non est enim hoc immundum, sicut nec caro, cujus est excrementum) sed propter malam cogitationem, quæ mentem polluit. Qui est ejusmodi, non habet bonam conscientiam, et non habet ideo potestatem ad Deum, id est, ad sacram Communionem, accedendi. Ita hactenus Balsamon, cujus etiam verba sano sensu accipienda hic esse, facile ea attentius consideranti patet.

B
tandemque
insigni clau-
sula, quæ hic
recitatur, finit
epistolam,

26 Ego interim, ut secundum propositum epistolam ad Basilidem integram huc transcribam, quatuor ejus capitibus seu canonibus jam recitatis insignem etiam, qua terminatur, clausulam subjungo. Sic habet: Has tu quidem nos honorans (non enim ignoras, o dilecte) nobis questiones proposuisti, nos ejusdem sententiæ, sicut et sumus, ejusdemque animi simul præparans, id est, ut opinionum, quæ inter nos etiam est, animorumque concordiam conserves. Ego autem, non ut doctor, sed ut cum omni simplicitate conveni nos invicem disserere, meam sententiam in commune edidi: quam cum tu examinaveris, fili mi sapientissime, quod tibi justum meliusque apparuerit, vel an sic etiam de his habere existimes, rescribes. Valere te, dilecte fili mi, in pace Domino ministrantem opto. Ita in epistolæ clausula Dionysius; ea qua utique, prout antea fore præmonui, manifestissime innuit, a se minime damnandos, qui quid illis contrarium definiendum observandumve ducerint. Adhæc in laudata clausula mirifice iterum elucet rara Sancti modestia, cum humilitate conjuncta. In illa enim, magistri auctoritate sibi minime arrogata, ea animi demissione loquitur,

C
acsi nulla prorsus ex causa responsis suis quidquam deferri, mereretur. Raro interim virtutum merito, cathedræ, quam occupabat, dignitate, doctrina plane insigni, etate admodum provecata, gloriosa fidei confessione, qua sub Decio et Valeriano inclaruerat, magnum sibi apud omnes nomen, nec parvam auctoritatem compararat.

cujus quatuor
capita in sa-
cros canones
a Græcis sunt
relata.

27 Atque hinc verosimillime factum est, ut quatuor Dionysii ad Basilidem epistolæ capita supra huc transcrita ab Orientali ecclesia inter sacros disciplinæ ecclesiasticæ canones seu regulas, ut jam ante monui, constanter fuerint relata. De his omnibus dubio procul Orientales episcopi, qui concilio quinisexto seu Trullano subscripserunt, sermonem faciunt, dum apud Labbeum tom. VI Conciliorum col. 1441 ita memorant: Quin etiam (suscepimus) canones Dionysii, qui fuit archiepiscopus magnæ Alexandrinorum civitatis. Quamvis autem concilium quinisextum seu Trullanum, utpote cui, auctoritate Romani Pontificis non convocato, hujus etiam nomine legatus non præsedidit, minime existit legitimum, ex hoc saltem innotescit, Dionysii auctoritatem magni ponderis fuisse apud ingentem Orientalium episcoporum numerum, qui dicto conciliabulo reperiantur subscripti, ut vel hinc pateat, præmemorata quatuor epistolæ Dionysii capita sacris disciplinæ ecclesiasticæ canonibus ab ecclesia Græca seu Orien-

D
tali fuisse accensita, licet interim doctrina, quæ secundo canone continetur, approbanda non sit, ut jam supra fuse docuimus. Ceterum Theodorus Pel-tanus, Societatis Jesu sacerdos, anno 1580 Ingotstadii, sub hoc titulo, Epistola de Resurrectione Domini et Paschalis jejunii termino, edidit epistolam, Dionysii Alexandrini nomine signatam, hancque deinde Franciscus Combesius sub eodem titulo in Bibliothecam concionatoriam intulit; notandum autem est, illam ab epistola Sancti canonica, ad Basilidem data, integræ huc jam transcripta, distinguendam non esse, quod, cum nonnullis tituli diversitas fucum fecerit, annotare adhuc hic libuit, antequam adsequens hujus Appendicis caput progrediar.

CAPUT III.

De duabus Dionysii epistolis, altera ad Theotecnum, altera ad Origenem data, et an hunc Sanctus calamo umquam impugnarit.

I
nter epistolas seu libros libellose epistolari forma a Dionysio conscriptos recensendus certe est libellus, quem ille ad Origenem de martyrio dedit. Eusebius lib. vi, cap. 46 varias enumerans epistolas ac libros, a Dionysio scriptos, ita memorat: Est et libellus (Dionysii scilicet) de martyrio ad Origenem scriptus. Eusebio consonat Hieronymus libro de Illustribus Ecclesiæ Scripturibus, Operibus a Dionysio elucubratis librum de martyrio ad Origenem scriptum pariter annumerans, ut dubitandum non sit, quin Sanctus ad Origenem epistolam, quæ de martyrio tractaret, reipsa conscripserit. Causam autem seu occasionem, qua Sanctus dictam epistolam scripserit, ex ipso, quo de hæc scripta sunt, argumento fas est colligere; de martyrio scilicet scripta, tam ab Hieronymo quam ab Eusebio mox laudatis assertit, ut adeo, quemadmodum unanimi consensu eruditi omnes fatentur, a Dionysio, qui Origenis discipulus fuerat, huic in tormentis seu in carcere fidei causa existentis scripta fuerit, quo animam magistro suo dolore ac miseria tabescentem relevaret, eique solatii præberet vicem, a quo non semel in obscuris absconditisque rebus optatam lucem acceperat. Verum, quamvis dubium non sit, quin memorata epistola ad Origenem scripta fuerit occasione carceris vinculorumque, quæ is fidei causa passus est, dubitari tamen potest, quo circiter tempore quæ in persecutione vincula et tormenta, quorum occasione a Dionysio præfatam epistolam acceperit, vir celeberrimus passus sit. Quidquid nonnullis visum fuerit, puto hæc ego, Deciana persecutione sciante, Origenem passum esse.

F
29 Etenim Eusebius lib. vi Historiæ Ecclesiasticæ cap. 59 refert, quid varii Decianæ persecutionis furore passi fuerint; de Origene autem ibidem sic scribit: Porro quæ et quanta Origeni in ea persecutione (Decii) acciderint, et quis horum omnium exitus fuerit, dum pessimus dæmon omnes adversus illum (Origenem) copias instantius movet, cunctisque machinis ac viribus eum impugnat, et in hunc præ reliquis omnibus, qui tunc temporis appetiti sunt, præcipue irruit: quæ item et quanta propter doctrinam Christi vir ille pertulerit, vincula scilicet et corporis cruciatus, et in intimo carceris recessu ferrei torques ærumnas, utque multorum dierum spatio pedes in nervo ad quatuor usque foraminum interstitia distenti fuerint; adhæc ignium minas, et quæcumque alia ab inimicis illita fortiter sustinuit, et ejusmodi tandem harum rerum exitus fuerit, iudice omnium virum nisi ambitiose contendente, ne illum interficeret: denique quos sermones posthæc quamque utiles iis, qui consolatione indigent, reliquerit, plurimæ ejus epistolæ non minus vere quam accurate commemorant. Ita hactenus Eusebius, qui Origeni plus æquo hic favere, nonnullis eruditus, nec immerito videtur; Origenes enim non ea animi fortitudine, qua hic scriptor refert, tormenta omnia, quibus sub Decio

Dionysii ad
Origenem de
martyrio epi-
stola,
E

anno 249 aut
altero ex binis
sequentibus
scripta est;

A Decio tortus est, sustinuit; verum is superatus, teste Epiphiano, succubuit, lapsusque a martyrii palma descivit. Ut sit, instituti mei non est, rem hanc pluribus discutere. Mihi sufficit, ex allatis Eusebii verbis manifestum esse, Origenem sub Decio gravissime passum esse, diuque in carcere fuisse detentum. Hinc porro, cum Origenes tantum senel tormenta et vincula fidei causa passus fuisse legatur, absque ulla hæsitatione, quod huc potissimum spectat, concludendum arbitror, præmemoratam Dionysii ad Origenem epistolam, Deciana persecutione sæviente, scriptam esse, ut adeo, cum hæc sub finem anni 249 aut initio sequentis moveri caperit, annoque 251 finem acceperit, epistola illa vel anno 249 vel altero ex binis sequentibus exarata fuerit.

alterius autem, cujus occasione de illa hic tractatur,

50 Habeo itaque jam tempus, quo illa scripta sit, quam proxime determinatum. Verum, inquit, fuit ergo hæc epistola eo ipso tempore conscripta, quo epistola ad Domitium et Didymum in Commentario memorata, ac proin eo ipso loco, quo ibidem de hac actum fuit, etiam de illa fuisse agendum. Respondet, idcirco ibidem a me de Dionysii ad Origenem epistola actum non esse, quod, quemadmodum in Commentario num. 98 jam monui, alia insuper de Origene a Dionysio scripta epistola, utpote cujus ignoretur epocha, in hæc Appendicem esset rejicienda, vellemque ea, quæ ad Origenem, veluti a Dionysio Alexandrino scripta, pertinent, sub unum quodammodo aspectum proponere. Itaque, hoc prænotato, de posteriori hæc epistola nunc etiam agere aggredior. Cum enim duobus præcedentibus hujus capituli numeris de epocha deque argumento epistolæ, a Dionysio ad Origenem in tormentis existentem de martyrio data, sufficienter actum sit, proximum est, ut et de altera epistola, cujus ea occasione in hæc Appendicem fuit rejecta, nunc agam. Gobarus apud Photium in Bibliotheca codice 252 num. 11 sic scribit: Origenem et Theognostum magnus ille Athanasius Alexandrinus in multis libris admittit. Et Titus Bostrorum et Gregorius Theologus in epistolis eundem Philocalum nominant. Et Nyssenius laudabiliter ejus mentionem facit, et Dionysius Alexandrinus ad hunc eundem scribit, et post mortem illius scribens ad Theotecnium, Cæsariensem episcopum, laudat Origenem, atque Alexander Hierapolitanus, ad Origenem scribens, verbis eum plurimum delinit.

epocha non habetur

51 Hæc apud Photium Gobarus, luculenter docens, non tantum a Dionysio ad Origenem, adhuc in vivis superstitem, datam esse epistolam; verum etiam hunc, jam vita functum, fuisse ab illo, data ad Theotecnium, Cæsariensem antistitem, epistola laudatum. Hinc nonnulli eruditi inferunt, a vero prorsus abhorre, quod a quibusdam de Tractu a Dionysio adversus Origenem scripto asseritur. Quid de re hæc statuendum sit, hoc præsentis capite indagare proposui. Ante tamen quam id faciam, nulli definito anno aut epochæ eam, quam a Dionysio ad Theotecnium datam, verbis proxime recitatis testatur Gobarus, epistolam posse innecti, ostendo, ut sic, cur hæc in hæc Appendicem rejicienda fuerit, studiosus lector perspicat. Dicta epistola a Dionysio ad Theotecnium scripta est vel ante, vel postquam hic jam esset ad Cæsariensem in Palæstina cathedram evehctus. Si primum, cum Theotecnus Dionysio prope fuerit æqualis et certe ante annum 230 floruerit, nulla sane ratione determinari potest, quo circiter anno prælaudata epistola scripta fuerit: quod si autem hanc, ut verosimilius apparet, ad Theotecnium, cum jam Cæsariensis esset creatus episcopus, scriptam velis, nequit etiam, hoc dato, sat certo atque accurate definiri, quo circiter anno fuerit exarata. Primo enim dubium est, quo definito anno Theotecnus ad Cæsariensem cathedram fuerit evehctus; secundo inter annum, quo Theotecnus ad eam cathedram promotio accidit, et annum 263, quo Dionysius e vivis excessit, anni aliquot intercesserunt medii, ut etiam in hypothesi, quod Theotecnus, ut nonnulli contendunt, anno circiter 260 ad Cæsariensem cathedram fuerit promotus, dubium adhuc futurum sit, Octobris Tomus II.

quonam determinato anno ex sex annis, qui ab anno 260 usque ad annum 263, computato utroque extremo, occurrunt, præmemorata epistola scripta sit.

AUCTORE C. B.

52 Porro, unde adhuc evidentius patescit, quam dubia sit epocha, ad quam epistola, qua de hic agimus, referenda sit, dubium est, an Theotecnus non citius quam anno 260 ad episcopalem dignitatem fuerit evehctus. Id hunc in modum ostendo: Eusebius, ubi Historiæ Ecclesiasticæ lib. vii. cap. 15 de pace, quam Gallienus, misso ad Dionysium, Pinnam aliosque rescripto, supra in Commentario recitato, Ægypti ecclesis reddidit, sermonem instituit, capite sequenti mox subjungit: Eadem tempestate Romanæ quidem Ecclesiæ adhuc præerat Xystus; Antiochenam vero post mortem Fabii Demetrianus regebat; apud Cæsaream Cappadociæ Firmilianus; in Ponto Gregorius, fraterque ejus Athenorodorus, ambo Origenis discipuli, ecclesias gubernabant. Apud Cæsaream autem Palæstinae, mortuo Theoctisto, sacerdotium suscepit Dominus. Quo non multo post ex hac vita sublato, Theotecnus, qui ad nostram usque ætatem superfuit, in ejus locum subrogatus est. Ita Eusebius; quibus verbis, cum ea instituto de pace Ecclesiæ reddita sermonem proxime subjungat, satis aperte indicat, eo ipso tempore circiter, quo ea Ecclesiæ reddita fuit, Theotecnium ad Cæsariensem in Palæstina cathedram fuisse evehctum. Quapropter cum a Gallieno pax Ecclesiæ ante annum 260, Ægypti vero ecclesiis ante annum 261 reddita non fuerit, necesse est, ut ex Eusebii testimonio Theotecnus vel anno 260 vel 261 circiter Cæsariensis episcopus sit creatus. Verum Eusebius verbis proxime recitatis etiam innuit, Xystum eadem tempestate seu eodem tempore, quo a Gallieno tum in Ægypto, tum alibi ecclesiis pax restituta fuit, Romanæ adhuc Ecclesiæ præfuisse; Xystum tamen quemadmodum in Commentario ad hujus Vitam prævio apud nos tomo II Augusti dilucide probatum invenies, anno 238, mense Augusto circiter martyrii palma coronatus, e vita migravit, ut adeo, dum Eusebius verbis supra recitatis indicat, eadem tempestate, qua a Gallieno pax Ecclesiæ restituta fuit, Xystum Romanæ Ecclesiæ adhuc præfuisse, Theotecniumque ad Cæsariensem cathedram fuisse promotum, vocibus eadem tempestate duorum ut minimum vel trium annorum latitudo includatur; unde consequitur, ut ex Eusebii verbis proxime recitatis certum non sit, Theotecnium non prius quam anno circiter 260 aut 261 episcopum fuisse creatum.

sufficienter comperta;

E

53 Jam vero si id certum non sit, nihil obstat, quo minus Theotecnus anno circiter 238 aut etiam paulo citius ad Cæsariensem cathedram credatur fuisse promotus, ut proinde incertum plane sit, quo anno circiter præmemoratam ad Theotecnium epistolam, etiam dato, quod hæc ad illum jam episcopum data fuerit, Dionysius scripserit. Atque ita quidem jam vides, quantum opinor, erudite lector, Dionysii ad Theotecnium epistolam, hujusque occasione etiam alteram, supra plus semel memoratam, quam Sanctus ad Origenem scripsit, in hæc a me fuisse Appendicem non immerito rejectam. At vero, quamvis etiam annus, quo tam epistola ad Theotecnium, quam epistola ad Origenem a Dionysio scripta est, definiri accurate posset, non propterea tamen mihi, qui res omnes, quocumque modo ad Origenem Dionysii occasione spectantes, sub unum veluti aspectum statui proponere, ratio legitima defuisset, ob quam de dictis binis epistolis in hæc Appendicem tractassem. Memorandum enim hic etiam est aliquod Opus, quod, veluti a Dionysio contra Origenem scriptum, laudari invenio, quodque an Dionysium vere habeat auctorem, disceptandi præbet materiem. Quapropter cum de hoc Opere, secundum ea, quæ me facturum, supra sponendi, hic in Appendice sit agendum, fuisset sane, cur et in hac, spectato instituto meo, de binis dictis epistolis a me ageretur, etiamsi harum epocham apprime habuissem compertam. Hisce jam præmissis, ad Opus, quod veluti a Dionysio contra Origenem scriptum laudari invenio, sermonem converto.

fuisseque, etiam hoc non posito, de binis istis epistolis hic agendum ratione Operis, F

AUCTORE
C. B.
ex quo locus
Dionysii con-
tra Origenem
citatus inveni-
tur.

54 Greterus, Societatis nostræ sacerdos, centum et quinquaginta quatuor de variis argumentis Quæstiones, totidemque ad has Responsiones sub nomine Anastasii Sinaitæ, patriarchæ Antiocheni, publicam in lucem typorum beneficio emisit, hæque deinde cum Annotationibus, a Greterio subinde adjectis, in totum nonum Bibliothecæ Patrum fuerunt illatæ. In responsione autem ad harum quæstionum vigesimam tertiam, in qua de paradiso terrestri disseritur, citatur locus ex Dionysii Alexandrini Scriptis contra Origenem, Græce ex τῶν κατ' Ὀριγένους, adeo ut, si recte ibidem, et quidem ab Anastasio Sinaita, citetur Dionysius, necesse sit, eum Opus aliquod contra Origenem ejusce errores elucubrasset. Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum 248 num. A sic scribit: Eo (Heracla patriarcha Alexandrino) extincto, cum in locum ejus successisset Dionysius esset; licet ejusdem Origenis olim fuisset discipulus, attamen veritatis ardore astuans, nullam ejus rei ducens rationem, et Deo cuncta posthabens, ipsum Origenem, qui jam scripta sua multis erroribus aspersa evulgarat, cepit acriter impugnare, et in multis hæreseos accusare. Hæc laudatus eruditissimus Annalium Ecclesiasticorum parens, qui proinde præmemoratas quæstiones, Anastasio Sinaitæ a non paucis adscriptas, verosimillime viderit, atque una in harum vigesima tertia locum ex Opere a Dionysio Alexandrino adversus Origenem scripto citari ac transcribi observavit. Etenim, cum ipsemet nullam prorsus rationem afferat, ob quam Origenem a Dionysio oppugnatum, verbis præcise recitatis affirmet, non video, qua alia ratione nixus hoc vir eruditissimus asseverare, potuerit.

Etenim,
quamvis qui-
dem ex vene-
ratione, que
Dionysium
observavit
Origenem,

55 Ut ut sit, plures interim sunt, qui nec Baronii auctoritate, nec Dionysii loco, in memorata quæstione 25 citato, moventur, ut Dionysium adversus Origenem Opus aliquod exarasset, in animum inducant. Etenim, ut aiunt, Origenes, quoad vixit, summo opere fuit a Dionysio observatus, jamque vita functus etiam laudatus. Hoc autem probant, partim ex Sancti ad Origenem de martyrio epistola, partim ex altera ejusdem ad Theotecnum, Cæsariensem episcopum, epistola supra hic pariter memorata, in qua Origenem post mortem a Dionysio fuisse laudatum, a Gobaro diserte asseritur. Quod ad me pertinet, verosimilius sane existimo, numquam Opus aliquod a Sancto adversus Origenem fuisse conscriptum. Verum id ego nec ex veneratione, qua hunc in vivis superstitem coluit, nec ex laudibus, quibus vita functum prosecutus est, satis probatum puto. Etenim duo hic potissimum distinguenda sunt, persona scilicet Origenis, admissæque ab eo in scriptis errores. Personam autem viri, utpote quem olim habuisset magistrum, impense, quoad hic vixit, venerari atque observare Sanctus potuit, illiusque nihilominus errores rejicere, atque etiam scriptis impugnare, ut adeo ex observantia, qua erga Origenem viventem Dionysius fuit, concludi non posse videatur, eum adversus ejus, etiam adhuc viventis, errores scriptis editis non certasse. Sed fac tamen, inde sequi, Dionysium contra errores Origenis, cum hic etiamnum in vivis esset, nihil omnino movisse, id tamen ab eo post Origenis obitum factum non esse, utique ex laudibus, quibus Origenem in epistola ad Theotecnum scripta prosecutus a Gobaro asseritur, neutiquam evinces.

Nullum contra hunc Opus ab illo esse scriptum, certum non sit,

56 Etenim nihil omnino obstat, quo minus Sanctus errores Origenis scripto edito confutasse, huncque simul ob rarum ingenii acumen, eximias animi dotes, aliasque ob causas laudasse, credatur. Sic S. Hieronymus in suis Operibus (vide de eo apud nos tom. VIII Septembris Commentarium historicum) Origenem tum ob ingenii præstantiam, tum ob indefessam in sacrarum Litterarum studio diligentiam laudibus sæpissime effert, nec propterea tamen ejus errores, si quando id argumenti, quod tractat, ratio requirit, confutare omittit. Sic ipsemet S. Dionysius in suis de Promissionibus libris Nepotem, qui Arsinoitas in erroneam de terreno Christi regno, mille annis post resurrectionem duraturo, opinionem pertraxerat, impense laudat, ejusque nihilominus

errores in illis ipsis libris confutat. Laudo, inquit D
in secundo e dictis de Promissionibus libris apud Eusebium Historiæ Ecclesiasticæ lib. vii, cap. 24. Nepotem ac diligo, cum propter fidem, tum ob diligentiam et studium Scripturarum; postremo ob psalmorum cantus multiplices, quibus plerique ex fratribus etiamnum magnopere delectantur, magnoque honore ac reverentia hominem prosequor, vel ob id maxime quod ex hac vita migravit. Ea veneratione, ea laudum, ut ita dicam, professione Dionysius de Nepote, jam vita functo, loquitur eo ipso loco, quo ejus errores, Opere hunc unice in finem elucubrato, confutat, ut adeo ex laudibus, quibus Sanctus, teste apud Photium Gobaro, Origenem, jam vita functum, prosecutus est, certo concludi non valeat, nullum a Dionysio Opus adversus Origenis errores, cum hic jam e vivis excessisset, fuisse exaratum.

57 Verum, inquires, si neque ex veneratione, qua an tamen
Origenem adhuc vivum observavit Dionysius, neque ex laudibus, quibus cum mortuum prosecutus est, concludi queat, nullum ab illo adversus hunc, etiam vita functum, Opus fuisse conscriptum, qua tandem ratione id a Sancto etiam tum factum non esse, verosimilius evadet? Respondeo: Dionysium adversus Origenem vive adhuc vivum sive jam mortuum, non scripsisse, verosimilius autem tum ex eo, quod quæstiones supra laudatæ, ex quarum una ratione loci ex Dionysio adversus Origenem in ea citati, solummodo eruitur oppositum, fidem integram non mereantur; tum ex eo, quod Socrates in Historia sua Ecclesiastica ea tradat, ex quibus, si modo veritati certo congruant, necessario est consequens, ut Dionysius Origenem ejusce errores nullo umquam Opere impugnari. Duo itaque hic, quæ ad opinionem nostram, qua Dionysium adversus Origenem non scripsisse, verosimilius arbitramur, stabilendam conducunt, paulo accuratius discutienda sunt. Ab infirma Quæstionum memoratarum fide demonstranda incipio. Titulum hunc apud Greterum, primum earum ex Bibliotheca Augustana editorem, sibi habent præfixum: Liber, qui vocatur Ὀρίγους, hoc est, dux viæ. Sancti patris nostri Anastasii Sinaitæ, episcopi Antiocheni, interrogationes et responsiones de diversis capitibus a diversis propositæ. Solutiones non ex seipso, sed ab experientia et ex sacris Litteris desumpsit. Itaque secundum hunc titulum Anastasius Sinaita simul et Quæstionum, de quibus hic disserimus, et libri, qui vocatur Ὀρίγους seu Dux viæ, est auctor, fuitque Antiochenus episcopus. Verum Henschenius noster ad vigesimam primam Aprilis in duobus Anastasiis, altero presbytero, altero patriarcha Antiocheno, dilucide probat, Anastasium Sinaitam, qui libri, Ὀρίγους inscripti, auctor est, quique sæculo sexto senescente floruit, ab Anastasio, patriarcha Antiocheno, qui eodem circiter tempore Antiochenæ ecclesiæ præfuit, esse distinctum, ut adeo vel ex ipso titulo, quem Quæstiones præferunt, fides earum non parum infirmetur.

58 Verum hæc multo magis infirmatur ex iis, quæ de illis Quæstionibus laudatus Henschenius in duobus Anastasiis num. 17 observat. In illis etiam quæstionibus, inquit, citantur canones synodi quini-
sextæ sive Trullanæ, Constantinopoli anno dccvii conditi, integro scilicet sæculo post utriusque Anastasii (Sinaitæ scilicet et patriarchæ Antiocheni) mortem: citatur etiam S. Nicephorus, patriarcha Constantinopolitanus, quem mortuum esse pcccxviii, ostendimus ad ejus Vitam xii Martii: citantur denique Olympiodorus, qui ad decimum seculum spectat, S. Maximus, monachus et martyr, Moschus et alii, (utroque Anastasio) juniores omnes. Demum ad quæstionem 117 respondetur sub finem, tunc septingentesimum annum agi, quod Ariani sint expulsi ex Locis sanctis, eaque a Barbaris esse occupata, ut mirum non sit, si tot errores posteriorum Græcorum sint infartii his quæstionibus et responsionibus, quas eliminandas omnino judicamus e Catalogo tractatum, tam eorum, quos S. Anastasius Sinaita, quam quos Anastasius

Sanctus contra Origenem scripsit, ob Operis, in quo solo id fecisse innuitur.

E

F

fidem semper admodum, quomodocumque

A Anastasius Antiochenus composuit. *Hactenus Henschenius, ex personis potissimum, utriusque Anastasio, Sinaitæ scilicet et Antiocheno ætate posterioribus, quæ in Quæstionibus præfatis memorantur, non immerito concludens, Opus illud nec Anastasium Sinaitam, qui sæculo septimo, nec Antiochenum, qui præcedenti obiit, habere auctorem, ut adeo, cum auctoris non parum junioris fatus esse debeat, fides illius in narratione eorum, quæ ante utriusque laudati Anastasii ætatem facta sunt, plurimum infirmetur.*

illud consideretur, sublestam dubium adhuc manet;

59 Quod si reponas, Opus illud, licet ab Anastasio, vel Antiocheno, vel Sinaita primo concinnatum, a posterioris ævi scriptoribus fuisse deinde interpolatum, hincque esse, cur in eo personæ, quæ utriusque laudati Anastasio ætate posteriores sunt, subinde laudentur; respondeo: sit ita; nec sic tamen pro fide integra dicto Operi vindicanda quidquam habebis. Cum enim præter ea, quæ verbis proxime recitatis recenset Henschenius, plura adhuc alia, quæ auctorem utroque laudato Anastasio juniorem requirunt, ex eruditorum judicio contineat, oportet sane, ut plane insigniter sit interpolatum, saltem quantum ad ea, quæ utriusque Anastasii ætate sunt posteriora. Hinc porro dubium fit, an pariter interpolatum non sit quantum ad ea, quæ utroque Anastasio anteriora sunt habenda. Jam vero, cum id ita sit, dato etiam, illius Operis seu laudatarum 134 quæstionum totidemque ad has responsionum auctorem vere esse Anastasium sive Sinaitam sive Antiochenum, sciri tamen necdum potest, quid in illis, sive de re Anastasii anteriori, sive de re his posteriori sermo sit, ad alterutrum Anastasium, veluti primævum auctorem; quid contra ad ævi posterioris scriptorem seu potius interpolatorem pertineat, ut adeo, quocumque demum modo quæstiones illæ considerentur, fidem integram atque indubitam non mereantur, ac proin ut nominatim, cum dictus locus in harum vigesima tertia, ex Opere a Dionysio adversus Origenem scripto citatur, a posterioris ævi scriptore, rei non satis gnaro, forsitan sit infartus, dubium adhuc maneat, an Dionysius umquam adversus Origenem calumiam vere strinxerit.

quod dubium etiam ex iis, quæ scribit Socrates, augetur;

40 Porro hoc dubium non parum augetur ex iis, quæ Socrates de auctoribus, qui contra Origenem primi scripserunt, memoriæ prodit. Hæc, cum de infirma Quæstionum præfatarum fide jam satis actum sit, discutienda nunc sunt. Socrates, qui sæculo quinto profecto floruit, atque a judicio et accuratone per nonnullos laudatur, Historiam Ecclesiasticam contexit, resque in ea a Constantini Magni imperii primordiis usque ad annum 459 gestas, nonnullas subinde observationes his immiscens, septem libris est complexus. Horum autem sexto, cap. decimo tertio sic scribit: Sed quoniam qui obtrectandi studio ducuntur, plurimos seduxerunt, ab Origenis lectione velut impii eos avertentes; non incommodum fore arbitror, pauca de illis disserere. Viles homines et obscuri, qui per se ipsi inclarescere non possunt, ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur. Laboravit hoc modo primum Methodius, Olympi Lyciæ civitatis episcopus. Deinde Eustathius, qui exiguo Antiocheno ecclesiam rexit tempore. Post hunc Apollinaris, ac postremo Theophilus. Hæc est quadriga maledicorum, qui non eadem incidentes via, Origenem calumniati sunt. Alius enim alia de causa ad accusationem ejus prorupit; quo facto singuli satis declararunt, se omnino probasse ea, quæ minime reprehendissent. Nam quoniam alius aliud dogma singillatim refutare aggressus est, perspicuum est, singulos pro vero admisisse id, quod minime insectati sunt, tacite scilicet comprobantes ea, quæ non exagitabant. Methodius quidem cum in libris suis Origenem diu multumque insectatus fuisset, postea tamen quasi palinodiam canens, in dialogo, quem Xenonem inscripsit, summa eum admiratione prosequitur. Ita Socrates, multa quidem, quæ hujus loci non est discutere, affirmans; rerum simul, quod huc spectat, apertissime docens, Methodium, Olympi in Lycia episcopum, primum

fuisse, qui adversus Origenem calumiam strinxerit. Quapropter, cum Methodius, qui circa annum 505, Diocletiano Ecclesiam persequente, martyrio coronatus est, sæculo tertio ad finem jam fere profecto præcipue floruerit, nec ante annum 280 scriptis inclaruisse videatur, consequens est, ut ex Socratis testimonio nemo ante hoc tempus scripto adversus Origenem decertarit, ac proin ut Dionysius, utpote anno 263 vita functus, nullum adversus illum Opus elucubravit.

41 Verum, inquires, Socrates erga Origenem existit justo propensior, ut non immerito quis suspicetur unum forte aut alterum, etiam Methodio antiquiorem, scriptorem, qui adversus Origenem scripserit, silentio ab illo esse suppressum. Fateor: Socrates, uti ex ejus verbis proxime huc transcriptis, præcipue ex modo, his expresso, quo de Methodio, sancto Martyre, in Origenis favorem loquitur, manifestum est, in Origenem, ne amplius aliquid de homine hæreses nonnullis etiam suspecto dicam, extra omne dubium fuit æquo propensior, hincque etiam partim est, cur, spectato etiam Socratis testimonio, pro prorsus indubitato non habeam, Dionysium adversus Origenem non scripsisse. Accedit, forte Socratem, quod alterum est, ob quod istud pro indubitato non habeam, omnes libros, a Dionysio conscriptos, qui magno numero fuerunt, non habuisse perspectos, ut adeo, etiamsi Socrates primos auctores, qui contra Origenem scripsere, bona fide recensere voluisse credatur, ex ejus testimonio, supra transcripto, certum omnino non sit, a Dionysio contra Origenem nullum Opus fuisse exaratum. Itaque, cum ex Quæstionibus supra laudatis, Dionysium contra Origenem scripsisse, certum atque indubitatum, ut probavimus, esse non possit; ex Socrate autem certum omnino atque indubitatum etiam non evadat oppositum, rem ego totam studiosi lectoris judicio permitto, dixisse contentus, postremum hoc, quod ex Socrate eruitur, idque ob hujus auctoritatem, aliaque num. 58 et seqq. disputata mihi longe apparere verosimilius.

AUCTORE C. B.

imo, omnibus perpensis, Dionysium contra Origenem non scripsisse, verosimilius appareret.

CAPUT IV.

An Sanctus concinnarit Scholia in Opera, quæ sub Dionysii Areopagite nomine circumferuntur.

Plures esse antiquos auctores, qui Dionysium Alexandrinum episcopum, in libros, Dionysii Areopagite nomine circumferri solitos, composuisse scholia affirmant, plerique ex iis, qui dictos libros Areopagite attribuendos censent, pro uno e præcipuis opinionis suæ fundamentis habent. Inter auctores autem, quos id affirmare contendunt, præcipui sunt S. Anastasius, cognomento Sinaita, et S. Maximus martyr. His addi queunt Nicetas Choniates et Joannes Cyparissiota, qui cognominatus fuit Sapiens. Horum quatuor, omniumque aliorum, qui Dionysium in Areopagite Opera scripsisse scholia affirmare dicuntur, antiquior est S. Anastasius Sinaita. Floruit hic sæculo sexto senescente, sæculoque insequenti e civis excessit. Inter varia, quæ elucubravit Opera, librum concinnavit, quem Ὁδὸς, id est, Duce[m] viæ inscripsit. Exstat hic in tomum nonum Bibliothecæ Patrum editionis Lugdunensis illatus. Illius autem cap. 22 Anastasius hæc memorat: Idem divinus et apostolicus Dionysius (Areopagita scilicet) nominat supernas Virtutes multas substantias. At Magnus Dionysius Alexandrinus ex rhetorum numero episcopus factus, in Scholiis, quæ scripsit in sibi cognominem Dionysium, hæc habet: Externa philosophia ingenitam appellare solet omnem inaspectabilem, similiter et hypostases substantias. Ex eujus more S. Dionysius his locis est locutus. Improprie nimirum has voces usurpans.

Verba, quibus a nonnullis S. Anastasii Sinaita,

E

45 S. Maximus, qui sæculo septimo floruit, Scholia in Cælestis Hierarchiæ libros sub Dionysii Areopagite nomine circumferri solitos composuit; in Scholiis

S. Maximus martyr, Nicetas Choniates

A pertinet ad primam, ea id, quod vult Halloizius, non aq̄ue indubie evincit. Etenim quom̄vis Maximus, seu potius Anastasius Sinaita, ex quo Maximus verba sua supra recitata transcripsisse videtur, eo modo, quo num. præcedenti ait Halloizius, distinctius accuratusque, ut Dionysium Areopagitam indicaret, locutus fuisse videatur, feri nihilominus potest, ut summam illam in loquendo accuratorem Anastasius non sectatus, eo nihilominus, quo locutus est, modo Dionysium Areopagitam designare voluerit; quamvis interim per Dionysium, in cuius libros Dionysium Alexandrinum Scholia scripsisse, affirmat, non Areopagitam, sed alium forte intelligat, ut vero non esse absimile, præsentem capite ostendam. Ante tamen, quam id faciam, lubet discutere, qua ratione alii, qui ab Anastasio Sinaita, hincque secuto Maximo per verba supra recitata certissime non alium Dionysium, quam Areopagitam designari contendunt, Anastasii et Maximi auctoritate non moveantur, et Scholia a Dionysio Alexandrino in Areopagitam composita, affirmant.

Alii contra Scholia in Areopagitam, non a Sancto, sed a rhetore illi cognomini scripta esse, statunt;

B 49 Nicolaus le Nourry Ordinis S. Benedicti presbyter et monachus in Apparatu ad Bibliothecam maximam veterum Patrum col. 174, Dissertatione decima de S. Dionysii Areopagitæ Operibus, certum videri affirmat, Scholia, quæ verbis supra recitatis Anastasius Sinaita et Maximus memorant, Dionysii Alexandrini factum non esse; hoc autem sic probat: Eusebius etenim, inquit, atque Hieronymus, qui Alexandrini hujus patriarchæ (sancti Dionysii) Opera diligentissime recensuerunt, nullam omnino horum Scholiorum fecerunt mentionem. Quid quod Anastasius (Sinaita nempe) ac post eum Maximus hunc Dionysium (qui memorata Scholia concinnavit) ex rhetorum numero episcopum fuisse aiunt: At Magnus Dionysius, verba sunt Anastasii, ex rhetorum numero episcopus factus, in Scholiis etc. Maximus vero ἐπὶ ῥητόρων etc. Atqui Dionysius antequam in episcopum Alexandrinum esset adsumptus, non Rhetoricam profitebatur, sed catecheses apud populum Christianum habebat. Quid ergo inde aliud colligas, quam hæc Scholia conscripta fuisse a quodam rhetore, nomine Dionysio, quem Anastasius et Maximus Patriarcham Alexandrinum esse, falso arbitrati sunt. Neque vero in hoc tantum erravit Anastasius; nam ut cætera taceamus, in eodem Opere, quod Dux viæ inscribitur, cap. 7, Augustinum pro Christo sanguinem suum fudisse, adfirmat: « Facessat, » inquit, « Augustinus, qui suo sanguine in scriptis duas in Christo naturas consignavit. » Ita laudatus le Nourry præcipue ex titulo Rhetoris seu Oratoris, quo ab Anastasio Sinaita et Maximo Dionysius, Scholiorum in Dionysium Areopagitam concinnator insignitur, concludendum indicans, Scholiasten illum, seu eum, qui Scholia in Dionysium Areopagitam composuit, non fuisse Dionysium, Alexandrinum episcopum, sed artis Oratoriæ professorem, Dionysii nomine vocatum, errasseque Anastasium et Maximum, dum hunc Alexandrini episcopi titulo ornarunt.

verum hoc ex rhetoris titulo, qui Dionysio Scholiorum auctori adjungitur,

C 50 Verum non video, qui id ex titulo Rhetoris, qui Dionysio Scholiorum concinnatori tribuitur, possit concludi. Etenim Rhetor est vocabulum Græcum, quod inter alia a Græcis ad significandum vel sacræ Scripturæ interpretem vel præconem sacrum etiam subinde acceptum invenitur. Rhetoris, inquit de officialibus palatii Constantinopolitani et de officiis magnæ ecclesiæ cap. 1, Pentate quarta num. 22 Codinus, munus est Scripturæ interpretari. Apud Stephanum Gerlachium in epistola ad Crustum, edita a Davide Chytræo in lib. de Statu Eccles. Orient., Joannes Zygomas inscribitur magnæ Constantinopolitanæ ecclesiæ Rhetor, id est verosimillime, vel præco sacer, vel sacrarum Litterarum interpres. Theodorus Balsamon in prima ad propositas sibi quæstiones responsione seu meditatione S. Paulum Apostolum eodem sensu sacrarum Dei Ecclesiarum Rhetorem appellat, ut eodem etiam sensu Anastasius et Maximus Dionysium, Alexan-

drinum episcopum, Rhetorem appellare poterint; quod scilicet, cum nondum creatus episcopus celebri Alexandrinæ catecheson scholæ fuerit præfectus, divini verbi præconem, sacrarumque Litterarum interpretem, quo munus sibi injunctum sedulo expletet, Alexandria etiam egerit. Non est ergo, cur ex eo, quod Dionysius Scholiorum in Areopagitam concinnator, ab Anastasio et Maximo Rhetor seu Orator vocetur, quispiam existimet, Scholiasten illum a Dionysio, Alexandrino episcopo, esse distinguendum, perperamque illum ab Anastasio et Maximo hocce dignitatis titulo ornari. Adhæc Dionysius, antequam celebri catecheson scholæ Alexandria præficeretur, rhetorices artem, ut in Commentario docui, fuerat professus, hincque ab Anastasio et Maximo e rhetore, non quidem proxime, sed media catechetica scholæ præfectura, Alexandrinus dici potuit factus episcopus.

E 51 Verum, inquit, Nicetas Choniates et Joannes Cyparissiota (vide utriusque hujus scriptoris verba supra hic transcripta) nusquam Dionysium, quem in Dionysium sibi cognominem scripsisse Scholia seu Annotationes, innunt. Alexandrinum episcopum vel patriarcham appellant, ut adeo Dionysium, Dionysii Areopagitæ scholiasten, a Sancto nostro, Alexandrino episcopo, distinguant. Joannes Cyparissiota decade 1, cap. 1 (inquit tom. III Bibliothecæ Patrum editionis Lugdunensis, in Notis ad S. Dionysium Alexandrinum Turrianus) adducit verba (vide hæc num. 44 hic transcripta) Dionysii Alexandrini ex Annotationibus in Dionysium Areopagitam; sed hic Dionysius, qui scripsit Scholia in Dionysium Areopagitam, a Niceta Choniata (vide hujus verba num. 45 pariter hic jam transcripta) lib. II Thesauri cap. 13 appellatur rhetor et idem fortasse erit apud utrumque (Nicetam Choniaten et Joannem Cyparissiotam) authorem, et hoc nostro (Dionysio Alexandrino) posteriorem. Verum respondeo: sufficit, a duobus his scriptoribus Dionysii Areopagitæ scholiasten Dionysium Alexandrinum nuncupari. Etenim ob nominis Sancti nostri celebritatem non alius Dionysius, quam hic ipse per Dionysium Alexandrinum, etiam absque adjuncto episcopi aut patriarchæ titulo, solet intelligi, ut Dionysius Alexandrinus etiam sine ullo addito antonomastice quodammodo nostrum nostrum significet, ac proin ut laudati bini auctores per Dionysium, quem Dionysii Areopagitæ scholiasten faciunt, non alium Dionysium, quam nostrum intelligant. Neque obstat, quod Dionysium, Areopagitæ scholiasten, rhetorem nuncupet Nicetas. Id enim idcirco verosimiliter facit, quod cum hoc titulo ab Anastasio Sinaita et Maximo insigniri observarit. Adhæc Choniates, quæ de Dionysio Areopagitæ scholiaste memorat, ex Anastasio Sinaita et Maximo fere descripsit, ut adeo per Dionysium scholiasten non alium, quam quem ipsi intellexerunt, Dionysium, Alexandrinum episcopum, intelligat.

F 52 Nequit itaque ex rhetoris vel oratoris titulo, qui Dionysio, Scholiorum in sibi cognominem concinnatori, a S. Anastasio Sinaita, S. Maximo et Niceta adjungitur, certo concludi, scholiasten illum, Dionysium vocatum, a sancto nostro Dionysio, Alexandrino episcopo, esse distinctum. Nec quidquam etiam, ut id probetur, haberi potest ex erroribus, quorum Anastasius a Nicolao le Nourry supra laudato insimulatur. Quamvis enim Anastasius, dum Dionysio Alexandrino, qui in sibi cognominem Scholia scripsit, episcopi titulum attribuit, a vero forte aberrarit, id tamen de viro sancto solida absque ratione asseverandum non est; ratio autem hujusmodi, ob quam hic erroris Anastasius certo insimulens; nulla offertur. Licet enim Anastasius, ut laudatus le Nourry verbis num. 49 recitatis docet, in libro suo, qui Dux viæ inscribitur, S. Augustinum pro Christo sanguinem suum fudisse, affirmare videatur, sicque manifestum, ut apparet, errorem admittat, hinc tamen non consequitur, ut pariter erret, dum Dionysium Alexandrinum, quem sibi cognominis scholiasten facit, episcopum appellat. Præterea

AUCTORE C. B.

minime evincitur.

E

F

Nec id magis probatur ex erroribus, quorum Anastasius insimulatur.

AUCTORE
C. B.

Præterea hæc Anastasii verba, Augustinus, qui suo sanguine in scriptis duas in Christo naturas consignavit, quibus Augustinum pro Christo sanguinem suum fudisse, laudato le Nourry affirmare visus est Anastasius, ita forte queunt exponi, ut sensum habeant a veritate non prorsus alienum. Quod vero pertinet ad cetera, in quibus le Nourry plus semel jam laudatus a vero aberrare Anastasium, verbis supra recitatis indicat, generatim id dumtaxat asseritur, nec an exactæ veritati congruat, operosius indagare est animus. Fac tamen, Anastasium pluries etiam a vero aberrare, nec sic quidquam evinces. Cum enim dubium non sit, quin simul longe pluries a vero non aberret, putandum potius est, cum non aberrare, quam aberrare a vero, dum Dionysium, sibi cognominis scholiasten, episcopi Alexandrini titulo in Opere, quod inscribitur 'Οδύροϋς, exornat.

nec ex narratis in Opere, Dux vice inscripto, quod Anastasii certo est,

35 Ut nihilominus Dionysium, sibi cognominis scholiasten, in Opere, cui 'Οδύροϋς titulus, episcopum Alexandrinum perperam appellari, vero reddant similis, sunt etiam, qui Opus illud Anastasio falso suppositum aut certe insigniter esse interpolatum contendunt. Ut autem id probent, aiunt in eo non paucos eventus, qui Anastasii ætate posteriores sint, narrari. Verum ego ob eventus Anastasii ætate, ut autumant, posteriores, qui in Opere illo narrantur, minime moveor, ut id vel falso Anastasio suppositum, vel insigniter esse interpolatum existimem.

B

Etenim Opus illud genuinum esse Anastasii fatum, sit ex variis ejusdem locis perspicuum; eventus vero Anastasii ætate posteriores, qui a nonnullis in eodem fuere observati, ex distinctione, quæ inter Anastasium, patriarcham Antiochenum, et Anastasium presbyterum monachum, facienda est, temporeque, quo hic e vivis excessit, omnino evanescent. Utrunque hoc assertum probare aggredior. A primo incipio. Libri seu Operis, quo de hic agimus, in codice Ms., ut Greterus, qui ex hoc illud primus edidit, testatur, hujusmodi est titulus: 'Αρχὴ Βιβλίου τοῦ ὁσίου Ἀναστασίου μοναχοῦ τοῦ Σινᾶ ὁσίου. Exordium libri S. Anastasii monachi Sinaitæ seu montis Sina. Capite autem quarto hic titulus legitur: Anastasii minimi presbyteri sancti montis Sina, Opus de fide, œconomia Christi Dei Filii, ad sanctam Catholicam Ecclesiam Babylone scriptum, Patribus nostris in ea Christi studiosis et orthodoxis petentibus. Et cap. 10 profert suam disputationem cum hæreticis Alexandriæ habitam, ubi etiam, se Anastasium monachum sancti montis Sina professionem fidei scripsisse, affirmat, et ita se alibi minimum monachum nominat. Cum ergo, uti ex jam dictis liquet, libri, qui 'Οδύροϋς seu Dux vice inscribitur, auctor sese etiam in Operis decursu vel Anastasium minimum presbyterum sancti montis Sina vel Anastasium monachum sancti montis Sina vel minimum monachum appellet, hæque omnes appellationes Anastasio, eique Sinaitæ, qui ponitur in Operis titulo, optime quadrent, dubium non videtur, quin dictum Opus Anastasium Sinaitam vere habeat auctorem, ut adeo huic falso suppositum perperam dicatur.

C

eventibus, utpote qui ætate, ut contendunt,

34 Examinemus modo eventus mox memoratos, quorum causa librum, qui 'Οδύροϋς seu Dux vice inscribitur, Anastasio nonnulli abjudicant. Multa, ut jam dixi, aiunt in eo, quæ Anastasii ætate posteriora sunt, memorari, atque in primis quidem S. Eulogii, patriarchæ Alexandrini, veluti jam mortui, qui tamen non prius, quam Anastasio jam vita functo, e vivis excessit, fieri mentionem. Fateor, in dicto libro S. Eulogii, patriarchæ Alexandrini, veluti jam vita functi, mentia occurrit. Etenim illius auctor cap. 10 sic scribit: Non abs re fuerit, studiosos istud itidem observare hoc loco. Narrabant nobis Catholici, qui Alexandria degunt, post tempora beati Eulogii Papæ Alexandrini hic fuisse præfectum augustalem Severianum, id est, Severianorum sectæ assectam, qui satis diu quatuordecim calligraphos seu librariorum ejusdem secum sententia habuerit ac aluerit, quibus id negotii dabat, ut Patrum libros falsarent, ac depravarent, ma-

xime S. Cyrilli. Ad quorum sane verborum veritatem, ut consideranti patebit, requiritur, ut tunc, cum scriberentur, S. Eulogius, patriarcha Alexandrinus, e vivis, atque id quidem jam dudum, esset sublatus. Verum respondeo, S. Eulogium patriarcham Alexandrinum reipsa etiam diu ante Anastasium, qui libri, quo de hic disserimus, auctor est, e vivis esse sublatus, tantumque sustineri contrarium ab iis, qui Anastasium Sinaitam ab Anastasio patriarcha Antiocheno, qui anno 599 obiit, distinguendum non putant.

D

35 Verum hi, uti etiam illi, qui Anastasium Sinaitam cum altero Anastasio, qui Anastasio Antiocheno proxime memorato in patriarchatum Antiochenum, nullo alio medio, successit, quique anno 610 obiit, eundem faciunt, vehementer hallucinantur. Etenim Anastasius, qui Sinaita appellatur, quique libri, qui 'Οδύροϋς seu Dux vice inscribitur, auctor est, nec episcopus, nec patriarcha, sed presbyter tantum fuit, ac proin ab utroque Anastasio Antiocheno hic memorato, tam seniori quam juniori, est distinctus. Quapropter cum Anastasius Sinaita ab utroque hoc Anastasio Antiocheno diversus sit, nihil sane impedit, quo minus diu ante eum S. Eulogius patriarcha Alexandrinus, qui, ut Sollerius noster in Patriarchis Alexandrinis num. 539 docet, anno 604 diem supremum obiit, e vivis credatur sublatus. Jam vero cum hoc ita sit, nequit ex eo, quod in Opere, cui 'Οδύροϋς seu Dux vice est titulus, S. Eulogii, patriarchæ Alexandrini, veluti jam dudum vita functi, mentio occurrat, legitime inferri, Opus illud Anastasio Sinaitæ falso esse suppositum; verum contra inde potius inferendum est, vitam hunc tamdiu protraxisse, ut de Eulogio, veluti jam dudum e vivis crepto, loqui poterit. Hinc porro, cum Eulogius anno 604 obierit, longumque tempus, quo ei ex dictis Anastasius debuit fuisse superstes, annos non pauciores, quam viginti circiter possit complecti, recte concludes, Anastasium Sinaitam, si non diutius, certe ad annum usque 625 circiter in vivis fuisse superstitem, ut adeo, quando de Eulogio, veluti jam dudum vita functo loquitur, neutiquam faciat de re, quæ ætate sua sit posterior, sermonem. Idem brevitatibus ergo, quod tamen difficile non foret, non demonstro de nonnullis aliis, ab Anastasio memoratis, ob quæ, utpote Anastasio, ut putant, posteriori et ab eo tamen in libro, cui titulus 'Οδύροϋς, narrata, Opus hoc illi falso esse suppositum, nonnulli crediderunt. Atque ita quidem jam sublata sunt difficultates, ob quas liber, cui titulus 'Οδύροϋς, Anastasio abjudicaretur.

Anastasii posteriores non sint;

E

36 Ast, inquit, liber ille, cui titulus 'Οδύροϋς, pro genuino Anastasii Sinaitæ fatu tantisper habeatur, nondum tamen hinc evinces, Dionysium, sibi cognominis scholiasten, recte in eo Alexandrinum episcopum vocari seu a Dionysio, Alexandrino episcopo, Scholia in sibi cognominem fuisse conscripta. Etenim Leo Allatius in Syntagmate de Eugastrimutho pag. 328 ostendit, librum illum, qui 'Οδύροϋς seu Dux vice inscribitur, varie esse interpolatum, adeo ut quis suspicari queat, præmemoratum de Scholiis a Dionysio in sibi cognominem scriptis testimonium seu assertum ab Anastasio Sinaita non esse profectum, sed a recentiori interpolatoris manu in illius textum fuisse intrusum. Verum, respondeo, librum, cui titulus 'Οδύροϋς, eo loco, quo præfatum de Scholiis a Dionysio scriptis testimonium exhibet, interpolatum non esse, vel, si ibi interpolatus sit, necesse videri, ut factum id sit, illato in prædictum Anastasii librum ab interpolatore eo ipso textu, quem supra ex S. Maximi in Dionysium Areopagitam Scholiis hic transcripsimus. Rem sic ostendo: S. Anastasius Sinaita inter annum circiter 650 et 640, uti eruditus non paucis nunc videtur, e vivis excessit; eique annis dumtaxat viginti quinque circiter S. Maximus supervixit. Jam vero cum verba num. 45 recitata, quibus a Dionysio in sibi cognominem Scholia esse adornata, testatur S. Maximus, apprime congruant cum verbis, num. 42 hic transcriptis, quibus id ipsum testatur S. Anastasius Sinaita, videtur

F quamvis autem Opus, cui titulus Dux vice, varie, teste Allatio, interpolatum sit;

A *detur S. Maximus ex S. Anastasio, junior nempe ex seniore, sua descripsisse.*

nihil tamen
hinc

87 Hoc autem si ita sit, cum breve dumtaxat inter S. Maximum et S. Anastasium Sinaitam intercessit temporis spatium, hujusque Opus, quod Dux vias inscribitur, statim atque in lucem erat editum, interpolatum verosimiliter non fuerit, hoc utique eo saltem loco, quo Scholia a Dionysio Alexandrino in sibi cognominem scripta commemorat, etiam nunc interpolatum dici non potest. Quod si vero S. Maximum, utpote qui S. Anastasium Sinaitam non nominet, sua ex hoc verba, quibus Scholia a Dionysio Alexandrino in sibi cognominem scripta testatur, non deprompsisse, sed propria ex animi sententia, ut Dionysii Areopagite dicta illustraret, protulisse velis, non poterit quidem, hoc posito, pro certo haberi, verba supra recitata, quibus in libro, cui titulus Ὀδῦς, Dionysius in sibi cognominem Scholia scripsisse indicatur, ex S. Maximi in Areopagitam Scholiis in dictum Anastasii Opus, quod Ὀδῦς inscribitur, a recentiori interpolatoris manu post S. Maximi aetatem non esse illata. Verum nec sic probari poterit, a Dionysio, Alexandrino episcopo, in sibi cognominem Scholia non fuisse concinnata. Fac enim, Anastasium Sinaitam, quod tamen nunquam facile probaveris, Scholiorum, quae a Dionysio in sibi cognominem scripta sint, ne verbo quidem uspiam mentionem fecisse, certum nihilominus S. Maximi testimonio adhuc manebit, Scholia a Sancto in Dionysium sibi cognominem fuisse conscripta.

uti nec ex
Eusebii et
Hieronymi
silentio habetur

88 Nec est, cur hic, ut laudatus le Nourry verbis num. 49 recitatis facit, Eusebii et Hieronymi de Scholiis a Dionysio, Alexandrino episcopo, in sibi cognominem scriptis silentium opponas. Etenim tam Eusebius quam Hieronymus plura etiam alia Dionysii Opera silentio praeteriit; quod ne a me gratis dictum putes, rem exemplis demonstro. S. Dionysius, audita Pentapolitanorum aduersus se apud Dionysium, Pontificem Romanum, accusatione, illico ad hunc sui purgandi causa dedit epistolam, certissime, ut in Commentario probavi, a quatuor ejus de Elencho et Apologia libris distinguendam; nuspiam autem Eusebius hujus epistolae meminit, quod etiam tam de Hieronymo quam Eusebio dicendum ratione epistolae, quam Dionysium ad Theotecum, Caesariensem episcopum, dedisse, Appendicis hujus capite proxime praegresso docuimus. Ad Stephanum, Romanum Pontificem, S. Dionysius, teste Eusebio lib. vii Historiae Ecclesiasticae cap. 2, primam earum, quas de baptismo castravit, scripsit epistolam, alteraque epistola plane insigni, cujus varia Fragmenta exhibet Eusebius, jamam suam a Germano, episcopo quodam Aegyptio proscissam, egregie est tutatus; neutra autem ab Hieronymo in Dionysii Operum Catalogo memorata invenitur. Adhaec ipsemet Eusebius, a se non omnia recensita esse Dionysii Opera, satis aperte indicat, lib. vii, cap. 26 sic scribens: Sed et aliae plures sunt apud nos illius (sancti Dionysii Alexandrini episcopi) epistolae, et prolixiores libri epistolari forma ac stilo conscripti; cujusmodi sunt illi de natura libri Timotheo puero dedicati. Item liber de tentationibus, quem etiam Euphranori nuncupavit.

pro Scholiis
Dionysii,
Alexandrino
episcopo, ab-
judicandis.

89 Cum ergo, uti ex jam dictis liquet, Eusebius et Hieronymus non omnia recenseant Dionysii Opera, nequit ex eorum de Scholiis, quae Dionysius Alexandrinus in sibi cognominem scripserit, silentio inferri, vere a Dionysio Alexandrino Scholia in sibi cognominem non fuisse conscripta. Itaque, uti ex iis omnibus, quae hactenus disseruimus, palam est, Anastasium Sinaita, dum Scholia a Dionysio, Alexandrino episcopo, in sibi cognominem scripta affirmat, a vero aberrare, probari non potest, hincque est potissimum, cur ego, ne cum erroris temere insimulem, assentiri non facile ausim iis, qui, ne a Dionysio Alexandrino in Areopagitam Scholia scripta esse, admittant, horum scripturam, non Dionysio, Alexandrino episcopo, sed rhetori cuidam, Alexandrino cognomine attribuant, hincque ab Ana-

stasio Sinaita et Maximo episcopi Alexandrini titulo perperam distingui, contendunt. Fabritius quidem Bibliothecae Graecae lib. v, cap. 1 num. 6 in Pseudareopagita ea adducit in medium, quae si veritati certo congruerent, consequens foret, a Dionysio nulla in sibi cognominem Scholia verosimiliter fuisse conscripta. Verum cum ea veritati certo congruere hactenus non compererim, rem hanc ad 9 hujus mensis diem in Dionysio Areopagita discutiendam relinquo, putoque interim ut verosimiliter habendum, Scholia Sanctum in sibi cognominem scripsisse.

60 Nec propterea tamen est consequens, ut hunc in libros, sub Dionysii Areopagite nomine circumferri solitos, Annotationes Scholiave concinnasse velim. Quo minus enim id ex eo sit consequens, obstat aliorum opinio, qui, quamquam Dionysium, Alexandrinum episcopum, in Dionysium aliquem sibi cognominem scripsisse Scholia Annotationesve admittant, id tamen ab eo Dionysium Areopagitam factum, constanter negant. Et vero, quo id faciant, fundamento non carent. Etenim nec Anastasius Sinaita, nec Maximus Dionysium Areopagitam nomine tenus exprimit; verba vero, quibus Dionysium, Alexandrinum episcopum, in sibi cognominem scripsisse Scholia, affirmant, ita necessario (vide, quae supra disseruimus) accipienda non sunt, ut Scholia illa in Dionysium Areopagitam scripta designent. Certe S. Maximus, qui S. Anastasii Sinaitae verba, num. 49 recitata, tantum descripsisse videtur, per Dionysium Alexandrino cognominem, in quem ab hoc Scholia scripta indicat, Dionysium Areopagitam non intellexit. Enim Maximus, uti ex iis, quae supra docuimus, manifestum apparet, Dionysium, quem tamen verbis supra recitatis Alexandrinum episcopum discrete nominat, in Dionysium Areopagitam Scholia Annotationesve scripsisse non putavit; qui utique aliud opinaturus fuisse videtur, si per Dionysium, in quem a Dionysio, Alexandrino episcopo, Scholia scripta esse, Anastasius, prodit, Dionysium Areopagitam intellexisset.

AUCTORAE
C. B.

Non propterea
tamen haec in
Areopagitam,

61 Hinc ego, huic S. Maximi opinioni adhaerens, sed alium cognominem, per Dionysium, Alexandrino cognominem, in quem hic Scholia scripserit, Dionysium ab Areopagita distinctum intelligo. Ast, inquit, Nicetas Choniates et Joannes Cyparissiota supra plus semel laudati Dionysium, in quem a Dionysio Alexandrino verbis num. 45 et 44 Scholia scripta indicant, Areopagitam aperte nominant. Adhaec si per cognominem, in quem Dionysius composuerit Scholia, intelligi nequeat Areopagita, Dionysius alius, in quem haec sint composita, debet assignari, ac protin, cum id fieri non posse videatur, tum hinc, tum ex eo, quod Nicetas et Cyparissiota Dionysium, in quem Alexandrinus Scholia scripserit, Areopagitam appellet, concludendum apparet, non in alium, quam in Areopagitam Scholia a Dionysio esse conscripta. Respondeo, utranque hanc difficultatem facili posse dissolvi negotio. Et posteriorem quidem Halloixius jam ante laudatus hunc in modum loco supra citato dissolvit. Respondeo, inquit, videri illum, qui a S. Maximo beatus et sanctus Dionysius vocatur, quique Scholiis a Dionysio, Alexandrino episcopo, illustratus est, esse S. Dionysium, Corinthiorum episcopum, illustrem secundi seculi scriptorem, qui, ut Eusebius et Hieronymus testantur, « tanta eloquentiae et » industriae fuit, ut non solum suae civitatis et » provinciae populos, sed et aliarum urbium et » provinciarum epistolis erudiret. » Haec enim sunt ipsissima verba S. Hieronymi in Catalogo Scriptorum cap. 20, ubi et ejus scripta recenset.

62 Ita Halloixius, nonnullis deinde interpositis, haec subdens: Cur autem Dionysius Alexandrinus Scholia scriberet in S. Dionysium, Corinthiorum episcopum, sibi cognominem, permagna causa fuit. Nam haeretici illius Scripta corruperant, iisque ad suos errores abutebantur. Quod ne dicere gratis videar, vide ipsa ejusdem Dionysii Corinthii verba id conquerentis apud Eusebium lib. iv Historiae Ecclesiasticae cap. 22. Quare Alexander, ut eum partim explicaret, partim defenderet

forte Dionysium
Corinthiorum
episcopum, scri-
pta sunt.

(plurimi

AUCTORE
C. B.

(plurimi enim fiebat ejus auctoritas) necesse habuit in eum Scholia conscribere. Cum ergo, uti ex his Halloxiis verbis intelligitur, vero prorsus absimile non sit, Dionysium, Alexandrinum episcopum, in Dionysium, Corinthiorum episcopum, Scholia adornasse, assignari utique potest Dionysius, Alexandrino cognominis atque ab Areopagita distinctus, cujus fuerint Opera a S. Dionysio, Alexandrino episcopo, Annotationibus Scholasticè illustrata. Atque ita quidem evanescent difficultas posterior, ob quam contendi posset, Scholia, si quæ a Sancto nostro in sibi cognominem scripta sint, in Areopagitam esse conscripta. Quod vero pertinet ad primam, ex Choniale et Joanne Cyparissiota petitam, respondeo, hos Dionysium, in quem a Dionysio Alexandrino scholia scripta innuunt, Areopagitam idcirco aperte facere, quod Anastasium Sinaitam et Mazimum, qui a Dionysio, Alexandrino episcopo, Scholia non in Areopagitam, sed in sibi cognominem tantum scripta docent, de Areopagita perperam interpretati sint. Itaque si quæ Scholia Dionysius, ut verosimiliter apparet, in sibi cognominem scripsit, per hunc non Areopagitam, sed alius Dionysius, forte Corinthiorum episcopus debet intelligi.

CAPUT V.

B De duabus ad Paulum Samosatenum epistolis, Dionysii nomine vulgatis, deque binis argumentis, quibus has Dionysii non esse, quidam contendunt.

Sanctus Dionysius, Alexandrinus episcopus, ut nonnulli contendunt, tres ut minimum ad Paulum Samosatenum scripsit epistolas; quarum quidem prima a Paulo, quæ ejus esset doctrina, sibi aperte exponi petierit, secunda hanc sibi a Paulo epistola expositam confutarit; ac tertia denique ad decem Pauli contra doctrinam orthodoxam objectiones seu quæstiones responderit. Duæ harum posteriores, quæ Sancto, ut contendunt, adscribendæ sunt, epistolæ una cum decem Pauli Samosateni objectionibus seu quæstionibus Dionysio propositis, sæculi proxime elapsi initio inventæ, annoque 1608 typis Romæ primum excusæ, in tomum primum deinde Conciliorum Labbei et in Bibliothecam Patrum, tam eam, quæ Parisiis ac post Coloniae, quam eam, quæ Lugduni impressa est, et in hujus quidem tomum tertium, fuerunt illatæ. Quod autem ad primam et tribus dictis epistolis, qua Sanctus a Paulo, quæ ejus esset doctrina, sibi exponi petierit, pertinet, ea nusquam exstare, cognoscitur. Cum tamen secunda et tribus præfatis epistolis initio habeat, Rescripsimus ad ea, quæ prius scripsisti, ut eliceremus te ad dicendum aperte, quod vis dicere, dubium non apparet, quin primam etiam et tribus memoratis epistolis ad Paulum Samosatenum, qui impiam doctrinam suam occultare nixus fuerat, aut certe non sat dilucide exposuerat, Sanctus scripserit; dubium, inquam, hoc non apparet, si modo duæ et tribus præfatis epistolis posteriores, tom. I Conciliorum Labbei et Bibliothecæ Patrum sub Dionysii nomine insertæ, Dionysium vere habeant auctorem.

Has ob doctrinam, quam Samosateno affingunt, quamque cum veterum

64 Verum, quamquam duæ hæc epistolæ Sancto verosimiliter debeant attribui, sunt tamen eruditi non pauci, qui easdem illi abjudicant. Horum omnium antesignanus est in suis ad 27 libri septimi Historiæ Ecclesiasticæ caput Annotationibus Valesius, quem deinde Elias du Pin in nova sua Scriptorum Bibliotheca, aliique insuper plures sunt secuti. Hisne, an Tillemontio, aliisque multis, qui sustinent contrarium, assentiendum sit, præsentii capite disquiri, seu potius, ut, quod meditor, apertius loquar, rem illam, utpote non sat undequaque certam, in medio relinquendam ostendo. Ab argumentis, quæ pro dictis epistolis Dionysio abjudicandis faciunt, initium duco. Remigius Ceillierus Benedictinus, qui circa dictas duas epistolas Valesii opinionem amplexus est, tom. tertio generalis Scriptorum Ecclesiasticorum Historiæ pag. 277 hunc in modum verbis Gal-

licis Latine a me redditus ratioenatur. Imo auctore **D** (duarum nempe, de quibus agimus, epistolarum) ne quidem videtur argumentum, quod tractat, sat habuisse compertum. Exprobrat enim Paulo Samosateno, quod in Jesu Christo duas admittat hypostases, duas personas, duos Christos et duos filios, quorum unus esset Dei filius ex natura et æternus, alter filius David natus in tempore. Nusquam autem invenitur Paulus errores hos docuisse. Concilium Antiochenum contra eum congregatum, sanctus Epiphanius, sanctus Hilarius, Theodoretus et Philastrius nihil simile contra illum in accusationem adducunt. Econtra, ut scilicet antiqui scriptores testantur, docebat, Patrem, Filium et Spiritum sanctum non esse nisi unicum Personam; Verbum et Spiritum sanctum esse in Patre; sed eo modo, quo ratio est in homine sine ulla reali et personali existentia; ita ut secundum illum vere nec sit Pater, nec Filius, nec Spiritus sanctus, sed dumtaxat Deus.

65 Hinc dicebat, Filium Patri esse consubstantialem, tollens hoc vocabulo personarum proprietatem et distinctionem. Vero igitur apparet similis, auctorem illius epistolæ (priorem et duabus ad Samosatenum epistolis, Dionysii nomine vulgatis, intelligit) hæresim Nestorii, qui duas in Jesu Christo admittebat personas, confudisse cum hæresi Pauli Samosateni, qui ne quidem Verbo realem et personalem existentiam concedebat. Hactenus laudatus Ceillierus, volens scilicet, cum Paulus Samosatenus secundum veterum scriptorum testimonia Dei Filium seu Verbum sine subsistentia propria seu ἀνθρώπου esse docuerit, duas in Christo hypostases, quarum altera sit Verbi, altera naturæ-humanæ, a Paulo Samosateno fuisse admittas, in præmemorata epistola perperam indicari, ac proin hanc a Dionysio, utpote qui Pauli errores melius habuerit perspectos, non fuisse conscriptam. Et vero si Paulus Samosatenus Dei Verbum sine subsistentia seu ἀνθρώπου esse, reipsa docuit, nullaque ratio, qua ab illo, stante hoc dogmate, duæ in Christo hypostases fuerint admittæ, assignari queat, argumento sane, ut non nulli putant, haud levi id erit, præfata epistolam, in qua duæ in Christo hypostases a Paulo admittæ indicantur, Dionysium non habere auctorem. Hoc ergo paulo accuratius discutere, operæ pretium existimo. Joannes Garnerius, Societatis Jesu sacerdos, in Mario Mercatore, quem Notis Dissertationibusque illustratum edidit, Dissertatione prima de hæresi et libris Nestorii pag. 508 sic scribit: Vetus opinio est jam inde a longinquis ducta temporibus ad nostram usque ætatem, Samosatenum Trinitatem Personarum divinarum sustulisse, unumque Patrem Dei nomine vocasse, cui tamen tribueret Verbum coæternum, sed prolatitium dumtaxat, et ἀνθρώπου nostroque simile.

66 Ita laudatus Garnerius, qui mox veterem, quam his verbis memorat, opinionem probaturus, hæc præfatur: Tam pervulgatæ opinionis neque origo, neque veritas apertissima est. Investiganti mihi, quis omnium primus id Paulo attribuerit, nemo Latinorum Philastrio, nemo Græcorum Epiphanius antiquior occurrit, saltem qui expressis verbis mentem aperuerit, quamquam ne ipsi quidem ambo clarissime loquantur, ac tum Philastrii et Epiphani, qui ambo sæculo quarto floruerunt, verba ad institutum suum facientia describit. Philastrii hæc sunt: Paulus quidam fuit Samosatenus post hos in Syria, qui Verbum Dei, id est, Christum Deum Dei Filium substantivum, ac personalem et sempiternum esse cum Patre denegabat: prolativum autem, id est, quasi aera quemdam dicebat; non tamen personam vivam Filii sempiternam cum sempiterno Patre credendum docebat. Epiphanius vero ista: Est autem Pauli (Samosatensis scilicet) hæc opinio, Deum Patrem et Filium ac Spiritum sanctum unum esse Deum. Verbum Dei ejusque Spiritum inesse Deo perpetuo, sicut hominis in corde proprium verbum inesse cernimus. Filium Dei subsistentiam habere per sese nullam, sed in Deo subsistere.

de illa assertis componi non posse putat. Ceillierus Sancto abjudicat:

E

F

verum recitatis antiquiorum scriptorum

A subsistere. Adhæc Dei Verbum, in terras delapsum, in Jesu, qui homo merus esset, habitasse. Ita unus, inquit ille, Deus est; neque aut pater est Pater, aut filius Filius, aut spiritus sanctus Spiritus est sanctus. Imo vero Deus unus est Pater, et hujus in ipso Filius, ut est in homine sermo. Sic Philastrius, cujus Opera tomo quarto Bibliothecæ Patrum editionis Lugdunensis exstant inserta, et Epiphanius hæresi sexagesima quinta sermocinatur, qui, quamquam, ut ait Garnerius, clarissime non loquantur, satis tamen aperte indicant, ex Pauli Samosatani sententia Dei Verbum prolatitium duntaxat, et sine substantia seu ὑπόστατον esse.

de Pauli Samosatani doctrina testimoniis;

67 Porro recitatis binis, quæ huc jam transcripsimus, Philastrii et Epiphani de Pauli Samosatani circa secundam SS. Trinitatis Personam doctrina testimoniis, laudatus Garnerius mox subjungit: Utrumque (Philastrius nempe et Epiphanius) secutus Mercator, Nestorius, inquit epistola de discrimine etc. n. 1, circa Verbum Dei non quidem ut Paulus sentit, qui non substantivum, sed prolatitium potentie Dei efficacis Verbum esse definit. Et alio in loco, in Dissertatione nempe ad 11 anathemat. Nestorii, Paulus Verbum Dei προφορικὸν καὶ πρακτικὸν λόγον καὶ ενεργητικὸν, id est, prolativum et potestatis effectivum Verbum sensit, non substantivum, quod Græci οὐσιώδες dicunt. Itaque, uti ex his trium antiquiorum scriptorum testimoniis jam transcriptis eruitur, Paulus Samosatenus docuit, Dei Verbum, quod in Jesum descendit, esse prolatitium quiddam et sine hypostasi seu ὑπόστατον. Verum, jam inquit, cum id ita sit, necesse est, ut Paulus duas in Christo admisisse hypostases, in præmemorata Dionysii ad eum epistola perperam indicetur. Si enim Dei Verbum sit ὑπόστατον seu hypostasi destitutum, qui fieri potest, ut Dei Verbum et homo duæ sint in Christo hypostases? Potestne Dei Verbum simul esse et ὑπόστατον et ὑπόστατον, id est, destitutum et non destitutum hypostasi? Fuitne forsitan in Christo Patris hypostasi, quod tamen docuisse Paulum, vero prorsus apparatus absimile? Respondeo: nodus quidem hic est admodum sane solutu difficilis; methodum tamen, qua solvatur, Garnerius, postquam cum sibimet ipsi objicit, Dissertatione supra citata assignat. Lubet adeo verba, quibus id facit, huc transcribere.

quidam ex Garnerio, qua cum his illa

B 68 Eruenda, inquit, questionis tam impeditæ solutio ex ipsis Pauliniani delirii mysteriis. Fingebat ille Deum instar solis, cujus tria considerari debeant, figura seu discus ipse, qui dicitur, et energie duæ illuminandi ac calefaciendi. Figuræ et substantiæ similem dicebat Patrem, vi illuminandi Verbum, vi calefaciendi Spiritum sanctum; sed Verbum aiebat (idem sentiendum de Spiritu sancto) gemino, perinde ac nostrum, spectari posse in statu, prout nempe vel ἐνδιάθετον esset, vel προφορικὸν. (In scholis dicunt immanens et transiens.) Quamdiu in Deo est, non aliam habet, si Paulo credimus, hypostasim, quam ipsiusmet intelligentis, ut neque nostrum, cum insitum cogitatur: cum autem profertur exterius, forasque mittitur, suam incipit habere distinctam a profertente hypostasim, quam tamen amittit, ubi primum redierit ad Deum, a quo processerat, ad opus implendum. Verbum ergo divinum Paulus faciebat et ἐνδιάθετον, cum a Deo discessisset; et ὑπόστατον, cum in Deo resideret; atque ita ὑπόστατον ante sæcula, ἐνδιάθετον in tempore. Addebat, Verbum tunc fieri Filium, cum profertur, incipitque propriam habere hypostasim, prolatio enim ipsamet est Filii editio in lucem. Addebat etiam, tunc temporis Deum aliquem fieri, non αἰδιον, et qui ab æternitate per se subsistat: qui enim fieret, quod erat? Sed recentem et novellum, ut qui Nazarethi incepit.

possit componi, methodus proponitur;

C 69 Quin etiam volebat, Verbum factum Filium, et per se jam Deum existentem, descendisse in Jesum, in eoque patrasse opera, quæ admirationem pepererint; quo tamen relicto, cum passio aut certa mors impenderet, revolasse ad Patrem, ideo

Octobris Tomus II.

que nec Verbum dici posse passum, nec Deum mortuum. Desertionis argumentum putabat certissimum, quod Jesus inter expirandum clamasset: Deus, Deus meus, quare me dereliquisti? Hunc in modum Garnerius Pauli Samosatani de SS. Trinitate, non dicam, opinionem, sed figmentum exponit; quod quamquam prorsus insanum ac insulsum sit, inde tamen potest colligi, qui Paulus Dei Verbum ὑπόστατον asserere, simulque tamen duas in Christo hypostases, alteram divinam, humanam alteram, admittere potuerit; imo etiam qui reliqua omnia, quæ de Samosateno a veteribus dicuntur, cum reliquiis Pauli de Trinitate, somniisne dicam, an deliriis, queant componi; si præcipue, ut in laudata Dissertatione Garnerius facit, etiam addideris, Dei Verbum, in Christum delapsum, jamque Deum novellum factum, fuisse secundum Paulum, quamvis reipsa is esset temporarius, prædestinatione tamen æternum; adhæc duos distingui posse modos unionis seu habitationis Verbi cum Jesu, Filii Dei cum filio Virginis; quorum quidem unus a formatione ad absolutam virtutis usque perfectionem exstiterit, alter manserit postea, saltem usque ad passionem: prior fuerit, velut hospitis in Jesu Verbi; posterior proprie inhabitantis: ille meri beneficii rationem habuerit; iste mercedis. Ne vero hæc, aliæque fere omnia, Garnerii verbis mox transcriptis comprehensa, gratis omnino Paulo credantur afficta, S. Athanasii de Pauli erroribus testimonium, quod ad illa Paulo assignanda Garnerium præcipue impulsisse videtur, quodque, nisi pleraque eadem reipsa Paulo attribuas, haud facile forte intelliges, huc transcribo.

AUCTOR C. B.

70 His verbis apud laudatum Athanasium lib. de Salut. Adventu concipitur: Paulus Samosatensis Deum ex Virgine confitetur, Deum Nazarethi in lucem editum, et inde existendi primordium, regni que consecutum. Verbum tamen efficax e cælo et Sapientiam in eodem agnoscit, ac prædestinatione quidem ante sæcula fuisse putat, sed Nazarethi primum exstare cepisse; ut unus, inquit, supremus sit Deus Pater. Quæ verba hæresis Samosatene mysterium, quo nihil fere ignotius, continentia loco supra citato ut exponat Garnerius, hæc adducit in medium: Ille igitur (Paulus Samosatensis) sentiebat hunc, quem (vide verba num. 68 huc transcripta) diximus, in modum, si tamen hoc sentire est, et non magis delirare, Deum, qui simpliciter Deus sit ac æternus, esse unicum, habere tamen suum λόγον, id est, Verbum, suamque σοφίαν ἐνδιάθετον, id est, sapientiam immanentem, quem utrumque aliquando emitteret e sinu suo ad implendum mandatum, expletoque, ad se revocaret. Illi vero missi, hoc est, prolatus λόγος, extenta σοφία, prout discedebant a mittente, atque ita perse, et χωρίς, id est, extra jam existebant, ita incipiebant esse hypostases quedam, atque etiam perse dii, sed πρόσκαιροι seu temporarii. Venit itaque, si Samosateno credimus, uterque ad Virginem, sed Sapientia velut formatrix templi, seu hominis, in quo scilicet Verbum habitaret; Verbum tamquam habitator; atque ita contingit, ut Deus (vide verba Athanasii proxime recitata) ex Maria existeret, Deusque Nazarethi in lucem ederetur, atque inde existendi primordium regni que consequeretur. Dicebat tamen, Deum ejusmodi, quamvis temporarius reipsa foret, esse prædestinatione æternum, eaque distinctione declinabat Scripturæ locos, ubi æternitatis personæ Verbi tribuitur.

hoc gratis conficta non videtur; utpote, qua non admissa, pleraque Athanasii

F

71 Hæc est interpretatio, a Garnerio Athanasii verbis proxime recitatis applicata, quæ cum aliter apte, ut ei visum est, attentis Epiphani aliorumque veterum (vide num. 66 et seq.) de Samosateno assertis, nequeant exponi, pleraque insulsa circa SS. Trinitatem figmenta supra memorata Paulo attribuenda existimavit. Hinc porro, si modo ita recte, ut vero prorsus absimile non est, sensit Garnerius, consequens est, non tantum ut Paulus, dictis figmentis inhærens, dicere simul Dei Verbum ὑπόστατον seu hypostasi destitutum et duas in Christo hypostases admittere potuerit, verum etiam ut tam unum quam alterum

de Pauli Samosatani dogmatibus asserta non facile forte intelligas;

AUCTORE C. B.

re ipsa sorte adstruxerit. Non est ergo, cur ex eo, quod Paulus, teste Epiphano, Dei Verbum dixerit ἀποτόματον, erroneam quis putet eam, in qua Paulus duas in Christo hypostases admittere innuitur, Dionysii ad Paulum epistolam, ac proin hanc Sancto falso esse suppositam. Nec hoc tantum dico, verum etiam dictam epistolam Sanctique ad decem Pauli quaestiones responsonem, si modo ea, quæ verbis supra recitatis ait Garnerius, Samosatenu vere fuerit commentus, nullum omnino aliud complecti doctrinæ caput, veluti a Paulo traditum, quod cum iis omnibus, quæ de Pauli doctrina tradunt scriptores antiqui, non possit utcumque componi.

admissa vero, etiam cum omnium veterum de Pauli doctrina assertis singula,

72 Ut res fiat clarius, Pauli doctrinam in Dionysii ad hunc epistolam indicatam aperio. Ex his itaque Samosatenu existimasse videtur, Spiritum sanctum in utero Mariæ formasse hominem, quem destinaret in templum, suo tempore a Verbo incolendum; profecisse hominem illum, vitam studiosam degendo, eaque ratione magis, quam alii homines placuisse Verbo, ipsumque ad sui inhabitationem allexisse. Dei igitur Verbum, eo scilicet, quo supra expositum est, modo et caelo delapsum, in eo habitasse, sed ita, ut unius soliusque Christi duæ forent hypostases, duæque personæ et duo filii Dei, unus natura, qui fuit (secundum prædestinationem nempe) ante sæcula, et unus Christus et Filius David, qui non fuit ante sæcula, sed fuit in tempore, et secundum beneplacitum Dei accepit nomen Filii; sicut civitas accipit nomen domini, et domus nomen ejus, qui eam ædificavit. Sic alium virum esse Christum præter Deum Verbum, ab alterius Christi substantia et dignitate differentem, et unum Christum inhabitantem ac opera divinæ justitiæ operantem. Hæc sunt præcipua doctrinæ seu potius delirii capita, quæ Paulum Samosatenum docuisse, binæ ad hunc epistolam, sub Dionysii nomine vulgatæ totidem fere atque iisdem verbis insinuant. Confer nunc hæc cum doctrinæ capitibus, quæ Paulum sustinuisse, Epiphanius, Athanasius aliique veteres scriptores indicant, videbisque, quantum opinor, in præfatis binis epistolis de Pauli doctrina nihil tradi, quod, spectata, quam jam exposui, Garneriana methodo, cum Athanasii aliorumque veterum scriptorum de illa assertis aperte pugnet.

quæ de hac in binis dictis epistolis indicantur, possint componi;

73 Videtur quidem Athanasius verbis num. 70 huc transcriptis innuere, Dei Verbum secundum Pauli signenta statim in Christo ab ipso, quo hic in Virginis utero formatus esset, initio habitasse; id autem secundum binas præmemoratas epistolas lapsu tantum temporis, cum jam Christus factus esset grandior, virtutumque merito profecisset, ex Samosatenu nomine factum fuerit, ut adeo hic, quæ de Pauli doctrina in dictis epistolis indicantur, pugnare videantur cum iis, quæ de illa, ut apparet, Athanasius insinuat. Verum responderi potest, Samosatenum (vide quæ num. 69 dicta sunt) duos adstruxisse unionis Verbi cum Jesu modos, alterum ab ipso Christi formationis initio, alterum lapsu temporis factum; de priori autem loqui Athanasium; de posteriori vero in præmemoratis epistolis esse sermonem, ac proin hæc cum illo non pugnare. Nunc, erudite lector, ex iis omnibus, quæ de Pauli doctrina disseruimus, haud difficulter, quantum opinor, colliges, ea omnia, quæ de Samosatenu circa SS. Trinitatem et Verbi incarnationem memoriæ prodiderit scriptores antiqui, componi, ut apparet, ex Garneriana methodo satis posse cum iis, quæ de iisdem commentis in duabus præmemoratis epistolis insinuantur, ac proin ex doctrina, quam hæc Samosatenu attribuit, consequens non esse, ut Dionysio Alexandrino falso sint suppositæ seu hunc non habeant auctorem.

nec si componi nequeant, consequens est, ut hæc Dionysii non sint,

74 Quod si tamen modus, quo ea, quæ de Pauli Samosatenu doctrina tum Athanasius aliique scriptores antiqui, tum binæ prælaudatæ epistolæ commemorant, hic in concordiam, Garnerii fere inhaerentes vestigiis, adduximus, idcirco forsitan displiceat, quod certum non sit, quæcumque Garnerius, modum illum adstruens, Paulo affingit, vere ab hoc fuisse

asserta, atque inprimis quidem quod Dei Sapien- D
tiam (vide num. 70) pro Spiritu sancto a Paulo fuisse acceptam insinuet, contra ac Athanasius (vide iterum num. 70) videtur adstruere; quod si, inquam, præfatus modus idcirco displiceat, sicque adhuc, an scriptores illi antiqui cum prædictis epistolis re ipsa non pugnent, dubitandum appareat, nihil equidem amplius asseram, quo dubium illud ex animo euellam; verum tunc contendo, dato etiam, antiquorum scriptorum de Pauliniano delirio asserta cum præfatis epistolis aperte pugnare, necesse forsitan propterea non esse, ut hæc alium, quam Dionysium, habeant auctorem. Etenim cum Paulus Samosatenu impiam suam de Christo et SS. Trinitate doctrinam, quamdiu vixit Dionysius, occultare, ut apparet, fuerit conatus, Sanctusque illum eo modo, quo ipsemet Paulus, data ad eum epistola, explanarat, in præfatis binis epistolis spectarit, fieri potest, ut Paulus, ne impietatem suam palam faceret, non sat clare eam, quam de SS. Trinitate et Christo sequebatur, doctrinam explanarit; unde factum esse potest, ut Dionysius, cum præfatas binas scripsit epistolas, Paulinianæ doctrinæ capita nonnihil fecerit diversa ab iis, quæ Paulus re ipsa docuit, quæque eum docuisse, antiquiores scriptores affirmant. Jam vero, si ita res habeat, dato etiam, quod quædam antiquorum de Pauli doctrina asserta a binis dictis epistolis aperte E
dissonent, concludi sane hinc neutiquam potest, duas illas epistolas, jam sæpius hic memoratas, sæpiusque etiam sub Dionysii Alexandrini nomine a variis editas, a Dionysio vere non esse conscriptas. Dispicimus modo, an has a Sancto indubie scriptas non esse, aliis nequeat argumentis evincere.

75 Auctor epistolarum, aiunt nonnulli, approbat uti nec ex eo, quod in iisdem approbatur consubstantiale seu homoousion, dicitur, eo modo Patres appellasse Filium Dei. Certum autem est, Dionysium Alexandrinum, et synodum Antiochenam, in qua Samosatenu anno 270 exauctoratus fuit, vocabulum illud rejecisse, Dionysiique tempore dici non potuisse, communiter ea usos Patres fuisse. Ita, ut dicti, nonnulli. Verba, quibus, ut aiunt, vocabulum consubstantiale approbat, eoque Patres appellasse Dei Filium, assertit auctor epistolarum, apud Labbeum tom. I Conciliorum col. 855 hæc sunt: Salvatorem autem Christum dicit fuisse desertum; non illi parens, quod in cruce dixerit: Deus, Deus meus, utquid me dereliquisti? Desertum dicit eum, qui erat natura Dominus, et Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, et quem sancti Patres Homoousion, id est, consubstantiale Patri vocaverunt. Verum hæc verba, ut consideranti patebit, ab auctore epistolarum SS. Patres non communiter, sed, nullo addito adverbio, quod frequentiorem actum indicet, consubstantialis vocabulo usi, dumtaxat dicuntur. Fuisse autem Patres aliquot, qui etiam ante Dionysii Alexandrini ætatem Dei Filium Patri consubstantiale vocarint, verosimillimum apparet. Etenim cum Dionysius, quasi Dei Filium rem factam et Patri non consubstantialem asseruisset, a Pentapolitanis ad Dionysium, Romanum Pontificem, fuisset delatus, synodus a Pontifice tunc convocata, Dei Filium rem factam et Patri non consubstantialem asseri, indigne tulit. Testatur id S. Athanasius Tract. de Synodis, num. 45 sic scribens: Cum... quidam ad (Dionysium) Romanum Pontificem, Alexandrinum (Sanctum nostrum) detulissent, quod Filium rem factam et Patri non consubstantialem affirmaret, synodus Romæ coacta rem indigne tulit: Romanus autem episcopus (Dionysius) omnium sententiam rescripsit ad gentilem suum, seu potius, ut Græce est, ad cognominem suum, id est, Dionysium, Alexandrinum episcopum.

76 Cum ergo, uti ex his Athanasii verbis consequi videtur, a Dionysio Pontifice Romano, synodoque ab eo coacta consubstantialis vocabulum fuerit approbatum, verosimillimum sane appareat, id etiam non tantum a Dionysio, synodique ab eo convocatæ Patribus, verum etiam ab aliis antiquioribus fuisse adhibitum; hoc autem etiam confirmatur ex eo, quod Dionysius, hoc enim ab antiquioribus usurpatum,

A Dionysius, veluti violatæ fidei reus, ad Pontificem Romanum idcirco fuerit delatus, quod Dei Filium Patri non consubstantialem asserere, ab illis putaretur. Nisi enim consubstantialis vocabulum jam tum, cum Dionysius a Pentapolitanis accusatus est, notum admodum atque usitatum, imo in Ecclesia receptum fuisset, non videtur ab his Sanctus ob Dei Filium, Patri non consubstantialem assertum, ad Dionysium Romanum Pontificem, veluti violatæ fidei reus, fuisse deferendus. Hinc porro consequitur, ut etiam ante Dionysii ætatem illud ipsum vocabulum a nonnullis Patribus verosimillime fuerit usurpatum, atque ab Ecclesia receptum. Quod si dicas, synodum Antiochenam, in qua quinque circiter a Dionysii obitu annis Paulus Samosatenus exauctoratus fuit, vocabulum illud, veluti impugnantis Pauli erroribus minus aptum, rejecisse, idque ab ea, si idem vocabulum jam dudum in Ecclesia usitatum fuisset ac receptum, faciendum verosimillime non fuisse. Respondeo, a Dionysio equidem, Romano Pontifice, consubstantialis vocabulum fuisse receptum, hocque nihilominus rejectum fuisse a dicta Antiochena synodo, quæ tamen Dionysium Romanum Pontificem, cui etiam suam de Pauli Samosateni damnatione epistolam synodicam inscripsit, summopere reverebatur.

B nec a Dionysio fuit improbatum. 77 Adhæc Antiochena synodus consubstantialis vocabulum non eo sensu, quod id antea in Ecclesia usitatum fuerat, sed sensu longe diverso (vide Commentarium num. 228) acceptum rejectit, ut adeo ex eo, quod consubstantialis vocabulum rejecerit Antiochena synodus, consequens non sit, ut id antea in Ecclesia a Patribus adhibitum non fuerit. Quod autem aiunt, Dionysium improbasse consubstantialis vocabulum, id utique a vero longissime est alienum. Quamquam enim Sanctus, sese hoc vocabulum in Scriptura sacra non invenisse expressum, affirmavit, rem tamen voce illa significatam admisit. Liqueat id ex libris de Elencho et Apologia, supra sæpissime laudatis, ad Dionysium, Romanum Pontificem, sui purgandi ergo a Dionysio scriptis. In his enim, quos post epistolam de Pentapolitanorum contra se accusatione a Dionysio Romano acceptam scripsit, ista supra adhuc recitata verba profert: In alia item epistola ea scripsi, quibus criminationem adversariorum repuli, mendacemque ostendi, qua aiebant, me Christum negare esse Deo consubstantialem. Tametsi enim fateor, me hoc vocabulum nusquam Scripturarum sacrarum vel invenisse vel legisse; attamen argumenta mea, quæ subsequuntur, quæque isti tacerunt, ab hac sententia non discrepant. Unde sane recte colligitur, consubstantialis vocabulum a Sancto non fuisse improbatum, saltem post acceptam a Dionysio Romano de Pentapolitanorum accusatione epistolam, ac proin, cum hac verosimillime posteriores existerint epistolæ ad Samosatenum, Dionysio hæc abjudicari nequeunt, quod in altera consubstantialis approbetur vocabulum.

CAPUT VI.

De reliquis argumentis, quæ pro duabus ad Samosatenum epistolis Dionysio abjudicandis faciunt; et an ex hypothesis, quod hæc nihilominus Sanctum habeant auctorem, altera non distinguatur ab epistola ad ecclesiam Antiochenam ab eo scripta.

Plures de Verbi Divinitate loci,

Duo argumenta, quæ pro duabus ad Samosatenum epistolis Dionysio abjudicandis faciunt, cap. præced. discussi. Restat, ut reliqua, quæ eo etiam conducunt, nunc examinem. A præcipuo, ut nonnulli putant, exordior. S. Athanasius, cum Dionysii fidem contra eos, qui sanctum Virum eadem cum Arianis, Jesu Christi Divinitatem negantibus, sensisse contendebant, tutandam haberet, in sua tamen Apologia hunc unice in finem scripta nec locum epistolæ,

num. 75 huc transcriptum, ubi Dionysius Dei Filium Patri dici consubstantialem approbat, nec alium quempiam, quo Sanctus in dicta epistola Filii Dei seu Verbi Divinitatem docet, in medium adducit; ubi tamen loci plures in ea occurrunt, ex quibus a Dionysio Jesu Christi Divinitatem agnoscere, luce meridiana clarius demonstrare Athanasius potuisset. Ut reliquos omittam, duos plane insignes, quos apud Labbeum tom. I Conciliorum col. 834 et seq. invenies, huc transcribo. Prior sic habet: Demonstratum itaque est, manifestum esse sophisma, quod formam hominis hominem appellas, et formam ac habitum servi servum, quia forma Dei est Deus. Christus autem, qui a mortuis surrexit, mortuus est et vixit, ut in mortuis et vivis dominetur. Deus enim est natura, qui in omnibus dominatur; et excitatus a mortuis, atque agnitus ex vulneribus verus Deus esse, qui fuerat crucifixus, et surrexerat, et æquali honore Deus Dominus a Thoma prædicatur.

79 Dominus enim et Deus habens in manibus cicatrices surrexit, qui fuerat propter nos vulneratus. Deus enim Apostolorum erat, qui attractatus est, non natura homo, (vide de hac Dionysii locutione in Bibliotheca Patrum Lugduni recusa Turrianum) sed natura Deus, qui hæres gentium est, et omnem judicat terram, sicut scriptum est: Surge... Deus, qui judicas terram, quoniam tu eris hæres in cunctis gentibus. Filius Dei, qui est Verbum, Christus hæres, mortuus est postea post servos suos prophetas, sicut ipse in Evangeliiis dixit ad eos, qui occiderunt prophetas. Quomodo ais tu, hominem esse eximium Christum et non revera Deum, et ab omni creatura cum Patre et Spiritu sancto adoratum, incarnatum ex sancta Virgine et Deipara Maria? Propter nos enim voluit nasci ex muliere; unde et passionem pro nobis suscepit, qui se exinanivit, et humiliavit usque ad mortem, mortem autem Crucis, cum esset alioqui æqualis Deo, sicut scriptum est: Factus est sub lege, qui secundum Divinitatem legislator est, ut eos, qui sub lege erant, redimeret; et adoptionem filiorum reciperemus, sicut ait Scriptura. Posterior hæc est: Qui... ex Deo est ante secula genitus, ipse in extremis temporibus ex matre natus est. Idcirco Deicidæ sunt Judæi, quia Dominum gloriæ crucifixerunt. Nisi enim fuisset Christus idem, qui erat Deus Verbum, non poterat esse alienus a potestate peccandi. Ita Dionysius in præfata epistola, aperitissime sane duobus huc jam transcriptis locis Divini Verbi seu Jesu Christi Divinitatem confitens, ut hos utique S. Athanasius, si epistolam illam pro genuino Dionysii fetu habuisset, pro tutanda Sancti circa Verbi Divinitatem contra Arianos fide in medium adducturus fuisse videatur, ac proin ut illam, cum id non fecerit, pro Dionysii epistola non habuerit.

80 Verum, quamquam hoc argumentum contra opinionem, quæ Dionysii ad Paulum epistolam, responsionemque ad decem Pauli objectiones Sancto attribuit, non nihil validius quam præcedens militet, rem tamen minime evincit. Etenim responderi potest, Athanasium forte omnes Dionysii lucubrationes, quæ magno numero fuerunt, non habuisse perspectas, ut adeo, cum inter Dionysii lucubrationes, Athanasio non cognitæ, esse potuerit epistola a Sancto ad Samosatenum scripta, mirum non sit, quod hæc, quamvis a Dionysio reipsa scripta atque ad Athanasii institutum non parum conducens, ab eo tamen contra Arianos citata non fuerit. Adhæc fieri potest, ut Athanasius, cum laudatum pro Dionysii doctrina ab Arianorum erroribus vindicanda Tractatum seu Apologiam scripsit, inimicorum suorum, qui cum sævissime prosequerentur, insidias fugiens, in quadam delituerit loco, in quo non nisi paucissimos libros haberet ad manum: unde factum esse potest, ut, cum duarum Dionysii ad Paulum epistolarum non haberet copiam, nullum ex his, utut a Dionysio vere scriptis, locum ad Arianos confutandos in medium adduxerit. Adde, homines non semper meminisse eorum omnium, quæ vel viderint, vel

AUCTORE
C. B.

quorum duo huc transcribuntur, in dictis ad Samosatenum epistolis occurrunt; E

F

has tamen Dionysii non esse, quod nec ab Athanasio,

AUCTORE
C. B.

vel legerint, ut adeo Athanasius præmemoratas epistolas, quamvis etiam antea a se lectas et pro genuinis Dionysii lucubrationibus habitas, idcirco non citarit, quod, quæ in iis ad institutum suum facientia occurrerent, non recordaretur. Nequit itaque etiam ex Athanasii de duabus Dionysii ad Paulum Samosatenum epistolis silentio certo concludi, has a Dionysio vere non fuisse conscriptas.

nec a Basilio
memorentur,
certo nequit
concludi:

81 Pergo nunc ad aliud argumentum, quod, qui duas dictas epistolas Dionysio adjudicant, etiam adducunt. Sanctus Basilius, aiunt, epistola nona, alias quadragesima prima, ad Maximum de Dionysio Alexandrino sic scribit: De Spiritu voces emisit minime dignas Spiritu, ab adorata illum Deitate sejungens, atque in inferioribus una cum creata ac ministra natura numerans. Quibus ex verbis certissime consequitur, ut Dionysius, teste Basilio, Spiritui sancto Deitatem denegarit; quapropter cum ejusdem Spiritus sancti Deitatem binæ ad Paulum Samosatenum epistolæ, uti has, etiam perfunctorie tantum, legenti patereet, sæpissime testentur, nequeunt illæ a S. Dionysio esse conscriptæ. Verum respondeo, Dionysium orthodoxe admodum de Spiritu sancto sensisse, tantumque, in sua verosimiliter ad Ammonium et Euphranorem epistola, nonnihil esse crudius (vide, quæ de hoc argumento in Commentario disserui) non ex opinionis pravitate, sed ex vehementiori Sabellio oblectandi studio de illo locutum. Et vero Dionysium de Spiritu sancto orthodoxe sensisse, perspicuum fit vel ex ipsomet Basilio, dum lib. de Spiritu sancto docens, quæ de Spiritu sancto credenda sunt, nonnullos textus e Dionysii Operibus depromptos in dictionum suorum confirmationem adducit. Neque est, quod dicat, nulum ibidem textum ex binis prædictis epistolis, quæ tamen de Spiritu sancto præclarissime loquuntur, a Basilio proferri. Facile enim fieri potest, ut ad Basilius cognitionem epistolæ illæ non venerint. Adhæc Basilio animus non fuit, omnes omnino textus, undecumque ex omnibus Dionysii Operibus conquisitos, qui ad institutum suum conducereent, loco proxime citato afferre, ut adeo pro dictis epistolis Dionysio adjudicandis nihil amplius ex Basilio, quam ex Athanasii silentio supra memorato possit haberi.

quamvis autem
argumentum
aliud,

82 Verum, qui prædictas epistolas pro genuinis non habent Dionysii Operibus, binis hisce argumentis, ab Athanasii et Basilius silentio petitis, addere queunt et tertium, a silentio, quod in concilio œcumenico Ephesino, anno 431 contra Nestorium celebrato, circa binas, Dionysio Alexandrino attributas, ad Paulum Samosatenum epistolas servatum fuit, pariter repetitum. Labet hoc, ut quam sit validum, appareat, paulo distinctius proponere. Nestorius, anno 428 in sedem Constantinopolitanam Sisinnio vita functo successit, non diu ab impia, qua infectus erat, hæresi disseminanda abstinuit. Etenim eo ipso anno sermonem, hæreticæ pravitate plenum, qui apud Garnerium tom. II Operum Marii Mercatoris pag. 3 exstat insertus, numerosa coram populi multitudine de Incarnatione Dominica habuit. Secundum hunc sermonem, atque plurima veterum scriptorum monumenta impius ille hærestarcha, sublato Deiparæ nomine, Christum Dominum in duas distraxit hypostases ac personas; in eoque asseruit, sicut naturas duas, ita et filios duos, et Christos duos; unum quidem, quem incarnatum esse, non volebat, Deum ex Patre Deo, hominem alterum ex Matre, quam idcirco non Θεοτόκον, id est, Deiparam, sed Χριστόκοον, id est, Christiparam appellabat. Porro contra impiam hanc hæresim, quæ jam antea a Cælestino Papa, synodique ab eo convocata, Romæ fuerat proscripta, œcumenicum Ephesi, in quo Nestorius damnatus est atque exautoratus, celebratum fuit concilium. In hoc S. Cyrillus, patriarcha Alexandrinus, cum vicarium suum cum creasset Cælestinus Papa, præcipuas partes indubie egit.

quod a concilio
Ephesini

83 Secum habebat Petrum, ecclesiæ Alexandrinæ presbyterum, conciliique notariorum primicerium. Hic Patrum jussu vario, quibus Dei Verbum seu

Filium incarnatum hominemque factum esse, aperi- D
tius asseritur, præcedentium episcoporum Patrum-
que testimonia, in Concilii Acta referenda, in me-
dium adduxit. Quamvis autem id sedulo (tres enim
patriarchas Alexandrinos, Petrum scilicet, Athana-
sium et Theophilum citat) curasse videatur, ut ne
quem patriarcham Alexandrinum, qui de argumento
tractando opportune ad concilii institutum scripsis-
set, silentio præteriret, Dionysii tamen non meminit;
ubi interim Sanctus, si duas memoratas, in quibus
divini Verbi Incarnatio (vide verba num. 78 et seq.
huc transcripta) manifestissime traditur, ad Paulum
scripsisset epistolas, ante reliquos omnes Patres,
a Petro citatos, utpote his antiquior, memorandus
utique fuisset. Adhæc in duabus, Dionysio adscri-
ptis, ad Samosatenum epistolis sanctissima Virgo
Maria sexties ut minimum Θεοτόκας, id est, Deipara
vocatur; quapropter cum sic hæc contra Nestorium,
qui sanctissimam Virginem non Θεοτόκον seu Dei-
param, sed tantum Χριστόκοον seu Christiparam, et
esse et appellari volebat, maxime militarent, dubi-
tandum non videtur, quin easdem Petrus citaturus
fuisset, si a Dionysio scriptas esse, admisisset. Acce-
dit, quod, duas Christi Domini asseri hypostases et
personas, duos Christos ac duos Filios, quod Nesto-
rius dicebat, in præmemoratis ad Paulum epistolis
luculentissime improbetur, ut adeo, si hæc Dionysium
vere habebat auctorem, a Petro notariorum primi-
cerio non unam ob causam fuissent citandæ.

84 Hunc in modum, qui duas memoratas ad
Paulum Samosatenum epistolas Dionysio adjudican-
das putant, a servato de his in concilio Ephesino
silentio, ut opinionem suam probent, argumentari
queunt, easdemque epistolas ante Nestorii tempora
scriptas non esse, insuper contendere tum ex eo, quod
duas a Paulo in Jesu Christo hypostases, quod pal-
mare Nestorii dogma fuit, constitui indicent; tum ex
eo, quod sanctissimam Virginem sæpissime Θεοτόκον,
id est, Deiparam appellant; quod vocabulum quam-
vis etiam ante Nestorii tempora a S. Athanasio
fuerit adhibitum, Athanasio tamen antiquior, qui
vocabulo isto usus sit, in concilio Ephesino contra
Nestorium citatus non fuit, nec illud ante exortam
hæresim, qua hic sanctissimam Virginem non Θεο-
τόκον seu Deiparam, sed tantum Χριστόκοον seu
Christiparam appellandum statuit, communiter in
Ecclesia usurpatum fuisse videtur. Verum sive ante
sive post Nestorii tempora dictæ epistolæ scriptæ
sint, argumentum equeidem, ut hæc Dionysio adjudi-
centur, a concilio Ephesino silentio petitum, nonnihil
validius, quam præcedentia, apparet. Patrum qui-
dem testimoniis, in concilio Ephesino citatis, apud
Labbeum tom. III Conciliorum col. 505 et 508
proxime præmittitur: Petrus presbyter Alexan-
driae et notariorum primicerius dixit: Quandoqui-
dem sanctissimorum sacratissimorumque Patrum
ac episcoporum, et diversorum præterea marty-
rum codices in promptu habemus, nonnullaque
capita ex illis selegimus, ea, si vobis ita visum fue-
rit, prælegemus. Flavianus episcopus Philippen-
sium dixit: Legantur, et in Actorum monumenta
referantur.

85 Quibus ex verbis ita forte nonnemo ratiocine-
tur. In concilio Ephesino Petrus, notariorum pri-
micerius, testimonia duntaxat, uti ex verbis proxime
recitatis liquet, in medium adduxit eorum antiquio-
rum episcoporum ac Patrum, quorum codices habe-
bat ad manum, ac proin, cum fieri possit, ut codi-
cem, qui S. Dionysii, Alexandrini episcopi, Opera
complecteretur, non habuerit ad manum, mirum
nemini debet accidere, nullum omnino textum ex me-
moratis ad Paulum Samosatenum epistolis, utut a
Dionysio vere scriptis et ad impugnandos Nestorii
errores aptissimis, a Petro fuisse in medium prola-
tum. Adhæc quispiam etiam forte dicit, facile fieri
posse, ut Petrus, notariorum primicerius, Dionysii
ad Samosatenum epistolas non habuerit perspectas,
hincque factum esse, ut nullum ex his textum produ-
xerit. Verum tam ad secundum hoc quam ad pri-
mum responsum, quo argumentum, a concilio Ephesino
E

silentio peti-
tur, aliquanto
validius pro
illis epistolis
Dionysio

adjudicandis,
quidquid con-
tra opponi
queat,

A simi silentio, pro dictis ad Samosatenum epistolis Dionysio adjudicandis petum, nihil plus valere quam præcedentia, quis forte existimet, responderi posse videtur, verosimile non apparere vel Dionysii Opera Petro, notariorum primicerio, ad manum non fuisse, vel hunc illa non habuisse perspecta. Etenim vix dubitandum est, quin omnia Dionysii Opera concilii Ephesini tempore, si non in aliis plerisque civitatibus, saltem in civitate Alexandrina, utpote cujus episcopus Dionysius fuisse, integra adhuc existerint. Quapropter, cum dubitandum pariter non appareat, quin S. Cyrillus, patriarcha Alexandrinus, hujusque ecclesie presbyter Petrus, qui eum ad concilium Ephesinum comitatus est, omnes antiquorum Patrum præcipueque Patriarcharum Alexandrinorum codices, Alexandriæ existentes, antequam ad concilium proficereentur, sedulo excusserint, tactusque et locos in iis ad confutandum Nestorium idoneos annotarint, verosimile non videtur, Petrum non fuisse datas ad Samosatenum epistolas cogniturum, si hæc unquam a Dionysio scriptæ fuissent. Quod si autem velis, dictas epistolas, utut apprimè cognitas, nec a Cyrillo, nec a Petro Ephesum, ubi etiam non existerent, fuisse allatas; respondeo, id verosimile non videri; adhuc illas saltem, utpote impiam Nestorii doctrinam apertissime damnantes, a Petro verosimiliter fuisse citandas, si Dionysium, Alexandrinum episcopum, summæ, apud Orientales præcipue, auctoritatis Patrem, vere habuissent auctorem seu potius, si tunc vere existitissent, nec tantum postea Dionysio essent ascriptæ.

militare videatur; non hinc tamen dictas epistolas Dionysii non esse.

B 86 Itaque, re mature perpensa, argumentum, a concilii Ephesini silentio petitum, aliquanto validius, quam duo alia ab Athanasii et Basilii silentio petita argumenta, militare videtur contra opinionem eorum, qui duas ad Samosatenum epistolas Dionysio ascribunt. Verum adhuc multo contra illam validius militat illud ipsum concilii Ephesini silentium, si conjunctim non tantum cum Athanasii et Basilii, verum etiam omnium omnino antiquorum scriptorum silentio consideretur. Etenim duæ memoratæ ad Samosatenum epistolæ a nullo prorsus scriptore antiquo citatæ inveniuntur, videnturque ante sæculi proxime elapsi initium, quo in lucem fuerunt prolatae, omnino fuisse incognitæ. Verum reponunt, qui dictas epistolas Dionysio attribuunt, sanctus Dionysius, ut in Commentario dictum est, ad Paulum Samosatenum, ut hunc ab errore revocaret, verosimillime scripsit, idque reipsa Sanctum fecisse, Theodoritus, Cyri episcopus, scriptor antiquus lib. II Hæreticarum Fabularum cap. 8 verbis, num. 503 in Commentario transcriptis, etiam testatur: quamvis autem quot aut quas ad Samosatenum Sanctus dederit epistolas, nuspam indicet laudatus Theodoritus, fierique possit, ut ex vago seu generali hujus scriptoris de datis a Dionysio ad Samosatenum epistolis testimonio scriptor aliquis posterior ansam arripuerit, vel duas præmemoratas ad Samosatenum pro arbitrio fingendi epistolas, vel, cum eas jam scriptas quidem, nullius tamen auctoris nomine notatas invenisset, Dionysio, Alexandrino episcopo, supponendi, nulla tamen potest positiva asserri ratio, qua id reipsa, circa duas dictas epistolas factum esse, solide probetur.

uti nec ex stylo, quo scriptæ sunt, certum efficitur;

C 87 Argumenta enim, a concilii Ephesini, Athanasii, Basilii aliorumque scriptorum antiquorum silentio petita, rem certam atque indubitam, uti eruditi omnes facile admittunt, nequeunt efficere. Idem dicendum est de argumentis petitis tum a doctrina in duabus dictis epistolis Paulo ascripta, tum a styli diversitate, qua hæc, et Dionysii apud Eusebium lib. VI et VII Historiæ Ecclesiasticæ lucubrationum Fragmenta esse conscripta, nonnulli contendunt. Ita illi, qui dictas epistolas Dionysio, veluti germano earundem auctori, attribuunt. Et vero non immerito, nec sine fundamento ita loquuntur. Si enim res omnes a mille et pluribus annis gestæ pro meris figmentis et fabulis, quod a scriptoribus antiquis non memorentur, sint habendæ, res prope innumeræ, quæ tamen certissime evenisse putantur,

ad aniles fabulas relegandæ fuerint. Nequit itaque ob solum concilii Ephesini, scriptorumque antiquorum de Dionysii ad Paulum Samosatenum epistolis silentium certo concludi, hæc Dionysium germanum non habere auctorem, quamvis interim propterea ea de re non immerito possit dubitari. Porro a doctrina in duabus dictis epistolis Paulo attributa nihil quoque pro his Dionysio indubie adjudicandis haberi, perspicuum est ex iis, quæ cap. 5 disserui. Quod autem pertinet ad styli diversitatem, quam nonnulli in dictis epistolis et in aliis Dionysii Operibus inveniri putant, nequit etiam ex hac sat certo confici, dictas epistolas a Dionysio non esse conscriptas. Quod enim aiunt, stylium, quo hæc scriptæ sunt, esse humilem, diffusum, implexum, styloque, quo alia Sancti lucubrationes exaratae fuerunt, prorsus dissimilem, id equidem, quantum opinor, non omnes, qui epistolas illas cum aliorum Dionysii Operum Fragmentis, quæ apud Eusebium supersunt, cumque epistola ad Basilidem supra memorata attente contulerint, existimaturi sunt.

88 Adhæc fac, stylium, quo dictæ epistolæ scriptæ sunt, ab aliarum Sancti lucubrationum stylo non nihil differre, oriri id potest ex crebris Scripturæ sacræ textibus, qui epistolis, uti argumenti exigebat ratio, fuerunt immiscendi, ut adeo ex stylo, quo epistolæ illæ scriptæ sunt, utut forte nonnihil diverso a reliquarum Dionysii lucubrationum stylo, certum esse non possit, eas epistolas Sancto esse adjudicandas. Quapropter cum id quoque nec ex concilii Ephesini scriptorumque antiquorum silentio, nec aliunde, ut jam dictum est, certum esse possit; indubiam autem suppositionis notam dictæ epistolæ non præferant, easque in antiquo probæ notæ codice Ms. Dionysii nomine signatas Turrianus invenit, verosimiliter utique, quemadmodum jam in Commentario monui, mihi apparet, easdem Dionysium vere habere auctorem, quamvis interim id (quam ob causam etiam de his in Appendice hic agendum fuit) pro indubitato idcirco potissimum non habeam, quod ex jam disputatis epistolas illas nec concilium Ephesinum, nec Athanasius, nec ullus alius ante sæculum proxime elapsus scriptor novisse videatur. Atque ita jam quid de duabus, de quibus hic agendum erat, epistolis sentiam, exposui; restat, ut nunc discutiam, an, ex hypothesi, quod Dionysium indubie habeant auctorem, harum altera, Sancti scilicet ad decem Pauli Samosateni quæstiones responsio, eadem sit cum epistola, a Dionysio ad ecclesiam Antiochenam missa; qua hic præ corporis infirmitate protractaque senectate ad concilium, contra Samosatenum Antiochiæ celebrandum, ad quod invitatus fuerat, venire non valens, concilii Patribus, quid ipsemet de quæstione seu materia contra hæresiarcham illum in concilio tractandam sentiret, exposuit. Baronius, ut jam num. 502 in Commentario docui, utramque hanc hic proxime memoratam epistolam eandem esse existimavit.

89 Tillemontius tom. IV Monumentorum Ecclesiasticorum in Notis ad Dionysium Alexandrinum pag. 661 ab hac Baronii opinione omnino alienus non videtur. Ait enim ibidem, fieri posse, ut ea lucubratio, id est, Dionysii ad decem Pauli Samosateni quæstiones responsio, pars existeret epistolæ, a synodo Antiochena memoratæ, ut adeo, cum Dionysii epistola, quam memoravit Antiochena synodus, quamque postea secundum Antiochenum concilium ad omnes quaquaversum ecclesias cum epistola sua canonica transmisit, eadem sit cum epistola mox memorata, a Dionysio ad ecclesiam Antiochenam scripta, dubitari non debeat, quin Tillemontius a Baronii opinione omnino alienus non fuerit. Ratio autem, ob quam ita in illam fuerit affectus, hæc est: Epistola illa, ait, seu Dionysii ad decem Pauli Samosateni quæstiones responsio, ita communiter de Paulo loquitur, acsi ad hunc orationem non dirigat, illamque solo Samosatensis titulo designat; ita ut, si quando eum alloquatur, satis appareat, id non honoris causa fieri; sed eo modo, quo alloqui solent, quos impugnamus. Ita ad verbum fere Tillemontius,

AUCTORE
C. B.

imo oppositum appareat verosimilius: si autem dictæ epistolæ Dionysii vere sint, opinio,
E

F

quæ responsionem ad decem Pauli quæstiones pro epistola ad Antiochenos parte accipit;

ACTORE
C. B.

montius, mox etiam inferens, fieri posse, ut Opusculum illud seu responsum ad decem Pauli Samosatani quaestiones partem constituerit epistolae, a concilio Antiocheno, secundo scilicet, designata, eive fuerit adjectum. Non omnino improbabilis apparet haec Tillemontii opinio, cum confirmandae addi etiam potest, Dionysium in suo ad decimam Pauli Samosatani quaestione responso, pluribus jam ad decimam illam Pauli objectionem confutandam in medium adductis, ita de Samosateno loqui: Videte, fratres, quanta sit caecitas. Tota die et nocte acuit tela contra Dominum et aggreditur bellare homo neque bellare sciens, neque in arte bellandi institutus. Quibus ex verbis, utpote ad plures directis, consequi videtur, ut epistola illa, seu responso ad decem Pauli quaestiones, non ad hunc, sed ad fratres, quos verbis recitatis Sanctus alloquitur, destinata fuerit. Unde non improbabile fit, hanc partem constituere epistolae, a Sancto ad ecclesiam Antiochenam seu potius ad patriarchatum Antiocheni episcopos scriptae, posteaque a secundi Antiocheni concilii Patribus ad epistolam suam synodicam adjectae.

at non item opinio, quae hanc epistolam cum responso prorsus eandem facit,

B

90 Tillemontio itaque, qui ad hoc credendum propendet, non illubenter assentior; at non item assentiri queo Baronio. Quamvis enim ab eo non multum dissonet Tillemontius; Baronius tamen praedictam Dionysii ad Pauli quaestiones responsum haberi a se pro integra Sancti ad ecclesiam Antiochenam seu ad patriarchatum Antiocheni episcopos epistola, verbis num. 502 in Commentario recitatis non obscure indicat. Verum in tota illa Responso, quam longa est, nulla usquam verba (si proxime recitata excipias) Sanctus exhibet, ex quibus eum ad ecclesiam Antiochenam, seu patriarchatum Alexandrini episcopos scribere, utcumque colligas. Hinc autem mihi verosimile apparet, responsum illam, si vere ad ecclesiam Antiochenam seu patriarchatum Antiocheni episcopos destinata fuit, non integram utique epistolam, quam ad hos Sanctus scripsit, sed illius dumtaxat partem constituisse. Quis enim credat, Dionysium in tota epistola, quam ad patriarchatum Antiocheni episcopos scripsit, hos nec in ipso initio, nec pluries in contextu honoris causa compellasse? Certè Dionysius in epistola, quam ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum, scripsit, quamque supra integram huc transcripsimus, Basilidem et initio epistolae et in ejusdem contextu plus semel alloquitur, honorificeque simul et peramanter compellat, ut adeo, cum Sanctus ad unicum scribens episcopum, urbana hac scribendi ratione usus sit, eadem indubie etiam ad plures seu potius ad omnes patriarchatum Antiocheni scribens episcopos usus fuerit. Accedit, quod Sanctus in sua ad decem Pauli quaestiones responso praememoratos patriarchatum Antiocheni episcopos ad strenuam veritatis orthodoxae propugnationem non adhortetur, quod tamen Sanctum sua ad ecclesiam Antiochenam epistola verosimillime fecisse, in Commentario docuimus. Itaque ob omnia, quae hic jam disserui, Dionysii ad Samosatani quaestiones responso pro integra Sancti ad patriarchatum Antiocheni episcopos epistola nequit haberi.

pro non improbabili,

91 Porro, quod etiam ad opinionem, quae dictam responsum saltem pro parte epistolae a Sancto ad ecclesiam Antiochenam scriptae accipit, pro non improbabili habendam facit, Dionysius in sua ad decimam Pauli objectionem etiam Paulo sic loquitur: Ecce in te impletur, et in iis, qui te sequuntur: «Contra me (verba sunt psalmi 68) loquebantur, qui sedeant in porta, et in me psallebant, qui bibebant vinum» non in me dico, sed in Deum. Nescio, quis tibi hunc actum turbatum impietatis tamquam poculum porrexit, et tenebras offudit, ut non intelligeres, quae dicis. Scripsi enim tibi in epistola, ad quam haec rescripsisti, quod volens te ipsum decipis, o amice. Non dixi amicum, tamquam compresbyterum; sed tamquam alterum amicum, cui dictum est a Domino: «Amice, ad quid venisti.» Quibus ex verbis, cum Sanctus potissimum iis indicet, sese in epistola responsum,

quam ad Pauli quaestiones dat, proxime praegressa non alio modo, quam quo Christus Judam, Paulum Samosatenum appellasse amicum, consequi videtur, ut Sanctus in ipsa responso, quam ad Pauli quaestiones dedit, ne salute quidem, quam amici amicis impertiri solent, Paulum Samosatenum, utpote tunc deteriore adhuc factum, fuerit dignatus. Quapropter cum Dionysius, ut in synodica secundi Antiocheni concilii epistola, supra saepissime laudata, dicitur, ne salutatione quidem Samosatenum in epistola, quam ad ecclesiam Antiochenam scripsit, fuerit dignatus, confirmatur sane ex recitatis Sancti verbis opinio, quae saltem pro epistola ad ecclesiam Antiochenam scriptae parte habendam putat Dionysii ad decem Pauli Samosatani quaestiones responsum.

92 Quamvis autem id inde, ut jam dixi, utcumque confirmetur, pro certo tamen atque indubitato, etiam ex dictis verbis haberi non potest. Etenim cum his ipsis Dionysius orationem ad Paulum dirigat, non immerito forte quisquam contendat, praedictam responsum ad ipsummet Paulum (vide, quae num. 89 dicta sunt) eo tantum modo, quo solemus, ad eos quos impugnamus, ad Samosatenum pro praememorata verba dirigere orationem, responderi potest, id minus verosimile idcirco videri, quod nimis frequenter Sanctus in responso illa Paulum alloquitur, idque nullo prorsus adjecto indicio, ex quo, quod Paulum dumtaxat impugnet; ad alium vero vel alios orationem dirigat, utcumque innotescat. Adhaec pro omnimoda inter responsum ad Samosatani quaestiones, et Sancti ad patriarchatum Antiocheni episcopos epistolam distinctione statuenda etiam facit, quod haec a secundi concilii Antiocheni Patribus, uti ex horum laudata epistola synodica intelligitur, ad omnes per universum orbem dispersas ecclesias quaquaversum missa fuerit; unde consequi videtur, ut etiam Nestorii tempore notissima adhuc verosimillime fuerit, multisque codicibus inserta.

93 Quapropter, si a Dionysii ad decem Pauli quaestiones responso omnino diversa non esset, fuisset et haec Nestorii tempore pariter adhuc notissima. Verum hanc Nestorii tempore notissimam fuisse, non apparet. Quamvis enim in ea sanctissima Virgo Maria quiniis ut minimum appelletur Θεοτόκος seu Deipara, quae appellatio doctrinae Nestorii, SS. Virginem non Θεοτόκου seu Deiparam, sed Χριστοτόκου seu Christiparam appellandam contendit, et diametro opponitur, nullus tamen ex ista epistola seu responso contra Nestorium textus in concilio Ephesino, in quo tamen plures aliorum SS. Patrum sententiae multo minus eo facientes prolatae fuerunt, in medium fuit adductus, ut adeo ista epistola seu responso cognita non fuisse videatur, ac proin ut omnino distincta sit ab epistola, a Dionysio ad ecclesiam Antiochenam, seu ad patriarchatum Antiocheni episcopos scripta. Itaque ex hypothesi, quod duae epistolae, veluti ad Samosatenum a Dionysio scriptae, saeculo proxime elapso vulgatae Dionysium vere habeant auctorem, nondum tamen, uti ex jam disputatis liquet, certum est, alteram e duabus hisce epistolis, seu Sancti ad decem Pauli quaestiones responsum etiam vel pro parte tantum epistolae, quam is ad ecclesiam Antiochenam seu patriarchatum Antiocheni episcopos dedit, esse habendam, quamvis id interim, ut jam ante docui, pro non improbabili queat haberi.

CAPUT VII.

De nonnullis Opusculis, Dionysio vel vere vel falso adscriptis.

Præter Opera Dionysio vel certo vel dubie adscripta, quae, veluti a scriptoribus sub Dionysii nomine memorata, et in hac Appendice Alii libri seu Tractatus, quos Dionysius jam

A jam recensui, nonnulla adhuc supersunt, quorum pariter apud scriptores mentio occurrit, nec tamen scriptio epocha habetur comperta. Hæc inter computandi sunt quatuor tractatus seu libri epistolari forma (hæc enim in omnibus fere suis Operibus Dionysius usus videtur) magna ex parte verosimiliter conscripti, hisque deinde etiam addi debent nonnullæ epistolæ. Trium e quatuor dictis Tractatibus seu libris Eusebius æque ac Hieronymus mentionem faciunt. Posterior quidem lib. de Illustribus Ecclesiæ Scripioribus his verbis: De natura ad Timotheum, de tentationibus ad Euphranoræ; ad Basilidem quoque multæ epistolæ, in quarum una se (Dionysius nempe Alexandrinus) asserit, etiam in Ecclesiasten cœpisse scribere Commentarios. Eusebius vero lib. vii, cap. 26 Historiæ istis: Aliæ plures sunt apud nos illius (Dionysii Alexandrini) epistolæ, et prolixiores libri epistolari forma ac stilo conscripti; cujusmodi sunt illi de natura libri, Timotheo puero dedicati. Item liber de tentationibus, quem etiam Euphranori nuncupavit. Ipse præterea in epistola, quam ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum scripsit, Commentarium se composuisse testatur in principio libri, qui Ecclesiasten dicitur.

B elucubravit: epistolæ, quas scripsit.

93 Tres itaque ex hisce Hieronymi et Eusebii verbis tractatus, quorum alter de natura, alter de tentationibus, ac tertius ad Ecclesiasten interpretandum scriptus sit, habemus compertos. Quartus, quo primam ad Corinthios epistolam Sanctus interpretatus est, apud solum Hieronymum epistola, alias quinquagesima secunda, nunc, in recentiori scilicet Operum Hieronymi per Benedictinos editione, trigesima prima, ad Pammachium scripta, mentio invenitur. Atque hi quidem sunt Dionysii tractatus seu libri, de quibus hoc præsentis capite disserere proposui: epistolæ vero fere hæc sunt. Prima est objuratoria ad Sancti gregem Alexandria constitutum, altera ad Romanos de officio diaconi per Hippolytum missa. Utriusque hujus epistolæ lib. vi Historiæ Ecclesiasticæ cap. 46 meminit Eusebius, qui etiam ejusdem quidem Historiæ libri septimi capite nono epistolæ de Luciano ad Dionysium Romanum scriptæ; capite vero vigesimo secundo duarum aliarum epistoliarum, quarum altera de Sabbatho, altera πει γυρασίου, id est, de exercitatione scripta est, mentionem facit. Ambæ hæc posteriores etiam Tractatu de Illustribus Ecclesiæ Scripioribus memorantur ab Hieronymo, qui etiam ibidem et epistolam ad Heraclam, in Aegypto episcopum, et alteram item epistolam ad Alexandrinam ecclesiam de exilio scriptam Operibus a Dionysio elucubratis accenset. Verum hæc (uti ex his, quæ in Commentario num. 158 disserui, facile colliges) forte ab epistola, a Dionysio ad ecclesiæ Alexandriae presbyteros scripta, illa vero omni dubio procul ab epistola, a Sancto ad Hieracem scripta, atque in Commentario n. 285 et alibi memorata, diversa non est, ut necesse non sit, de duabus hisce epistolis plura hæc dicere, sufficiatque pro ampliori earundem notitia curiosum lectorem ad eundem Commentarium locis proxime citatis remittere.

C binæque, quas non scripsit, recensentur.

96 Lambecius lib. iii Commentariorum de Bibliotheca Cæsarea pag. 18 duas adhuc in hac alias epistolæ Mss. hactenus ineditas, sub Dionysii archiepiscopi Alexandrini nomine ad calcem vetustæ in libris Regum expositionis anonymæ existare affirmat. In fine, inquit, expositionis secundi Libri Regum, et quidem folio 125 exstant epistolæ duæ S. Dionysii, archiepiscopi Alexandrini, hactenus, quod sciam, ineditæ, quarum prior inscribitur et incipit his verbis: Διονυσίου επιστολή Θεοδοσίῳ μονάζοντι. Τι θαυμάζεις ἔτι σὺ δένδρος ἀμαρτήματος ὅλη τραυματίζεσαι πόλις, ὅπερ καὶ Δαυὶδ γενόμενον ἔργως. Altera autem hoc modo: Τοῦ αὐτοῦ επιστολή Ὀυρσενουφίῳ ἀναγνώστῃ. Ὁ μὲν οὖν Ἀβρααμὰ δίκην παρὰ τῆς θείας ἀπηγήθη δίκης ἐπὶ καὶ θαυρέσει τοῦ οὐραίου πατρὸς etc. Causa vero, cur epistolæ illæ ibi sint insertæ, hæc est, quod Historia regni Davidis, quæ secundo libro Regum continetur, per eas potest illustrari. Ita laudatus Lambecius, duas, quas me-

morat, epistolæ Dionysio Alexandrino episcopo sine ulla hæsitatione adscribens. Verum hæc nec Dionysii Alexandrini, nec alterius cujuspiam Dionysii esse, recte in suis Scripiorum Bibliothecis Guilielmus Caveus, Fabricius, alique nonnulli eruditi contendunt. Ambæ enim Isidorum Pelusiotam habent auctorem, inter cujus epistolæ reperiuntur. Prior quidem ad Theodosium libro i epistola trigesima nona pag. 10. Posterior vero ad Ursinophilum libro tertio epistola ducentesima decima nona, pag. trecentesima; ad quem etiam, ut recte observat laudatus Caveus, habentur et aliæ, nempe libro secundo, epistola 240, libro quarto, epistola 78 et 80.

97 De illis itaque duabus epistolis, utpote quæ Dionysii non sint, nec plura hic oportet disserere. Quapropter, cum alia Opera, quæ apud scriptores sub Dionysii nomine memorata inveniam, præter jam recensita non supersint, proximum est, ut de his, quæ num. 94 et 93 recensui, quæque Dionysii certo sunt, unice agam. Id adeo, sola in sequens caput, quæ de Luciano ad Dionysium Romanum data est, dilata epistola, præsentis hoc capite jam præsto. A Sancti libris, Timotheo de Natura inscriptis, duco initium. Inutile fuerit, in tempus, quo libri illi scripti sint, utcumque inquirere. Etenim nulla prorsus nota chronica, ex qua id colligas, nec in eorundem Fragmentis, ab Eusebio in decimum quartum Præparationis Evangelicæ librum illatis, nec alibi uspiam occurrit. Quod vero pertinet ad argumentum, quod tractant, potest de eo amplior certiorque sermo institui. In libris illis nempe Sanctus Democritum et Epicurum, qui ex fortuito atomorum concursu universum hoc emeruisse docuerunt, egregie confutat, omnesque similiter falsas philosophorum de natura opiniones refellere, ut solum deinde hujus auctorem Deum esse demonstraret, sese habuisse in animo, non obscure indicat. Nunc enim, inquit ipsemet Sanctus apud Eusebium libro de Præparatione Evangelica proxime citato, cap. 26, pagina 779, ex sapientissimæ providentiæ operibus summatim pauca tantum aliqua percurramus, idem paulo post, cum adversus illum, cujus major est eruditionis opinio, disputabimus, uberius, Deo duce, ac plenius omnia persequemur.

98 Ratiocinia, quibus Dionysius Democritum et Epicurum confutare studuit, integra amplius non exstant; verum horum, ut jam innui, Fragmenta plane insignia, ne Opus plane eximium penitus interiret, in suo decimo quarto de Præparatione Evangelica libro nobis servavit Eusebius. In hisce autem Fragmentis, ex quibus quinque ultima prædicti decimi quarti de Præparatione Evangelica libri capita fere constant, S. Dionysius, ut nihil in hoc mundo fortuito atomorum cursu, sed solo Dei nutu omnia facta ostendat, res varias in quotidianum vitæ humanæ usum et commodum construi solitas, vestem nempe, domum, navigium in exemplum adducit, petitque, an fieri queat, ut opera tam artificiosa, tot e partibus apte ordinateque inter se unitis composita, absque artificis manu sint confecta. Hinc porro pro admirabili universi terrarum orbis constructione Deo attribuenda interrogando sic concludit: Quis æquis porro auribus audiat, ingentem hanc domum, ex cælo terraque constantem, qui propter maximam illam et multiplicem, quæ huic insidet, sapientiæ vim, mundus vocatur, ab atomis, quæ nullo ferantur ordine, ordinem atque ornatum omnem accepisse, ac perturbationem ipsam in mundum esse mutatam? Quis stans illos motus atque conversiones ex inconstanti quodam impetu proficisci? Quis absolutam rerum caelestium harmoniam et inconditis et inconcinnis instrumentis temperari? Quomodo autem, una cum omnium essentia sit incorruptibilisque natura, solo, ut aiunt, magnitudinum figurarumque discrimine, corporum tamen alia quædam, ut ipsi vocant, divina sunt, fati superiora, et sempiterna, vel ævi saltem, ut nonnemo loqui maluit, longioris: eaque partim visu percipiuntur, ut sol, luna, stellæ, terra et aqua; partim sensum fugiant, ut dii, demones et animi?

99 Hæc

AUCTORE
C. B.

Sanctus contra Democritum et Epicurum non ex fortuito

E

atomorum concursu, sed a Deo mundum esse conditum,

F

LECTORE
C. B.
libris de Na-
tura Timo-
theo inscri-
ptis ostendit,

99 Hæc Dionysius, plura deinde, ut mundum, astra, animantia, planetas ceteraque omnia, quæ mundi ambitu continentur, a solo Deo creata esse ostendat, industrie simul et apposite adjuvans. Atque id quidem Sanctus vigesimo quinto præfati decimi quarti de Præparatione Evangelica capite apud Eusebium præstat; sequenti autem capite non minus diligentem, ut id ipsum specialim ex mira hominis structura probet, operam navat. Verba, quibus id facit, apud Eusebium loco præzime citato curiosus lector inveniet, eaque proinde huc non transcribo, illa dumtaxat, quæ jam præzime recitavi, in argumenti, quod in memoratis Sancti de Natura libris tractatur, specimen transcripsisse contentus. Porro hi libri, ut jam supra satis innui, Timotheo τῷ πρῶτῳ sunt inscripti, hincque nonnulli libros illos filio suo a Dionysio, quem propterea maritatum faciunt, nuncupatos fuisse contenderunt. Verum quid de re hac statuendum existimem, in Commentario num. 55 et seq. exposui; ad quem propterea, studiosè lector, te remitto, atque de Tractatu, quem Dionysius Euphranori de Tentationibus inscripsit, nunc ago.

Tractatu,
Euphranori
nuncupato,
qui cum carne
et dæmone hic
certandum
sit, forte do-
cuit,

100 Quod pertinet ad tempus, quo is concinnatus est, illud non magis, quam tempus, quo præmemoratus de Natura Tractatus scriptus est, habetur compertum, nec quidquam etiam, quo utcumque vel cum aliqua latitudine imotescat, uspiam aut in illo ipso de tentationibus Tractatu aut in aliis Sancti Scriptis occurrit. Nec hoc tantum circa hunc Dionysii Tractatum accidit incommodum, verum etiam quod nec argumentum, quod pertractat, sat accurate definiri queat. Fuerit forte de variis modis, quibus homo a dæmone et carne circumveniri atque ad peccandum allici solet, conscriptus. Docuerit forte etiam, qui illæ dæmonis carnisque insidiæ superari, quique cum illis, ut certa sit victoria, dimicari hic ab homine debeat. Ut sit, cum eadem Tractatus ille, quemadmodum et perique alii a Sancto nostro concinnati, interierit, parum refert, non posse argumentum, quo de libri, dictum tractatum constituentes, tractarint, exactius determinari. Itaque ulteriori missa indagine, ad duos alios a Dionysio exaratos tractatus progredior.

binisque e
Commentariis,
quos
scripsit, al-
tero primam
Ecclesiastæ
partem,

101 Alter primæ partis Ecclesiastæ, alter vero Epistolæ primæ ad Corinthios Commentationem seu interpretationem fuit complexus. Ex neutro quidquam uspiam noscitur superstes. Argumentum, quo de scripti fuerint, ex ipso, quem præferunt, titulo sufficienter innotescit. Quod vero ad descriptionis tempus pertinet, id nulla prorsus ratione, quantum equidem puto, quisquam definat. Sanctus Dionysius, teste Eusebio, lib. vii Historiæ Ecclesiasticæ cap. 26 supra adhuc citato, in una ex epistolis, quas ad Basilidem, Pentapolitanum episcopum, scripsit, sese in principium libri, qui Ecclesiastes dicitur, Commentarios composuisse asseruit; horum autem etiam de Illustribus (vide verba num. 94 recitata) Ecclesiæ scriptoribus S. Hieronymus, postque eum, uti in Bibliotheca sancta Sixtus Senensis testatur, Procopius Gazæus in explanatione tertii capitis Geneseos meminit, nihilque de iisdem innotescit præterea.

altero pri-
mam ad Co-
rinthios Epi-
stolam expo-
sui;

102 Atque hæc sunt, quæ de Commentariis a Sancto in Ecclesiasten scriptis possum asserere. Quod vero ad Commentarios in priorem ad Corinthios Epistolam a Sancto pariter concinnatos pertinet, præter ea, quæ jam de his dicta sunt, adductumque S. Hieronymi epistola ad Pammachium trigesima prima, alias quinquagesima secunda testimonium, nihil prorsus de iisdem commemorandum occurrit. Cum nihilominus non parvi momenti Commentarios illos fuisse, pateat ex verbis, quibus hos a Dionysio scriptos in præfata epistola testatur Hieronymus, istæc huc transcribo. Origenes, inquit dictæ Epistolæ interpretes enumerans, Dionysius, Alexandrinus scilicet episcopus, Pierius, Eusebius Cæsariensis, Didymus, Apollinaris latissime hanc Epistolam, primam scilicet ad Corinthios, interpretati sunt. Latissime ergo, uti ex his Hieronymi verbis intelligitur, priorem ad Corinthios Epistolam interpretatus est S. Dionysius, ac proin in hanc non

parvi momenti Commentarium verosimiliter conscripsit; de qua cum plura addenda non habeam, jamque, quæ de quatuor Dionysii Tractatibus supra memoratis litteris consignata reperi, in medium adduxerim, restat, ut de Sancti epistolis, de quibus etiam præzente capite tractare proposui, nunc agam.

105 Epistola, a Sancto ad gregem suum Alexandrinum objurgatoria conscripta, uti etiam epistola, ab eodem ad fratres Romæ constitutos de officio diaconi missa, apud Eusebium, Historiæ scilicet Ecclesiasticæ, ut jam docui, lib. vi, cap. 46, recensetur una cum epistolis, quæ a Dionysio Notatiani schismatis occasione ac proin anno circiter 230 aut 231 fuerunt conscriptæ. Hinc porro non nemo forte concludat, duas illas epistolas, alteram de officio diaconi, alteram ad gregem suum objurgatoria, et epistola de officio diaconi Romam missa, loco præzime citato commemorat, in Commentario a me, nisi earum epocha ex argumento, de quo scriptæ sunt, propius haberetur perspecta, fuisse tractatas, hincque esse, cur ibidem de dictis epistolis, quarum altera ad gregem Alexandrinum, altera de officio diaconi Romam scripta est, agendum non duxerim. Et vero id merito factum esse, nemo, quantum opinor, ibi inficias, qui, quæ ab Eusebio uno eodemque capite recensentur scripta, non uno eodemque tempore semper esse elucubrata, compertum exploratumque habuerit.

104 Cum enim revera Eusebius, ut difficile non esset ostendere, diversa auctorum scripta, quæ diverso tempore elaborata sunt, uno eodemque capite subinde recensent, utique ex epistolis, quibuscumque dictæ binæ epistolæ ab Eusebio lib. vii Historiæ, cap. 46 memorantur, sciri non potest, fuerintne hæc eodem tempore, quo illæ, an alio conscriptæ, ac proin ad hanc Appendicem ex instituto meo pertinent; cum scilicet ad earum epocham definiendam nec aliud occurrat, nec ipsa, de quibus scriptæ sunt, argumenta eo conducant. Hæc quippe ex titulis, quibus epistolæ ab Eusebio et Hieronymo insigniuntur, utcumque tantum innotescunt; et hinc quidem epistola, ad Romanos de officio diaconi scripta, a Dionysio hos, quæ sit diaconi dignitas, quis ordo, quæ partes, fuisse doctos, verosimilimum fit; verum nihil omnino inde habetur, ut quo circiter tempore epistola illa scripta sit, definiri utcumque queat. Quod vero ad alteram, quam Dionysius ad gregem suum Alexandrinum objurgatoriam scripsit, spectat epistolam hanc quidem Sanctus, cum in exilium pulsus Alexandria abesset, scripsisse videtur.

103 Verum cum Dionysius bis, semel nempe sub Decio et semel sub Valeriano, Alexandria exulare fuerit compulsus, dictam epistolam sub Decio, an sub Valeriano scripserit, nequit edici, ac proin tempus, quo id fecerit, manet incertum, spectato etiam ejusdem epistolæ argumento, ex quo porro nihil aliud discimus, quam illa, utpote objurgatoria, a Sancto Christianos, Alexandria exsistentes, fuisse reprehensos; causa interim sui delicto, ob quod nominatim id a Dionysio factum fuerit, penitus manente obscuro, ut nec de dicta epistola, pro qua etiam studiosus lector num. 98 et 158 Commentarii potest consulere, quidquam amplius dicendum supersit, perquamque propterea ad duas reliquas Sancti epistolas, de quibus hic acturum me, supra sponendi. Altera de Sabbato, altera πρὸς ἡμετέρας seu de exercitatione scripta est. Ambæ nihil iterum offerunt, unde quo circiter tempore scriptæ sint, utcumque colligas. Argumentum etiam, quo de scriptæ sunt, ex titulis, quibus ab Eusebio et Hieronymo ornantur, non satis distincte innotescit, nec, ut id divinando forte assequar, conjecturis agere est animus, ut de diabus istis, utpote quæ penitus cum plerisque aliis Dionysii lucubratoribus interiere, nec ulteriorem aliquo ex capite de se disserendi præbent materiem, plura dicenda non habeam.

CAPUT

A CAPUT VIII.

De Sancti ad Dionysium Romanum de Luciano epistola, huiusque occasione nonnulla adhuc de quibusdam Dionysii opinionibus seu dogmatibus observantur.

Ex omnibus Dionysii epistolis, num. hujus Appendicis 93 recensitis, de quibus hic restabat tractandum, unicam huc de Luciano scriptam remisi. Hæc quidem et ad Dionysium Romanum, teste Eusebio, data est, et eodem libri septimi Historiæ Ecclesiasticæ capite nono, quo duæ de baptismo a Dionysio scriptæ memorantur epistolæ, a laudato Eusebio memoratur. Verum epocha, qua scripta sit, nec ex eo, quod ad Dionysium Romanum scripta sit, nec ex eo, quod eodem capite, quo duæ aliæ de baptismo epistolæ, memoratur ab Eusebio, definiri potest.

Primum sic probò: Dionysius Romanus, ad quem epistola illa scripta asserit ab Eusebio, dubio procul, alius non est, quam Dionysius, de quo idem Eusebius, quartam Sancti de baptismo epistolam ab epistola de Luciano scripta hinc tractanda distinctam commemorans, paulo ante, capite nempe ejusdem libri septimo, ita scripsit: Quarta ejus (Dionysii Alexandrini) de baptismo epistola ad Dionysium scripta est, tunc quidem Romana: urbis presbyterum, sed qui aliquanto post tempore ejusdem urbis episcopus est constitutus. Fuit ergo, uti ex his Eusebii verbis facile colliges, Dionysii de Luciano, qua de hic agimus, epistola vel ante vel postquam Dionysius Romanus ad supremam Ecclesiæ cathedram esset electus, conscripta.

B Verum sive ante sive post illam Dionysii Romani promotionem scripta statuatur, nihil equidem ex eo, quod ad hunc scripta sit, pro determinanda ejus epocha sat certi ac definiti potest haberi. Fac enim eam, antequam Dionysius Romanus in Pontificem esset electus, esse scriptam: cum hic Sancti nostri fuerit equalis, indubieque ante annum 247, quo Dionysius Alexandrinus ad patriarchalem Egypti cathedram fuit electus, floruerit; ab anno autem 247 ad annum usque 259, quo Dionysius Romanus in Pontificem fuit assumptus, anni excurrant duodecim, sciri nequit, quo ex hisce annis dictam epistolam, si modo etiam citius scripta non fuerit, Dionysius exaravit. Quod si vero illam, cum Dionysius Romanus jam esset Pontifex, scriptam lubeat statuere, nec sic quidquam habebis, ut, quo determinato anno scripta sit, certo definias. Cum enim Dionysius Romanus anno 259 ad S. Petri cathedram fuerit promotus; ab hoc autem anno ad annum usque 263, quo Dionysius Alexandrinus, ut docuimus, e vivis excessit, anni excurrant, computato utroque extremo, nec plures nec pauciores quam septem, sciri iterum non potest, quo ex hisce annis de Luciano eam, qua de hic agimus, epistolam Sanctus scripsit.

C Itaque quocumque modo res spectetur, nequit sane annus, quo ejusdem epistolæ debeat locari scriptio, definiri ex eo, quod ad Dionysium Romanum data sit. Dispiciamus modo, an hic definiri etiam nequeat ex eo, quod illa eodem libri septimi nono capite, quo duæ de baptismo a Dionysio scriptæ epistolæ, memoratur ab Eusebio. Eusebius, ut jam supra monui, uno eodemque capite plures subinde epistolæ, utut non uno eodemque tempore scriptas, commemorat, ut adeo ex eo, quod ea, qua de hic sermocinamur, epistola capite eodem, quo duæ aliæ, memoratur ab Eusebio, determinari annus, quo illa scripta sit, etiam non queat. Quod si porro de eodem argumento, seu de baptismo, de quo duæ aliæ epistolæ, quibuscum dicto capite memoratur ab Eusebio, exaratae sunt, foret conscripta, illius sane epocha, cum omnes omnino epistolæ, quas Dionysius vel de baptismo vel controversiæ de hoc exortæ occasione scripsit, ad annum 256 vel alterum e binis sequentibus spectent, jam prope haberetur comperta. Verum epistolam illam de

Octobris Tomus II.

Luciano scriptam, dumtaxat asserit Eusebius, nec quidquam suppeditat, unde, an in illa baptismus, an res alia de Luciano scribendi materiem Sancto præbuerit, possis colligere, ut adeo ne quidem, an controversiæ, Stephanum inter et Cyprianum de baptismo exortæ, occasione scripta sit, habeatur compertum, ac proin, ut nihil inde quoque pro definienda præmemoratae epistolæ epocha possit haberi.

109 Utinam interim luculenter constaret, non tantum quibus de rebus potissimum in præmemorata ad Dionysium Romanum epistola, in qua forte etiam de baptismo nonnulla fuerint disputata, a Dionysio nostro, Alexandrino episcopo, actum fuerit; verum etiam, quid hic in singulis, quas de baptismo scripsit, epistolis docuerit! Ita sane, quod scitu foret non injucundum, certum exploratumque haberetur, quæ Sancto nostro de baptismi ab hæreticis collati valore sederit opinio; de qua quamvis in Commentario jam discussa, hic tamen occasione epistolæ ad Dionysium Romanum de Luciano scriptæ, in qua etiam a Sancto de baptismo forte fuerit tractatum, nonnulla adhuc, ut de ea quid queat statui certius, juberit disserere. Paragrapho Commentarii undecimo baptismum, ab hæreticis collatum, pro valido a Dionysio habitum fuisse, verosimillimum esse ostendi, viamque Hieronymum, qui Dionysium in Cypriani de rebaptizandis hæreticis dogma consensisse affirmat, cum doctrina illa conciliandi aperui, vel hac potissimum ratione ductus, quod ipsum Pepuzenorum seu Montanistarum baptismum, qui tamen indubie erat invalidus, a Dionysio pro valido habitum fuisse, Basilii epistola prima ad Amphilochem can. 1 doceat. Mirum forte accidit nonnemini parumque credibile id, quod de Montanistarum baptismum, indubie licet invalido, per Dionysium tamen approbato, a Basilio asseritur. Ut adeo quo loco habendum sit hoc Basilii assertum, utque Hieronymum, ne a vero aberrare dicendus sit, ea via, quam paragrapho Commentarii proxime laudato inivi, necessario esse exponendum, appareat, Sancti nostri de hæreticorum baptismum doctrinam, simulque Basilii de hac asserta, nondum satis ibidem discussa, paulo accuratius hic expendo.

110 Itaque Basilii epistola ad Amphilochem proxime laudata can. primo sic scribit: Quod igitur ad Catharos pertinet, et prius dictum est, et recte admonuisti, uniuscujusque regionis morem sequi oportere: Quod ii, qui tunc de illis staturunt, in varias de ipsorum baptismate sententias abierint. Pepuzenorum autem baptismum nullam mihi habere rationem videtur, et miratus sum, quomodo hoc Dionysium, hominem canonum peritum, fugerit. Hæc Basilii, nonnullis interpositis, in eandem sententiam etiam sic scribens: Pepuzeni ergo sunt aperte hæretici; nam in Spiritum sanctum blasphemaverunt. Montano et Priscillæ Paracleti appellationem nefarie impudenterque attribuentes. Igitur sive quia hominibus Divinitatem attribuunt, condemnandi sunt, sive quia Spiritum sanctum afficiunt injuria, dum eum comparant cum hominibus; sic etiam suat æternæ condemnationi obnoxii, quod condonari non possit blasphemiam in Spiritum sanctum. Qua igitur ratione eorum baptismum admittatur; cum in Patrem et Filium et Montanum aut Priscillam baptizent? Non enim baptizati sunt, qui in ea, quæ nobis tradita non sunt, baptizati fuere. Quare etsi hoc Dionysium Magnum latuit, servanda nobis non est imitatio erroris. Itaque Basilii, a Dionysio, quamquam per errorem, Pepuzenorum seu Montanistarum baptismum pro valido habitum fuisse, non obscure indicans, simulque, ut quam immerito ita Dionysius senserit ostendat, causam adjungens, ob quam validus esse nequeat baptismus, a Montanistis seu Pepuzenis collatus.

111 Benedictini in recentiori sua anni 1750 Basilianorum Operum editione ad priorum textum huc jam transcriptum sic observant: Pugnat aperte Basilii cum Hieronymo. qui in libro de Scripturis ecclesiasticis testatur, Dionysium idem ac

AUCTORE
C. B.

Forte in dicta epistola de baptismo fuit tractatum. Dionysii de hoc Sacramento,

a Pepuzenis collato, opinio proponitur ex Basilio.

F

Hic et Hieronymus pugnant inter se, videri queunt;

AUCTORE
C. B.

Cyprianum de baptismo sensisse. Videtur hac in re major auctoritas Basilio attribuenda, quam Hieronymo. Plus operæ insumerat Basilius in ea re examinanda. Præterea cum illius testimonio congruit tota Dionysii agendi ratio, qui deprecatores se pro Asiaticis et Afris (apud Stephanum nempe, Romanum Pontificem) interposuit; nedum in eadem ac illi causa versaretur. Quin etiam suam ac decessorum suorum sententiam satis declaravit, cum hominem impio et blasphemix pleno baptismo ab antecessoribus suis receptum, ante non ausus est baptizare, quam Xystum (vide, quæ in Commentario § proxime memorato dicta sunt) episcopum Romanum consulisset. Hæc laudati Benedictini, contendentes, Basilius hic cum Hieronymo pugnare. Et vero id non omnino immerito contendunt. Cum enim a Dionysio Pepuzenorum, qui erant hæretici, baptismum, ut ut certo (vide supra Basilius verba) invalidum, pro valido habitum fuisse, Basilius verbis mox recitatis testetur, ex hoc Sancti hujus testimonio recte colligitur, quodlibet sane baptisma, a quocumque sive hæretico sive orthodoxo collatum, cui ritus legitimus non deesset, ratum a Dionysio habitum fuisse. Jam vero cum in dogma, quo Cyprianus aliique plurimi Africani episcopi baptismum ab hæreticis collatum esse invalidum, ac proin, qui, a solis hæreticis baptizati, ad Ecclesiam accederent, rebaptizari debere contendebant, Dionysium consensisse, S. Hieronymus (vide Commentarium num. 110) aperte doceat, non omnino sane immerito cum hoc pugnare S. Basilius a laudatis Benedictinis assertur.

non ita tamen pugnant, quin aliqua ratione in concordiam queant adduci.

112 Attamen duo hi SS. Patres non ita inter se pugnant, seu invicem dissident, ut nulla ratione queant in concordiam adduci. Viam, qua id non incongrue fiat, quivis facile discet ex iis, quæ § 11 Commentarii protuli. Arbitratur est scilicet (vide dictum §) S. Dionysius, baptismum, quamvis a solis hæreticis collatum, pro valido esse habendum; cum vero Sanctus simul (adi iterum dictum §) rebaptizari posse a solis hæreticis baptizatos, hæcque in re quamlibet ecclesiam usui suo seu consuetudini esse relinquendam existimaret, eum in Cypriani, utpote hæreticos rebaptizari debere ac proin posse contendentes, dogma consensisse, asserere potuit Hieronymus, nec tamen aperte pugnare cum Basilio verbis supra recitatis prodeinde ea, ex quibus consequens est, a Dionysio baptismum, ad hæreticis ritu debito collatum, pro valido habitum fuisse. Itaque S. Basilius hic non ita indubie, ut contendunt laudati Benedictini, cum Hieronymo pugnat. Quod autem aient, Dionysium tunc, cum hominem, impio et blasphemix pleno baptismo apud solos hæreticos initiatum, non ante novo baptismo, quam Xystum, Romanum Pontificem, consulisset, ablucere est ausus, sententiam suam, qua baptismum, a solis hæreticis collatum, pro valido habuerit, sufficienter declarasse; nec id undequaque certum, uti ex iis, quæ eodem iterum § 11 Commentarii § dicta sunt, facile intelliges, nonnemini forte apparebit.

Dionysius in errore, quem circa baptismi reiterationem admisit, excusandus est,

115 Verum Dionysius declaravit ibi sufficienter, non declaravit suam de baptismo ab hæreticis collato sententiam, hunc equidem ab illo, quotiescumque ritu debito esset collatus, pro valido habitum fuisse, si ex eo, quod pro valido Pepuzenorum, teste Basilio, habuerit baptismum, indubitatum atque perspicuum; quamvis interim, uti in Commentario § jam sæpius nominato docui, cuilibet episcopo permittendum esse voluerit, ut libere pro ecclesie, cui præerat, consuetudine rebaptizaret vel non rebaptizaret, qui, a solis hæreticis baptizati, ad Ecclesiam accederent. Verum, inquit, si talis fuerit Dionysii doctrina, consequens est, ut insigniter circa primum maximeque ad salutem necessarium Sacramentum errarit. Fateor: Sanctus hic a vero certissime aberravit. Verum quid tum? Aberravit etiam S. Cyprianus, totaque fere cum eo Africana ecclesia, ut mirum nemini videri debeat, Dionysium in re, quæ nondum sua ætate tam clare, ut postea fuit,

esset definita, opinionem erroneam esse amplezum. D
Episcoporum torrente, idem cum Cypriano sententium, fuit abreptus, non quidem, ut omnem baptismum, ab hæreticis collatum, esse invalidum pronuntiaret, sed ut saltem eos, qui valide ab hæreticis baptizati essent, pro cujuslibet ecclesie consuetudine rebaptizari posse vel non posse assereret. Hinc is Sancti error, utpote sine gravi ratione non admissus, facile apud quemvis æquum rerum æstimatorem excusationem inveniet.

114 Ast, inquiet non nemo ulterius, Dionysius non tantum eorum, qui ab hæreticis valide baptizati essent, rebaptizationem licitam asseruit; verum etiam, quem sane errorem nemo excuset, Pepuzenorum seu Montanistarum baptismum, quamquam sine forma debita collatum, pro valido, teste S. Basilio, voluit haberi; unde consequi videtur, ut etiam baptismum, a quibuscumque hæreticis et quocumque modo collatum, validum esse existimari. Adhæc (vide iterum Commentarii § 11) baptismi defectum, ut apparet, per sacram Communionem suppliri posse putavit, quod sane etiam omni dubio procul est erroneum, ut adeo Dionysius non leve tantum erratum, quod facile excusationem inveniat, circa baptismum admisit. Ita, ut jam innui, contra Dionysium argui potest ulterius. Verum respondeo, posse non immerito, uti ex laudato Commentarii § 11 facile intelliges, E
vocari in dubium, an Dionysius revera baptismi defectum per sacram Communionem suppliri posse existimavit. Quamvis enim (vide Sancti verba in Commentario num. 114 recitata) hominem illum jam dudum in Ecclesiam atque ad Sacramentorum participationem admissum, qui, cum se invalide impioque tantum et blasphemix pleno baptismo baptizatum putaret, vero proque baptismo donari petierat, rebaptizari non ausus, diuturnam illi communionem ad id sufficere responderit, ita forte Sanctus potest intelligi, ut non quidem diuturnam communionem, veluti ad causam, qua homo ille a peccato originali expurgatus esset, sed tantum ad certum indicium, quod baptismum valide collato, a peccato originali expurgatus esset, satis esse voluerit.

113 Etenim Sanctus, ut apparet, pro parum credibili habuit, hominem, qui jam a longissimo tempore, ejurata hæres, in Ecclesiam atque ad sacram communionem frequenter fuisset admissus, valido nunquam antea baptismo fuisse initiatum. Colligendum id videtur ex eo, quod Sanctus loco supra citato apud Eusebium, ubi homini, qui rebaptizari petierat, diuturnam communionem ad id sufficere respondit, mox subiungat: Nam qui gratiarum actionem frequenter audierit, et cum ceteris responderit Amen; qui ad sacram Mensam astiterit, et manus ad suscipiendum sacrum cibum porrexit; qui illum exceperit; et Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi particeps fuerit diutissime, eum ego de integro renovare non ausim. Quæ verba si, ut non nemini forte videbitur, expositionem Dionysii proxime applicatam non firment, hæcque scholis potius, quam historicæ veritati videatur accommodata, nihil quidem, quo eandem expositionem prolem, in medium amplius adducam; verum tunc equidem pro certo atque indubitato haberi non posse contendo, a Dionysio baptismi defectum per diuturnam communionem suppliri, fuisse existimatum. Atque ita quidem quid de altero, cujus Dionysius circa baptismum insinuat, errore statuendum putem, edocui. Quod vero jam pertinet ad illum, qui in Pepuzenorum seu Montanistarum baptismatis approbatione versatur, quique a Dionysio quodlibet baptisma, a quocumque, et quocumque modo collatum, pro valido habitum fuisse, suspicandi ansam præbet, respondeo, hanc postremam saltem erroris Dionysio objecti partem certam omnino non esse atque indubitatum, seu, quod idem est, compertum prorsus atque exploratum non haberi, a Dionysio quodlibet baptisma, a quibuscumque hæreticis et quocumque modo collatum, pro valido habitum fuisse.

116 Sane Benedictinis, qui recentiorum Basilianorum Operum anni 1750 editionem adornarunt, certum

omnino etiam, dubio insuper existente, an baptismi defectum

per sacram communionem suppliri posse existimari,

A tum id atque indubitatione minime apparuit. Etenim ad priorem Basilii locum num. 110 huc transcriptum sic observant: Etsi testatur Basilius, non rejectum a Dionysio fuisse baptismum Pepuzenorum, non tamen videtur existimasse, magnum illum Virum eadem indulgentia in alios hereticos usum fuisse. Miratur enim, cur tam liberaliter egerit cum Pepuzenis, utpote hereticis; quod profecto mirum ei visum non fuisset, si ipsos etiam Marcionitas et Valentinianos ab eo sine baptismo receptos credidisset. Quam ob rem Basilii sententia, de hereticorum scilicet baptismo a Dionysio approbato, paulo restrictius accipienda, quam vulgo accipitur. Constat illius de Pepuzenis sine baptismo receptis testimonium, atque ex hoc testimonio illud etiam colligi potest, quodlibet baptismum, modo ritus legitimus non deesset, ratum a Dionysio habitum fuisse. Sed Basilius ipse de solis Pepuzenis loquitur, et in hoc ipso canone Magni Dionysii erratum (sic enim appellat) in eo manifestum et ante oculos positum esse declarat, quod discesserit a sancta praeceptis canonibus regula, ut aliter heretici, aliter schismatici recipiantur. Credebat ergo opinatam illam regulam in aliis haeresibus a Dionysio observatam fuisse. Ita laudati Benedictini, apertissime sane indicantes, in ea sese opinari significant Benedictini, id ipsum ego, quamvis rationes, quas afferunt, rem non evincant, pro verosimillimo habeo. Quis enim in animum inducat, ut Dionysium, virum eruditum fere omnium calculis doctrina non minus quam pietate praestantem, eximiumque aevi sui decus et ornamentum, ridicule adeo de primo maximeque necessario Sacramento sensisse existimet? Habet quidem Dionysius pro valido Pepuzenorum baptismum, qui tamen, ut Basilius verbis supra recitatis testatur, nullam omnino baptismi, utpote, ut ait, in nomine Patris et Filii et Montani aut Priscillae collati, rationem haberet. Verum, si Benedictini in posteriorem Basilii locum supra huc transcriptum recte annotent, Pepuzeni in baptizando Montanum aut Priscillam nominatum non appellaverunt, sed tantum per Spiritum sanctum, in cuius simul, uti et in Patris et Filii nomine baptizabant, Montanum aut Priscillam intellexerunt, ut Dionysius omni prorsus ratione, ob quam Pepuzenorum baptismum, utpote forma saltem exterius debita collatum, pro valido haberet, non caruerit, ac proin ut et error, in quem baptismum illud approbando lapsus est, excusari pariter mereatur. Ut sit, fatentur equidem, Dionysium, ut excusatione dignum, tum in approbando Pepuzenorum baptismo, tum in eorum, qui ab hereticis valide baptizati ad Ecclesiam accedunt, rebaptizatione admittenda ut licita vehementer errasse.

B habuerit, excusatione in altero gravius errore, circa Pepuzenorum baptismum admissum, non caret.

C idem ipsum in eruditioribus nonnullis Sancti de SS. Trinitate loquendi formulis,

118 Neque enim hic lubet subtiliter philosophando seu potius, ut dicam, quod res est, inepte arguendo, sanctum Virum a manifestis, in quos prolapsus est, erroribus praestare immunem. Sic quippe non veritati historice studuisse, sed affectui potius videar indulgisse. Haec ratione ductus jam antea etiam Dionysium et in mulieribus, sexui suo consueta patientibus, a sacra Communione arcendis, et in Apocalypsi Joanni Apostolo abjudicanda certissime errasse, ingenue sum confessus: quavis interim sanctum Virum, uti etiam hic feci, absque ratione, ob quam excusandus sit, non errasse, una ostendimus. Imo veritatis studio malui cum Athanasio, quae Dionysius in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola in speciem scripsit erronea, ipsimet Sancto, quam cum Rufino Arianis, qui epistolam illam corruperint, adscribere. Cum Dionysius, inquit in trium concilii Chalcedonensis capitulorum defensione pag. 449 Facundus Herimianensis episcopus, olim docuisset, facturam esse Filium Dei, neque natura proprium, sed extraneum ab essentia Patris, et quia idem Filius non erat, antequam

fieret, aliaque similia, quae in eodem Opere continentur, Athanasius, germanum specimen, et Catholicae doctrinae atque virtutis exemplum, ea constanter exceptit, et quamvis nostris auribus dura et ad excusandum difficilia, defendere non refugit. Athanasius, uti in Commentario docuimus, admisit quidem, Dionysium in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola asseruisse, Dei Filium, quod sensu magis obvio videri poterat et re ipsa erat erroneum, rem factam esse et a Patre secundum substantiam alienum; verum haec Sanctum non eo animo, quo volebant Ariani, protulisse, rationeque non una eum orthodoxe admodum sensisse, ostendit. Huic ergo Athanasii agendi rationi inharens, Dionysium quidem in Commentario admisi non nihil esse crudius in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola de Dei Filio locutum; verum eum simul orthodoxe admodum sensisse, ea posterioribus, quae sui purgandi ergo edidit, scriptis invicte, quantum opinor, probavi.

119 Hanc pariter viam inierunt eruditi post Athanasium non pauci. Hos inter etiam computandus venit eruditissimus Cardinalis Baronius, cujus proinde verba, cum ad excusandum Dionysii de secunda SS. Trinitatis Persona scribendi modum non parum etiam conducant, eorum quodammodo, quae eodem fine in Commentario disserui, complementi loco huc transcribo. Itaque die 17 Novembris in suis ad Martyrologium Romanum Notis de Sancto nostro sic scribit: De eodem Dionysio dubitatio alicui posset oriri, dum S. Augustinus (imo Gennadius, Massiliensis presbyter, uti nunc eruditus videtur) libro de Catholico dogmate cap. 5 eum appellat Fontem Arianorum et S. Basilius ad Maximum philosophum epist. 41 in eadem sententiam haec de eo: Est autem haec nostra de illo sententia: non omnia Viri hujus laudamus; sunt, quae prorsus etiam damnamus. Ipse propemodum (quantum nobis liquet) primus hominibus impietatis istius Arianismae, quae jam passim obstrepit, seminaria praebuit. Haec Basilius; qui tandem eundem excusans, haec subdit: Causam vero hujus non puto animi malitiam esse, sed quod vehementer cupit oblectari Sabellio. Soleo itaque illum similem aestimare plantatori cuiquam, qui recentis plantae correcturus aversionem, ita immoderate illam retorquet, ut a medio aberret, et in contrarium latus ramum abducat. Haec ille.

120 In eadem sententiam S. Athanasius adversus Arianos agens, pro Dionysio scripsit epistolam apologeticam; idemque in epistola de synodo Nicæna contra decreta Arianorum etiam addit, eundem Dionysium ea de re iudicio postulatum apud Dionysium, tunc Romanum Pontificem, scripsisse ad eundem egregiam apologiam, quo se immunem liberumque a quavis haeresi demonstraret. Id et Basilius ad Amphilochem de Spiritu sancto cap. 29. Hieronymus etiam de Scripturis Ecclesiasticis in Dionysio testatur, ipsum ad praedictum Romanum Pontificem scripsisse epistolam unam et libros quatuor. Nisi vereretur scholii mensuram excedere, plurimorum nobilium veterumque theologorum ejusdem generis exempla subnecterem, qui dum aliquam haeresim refellere conati sunt, in contrariam partem nimis valide rationes inflectentes, a rectitudine sincere fidei declinare visi sunt, licet iidem Catholicae fidei fuerint semper propugnatores acerrimi. Unum tantum non longe petiit, simileque huic, de Magno illo Gregorio Thaumaturgo, de quo hac agitur die, adducam exemplum. Sicut enim Dionysius laborans contra Sabellium visus est Arianis arma subministrasse; ita et ipse agens contra gentiles, conatus illis demonstrare, non esse plures Deos, et Christianos omnes nequaquam tres Deos colere, sed unum tantum; visus est aliquibus unam tantum constituisse in Divinitate Personam; sicque Sabellio parasse venenum: quod S. Basilius accurate notat et excusat scribens ad Neocæsarienses epist. 64, ut mirum sit profecto, eum non eadem

ut Baronius
Athanasii
exemplo in
suis ad Mar-
tyrologium

ut Baronius
Athanasii
exemplo in
suis ad Mar-
tyrologium

E

Romanum An-
notationibus
merito etiam
contendit,

F

AUCTORE
C. B.

omnibusque
generatim er-
roribus pari-
ter obtinere
locum, ex
disputatis
satis liquet.

eadem erga Dionysium Alexandrinum benignitate
usum fuisse.

121 Ut ut sit, tum quæ verbis jam transcriptis
proferuntur a Baronio, tum ea, quæ nos in Com-
mentario protulimus, sufficere debent, ut Dionysius
in iis omnibus, quæ circa SS. Trinitatem erronea
in sua ad Ammonium et Euphranorem epistola do-
cuisse visus est, facilem apud omnes æquos rerum
æstimatores excusationem inueniat. Quod vero gene-
ratim pertinet ad errores, quos Sanctus non tantum
admisisse visus est; verum etiam reipsa admisit, ex-
cusari eum in his omnibus pariter mereri, ea, quæ
hoc præsentis capite et alibi in Commentario et in hac
Appendice disserui, satis superque ostendunt. Cele-
rum præter Opera, quæ jam, veluti a Dionysio
adornata, tum in Commentario, tum in hac Appen-
dice recensui, nulla amplius nominatim seu in specie
enumeranda supersunt; nec propterea tamen quis-

quam existimet, nulla præter ea, quæ in hujus de D
Dionysio Tractatus decursu memoravi, fuisse a
Dionysio Opera elucubrata. Etenim Eusebius sin-
gulis fere locis, quibus aliquot vel epistolas vel Opu-
scula, a Dionysio elaborata, recenset, plura adhuc
alia a Sancto elucubrata fuisse, adjungit. Sic, ut
ceteros locos, quibus id facit, omittam, lib. vii Histo-
riæ Ecclesiasticæ cap. 45, recensitis plurimis, quas
Sanctus scripsit, epistolis, mox addit: Alias quoque
complures ad diversos scripsit epistolas, ex quibus
quicumque illius Operum studiosi sunt amatores
(sunt autem etiamnum plurimi) multiplicent perci-
pere possunt utilitatem. Scripsit ergo Dionysius
præter eas, quas recensui, adhuc plurimas alias
epistolas, ex quibus, cum, ut ait Eusebius, multiplex
posset percipi utilitas, deplorandum sane est, eas in-
teruisse.

DE S. ROMANA VIRGINE MARTYRE

BELLOVACI IN GALLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. B.
B

§ I. Vitæ ejus scriptor, memoria sacra, in Galliam adventus.

UB DIOCLE-
TIANO ET
MAXIMIANO.
S. Romanam
Bellovacii pas-
sam

Res Bellovacenses sub initium sæ-
culi decimi septimi Petrus Louve-
tus et Antonius Loiselus ex insti-
tuto scriptis persecuti sunt. Multa
illi de Bellovacensium antiquitate,
potentia, rebus bellicis. Gentis ca-
pitæ Cesaromagum fuit, quod modo
a gentis nomine Bellovacum audit. Episcopatum ha-
bet antiquum Remensi metropoli suffraganeum, cujus
antistes comitis et Franciæ Paris (ut vocant) titulo
gaudet. Diocesim autem Bellovacensem ita descri-
bunt Novæ Galliæ Christianæ editores: Circum-
scribitur illa ad Septentrionem diocesisibus Ambia-
nensi ac Noviomensi; ad Orientem Suessionensi et
Silvanectensi, ad Meridiem Silvanectensi, Pari-
siensti et Rotomagensi; ad Occidentem Rotoma-
gensi. Christi fidem S. Lucianus martyr (data sunt
ejus Acta ad diem 8 Januarii) eo primus iniecit,
idemque primus Bellovacensium præsul fuisse a
multis creditur, dissentientibus aliis. Hunc imitata
S. Romana, relicta Urbe, sociabus aliquot comitata
in Gallias venit, parique martyrii desiderio accensa
apud Bellovacenses voti sui compos effecta est. Vitam
ejus, seu potius reliquiarum, præmissis martyrii
compendio, translationis historiam tom. II Spicilegii
editionis primæ pag. 677 prelo dedit Acherius, quam
a Nicolao de Boissy Congregationis Gallicanæ Cano-
nicorum Regularium in abbatiâ S. Quintini Bellova-
censis Priore accepit: unde et Louvetus multa de-
prompsit eorum, quæ de S. Romana in Antiquitatibus
Bellovacensibus retulit.

scriptor ano-
nymus

2 Vitæ hujus auctori, quisquis fuerit, non omnia,
imo pauca sive in ipso martyrio, sive ante illud gesta
innotuerunt: neque id mirum: qui enim Sanctæ
vivere temporibus, gestorunquæ ejus spectatores, te-
stesque esse poterunt, artati persecutionis instan-
tia, inquit num. 3, ordinem passionis ejus non
scripserunt, et posteri de ea, quæ non perspexe-
runt, scribere noluerunt, ne adinventores innota-
rum rerum æstimarentur, asserere dubitaverunt.
Quo illud factum est, ut antiquioribus ævæ Chri-
stianæ sæculis nulla fuerit ejus martyrio constituta so-
lemnis dies, quamquam illud Bellovacensibus abunde
foret exploratum. Quo autem tempore S. Romanæ
Vitæ litteris consignari, ipsamet auctor loco non
uno prodit. Capit. 2 (secundum partitionem nostram
initio sic loquitur: Nostris vero temporibus cum
comes Flandriensis Balduinus puerum Philippum,
Henrici regis filium, ad regni proveheret solium,
ipsamque pro eo disposeret regnum, civitas Belua-
censis suo destituta est antistite. Annuente igitur

supernæ pietatis æquitate, Guido decanus, custos-
que ecclesiæ S. Quintini Vermandensis, et archi-
diaconus Laudunensis, constitutus est a præfato
principe Bellovacensium episcopus. Num. vero 7
Guidonem hunc scribit annum integrum exsulasse
jussu Philippi regis, cum is per seipsum moderandas
regni Gallici habenas suscepisset. Rursum num. 19
editum a S. Romana prope Argentolium prodigium
recensens, id sibi eorum, qui videre et affluere,
assertione comperit esse, testatur. Denique et in
Vitæ epilogo iis verbis utitur, ut Bellovacii scriptio-
nem suam, superstitie etiamnum Guidone episcopo,
absoluisse videatur.

5 Aimoinus lib. v, cap. 48 scribit, Philippum ^{seculi xi,}
Henrici regis filius nominis I majorem natu filium,
vivente et jubente patre, anno 1059 unctum esse
in regem; Henricum autem anno sequenti obiisse.
Regni autem administratio penes Balduinum sezen-
nio fuit, sub coquo Bellovacensem cathedram Guido
adiit anno 1065 vel sequenti: annus enim 1072
episcopatus ejus nomen fuit, ut habet ejus charta
apud Loiselum pag. 254 eodem anno data 15 Ka-
lend. Jul. Unde Novæ Galliæ Christianæ editores
Albericum et Sigebertum corrigendos monent, quo-
rum alter Guidonem anno 1066, alter proxime
sequenti benedictionis munus accepisse, asseruit.
Annos jam aliquot in episcopatu Guido exegerat, cum
post conditam exornatamque S. Quintini haud præ-
culla Bellovacensibus mœnibus ecclesiam anno 1075
sedem suam deserere coactus est: ad quam non re-
diit nisi anno 1074 vel sequenti, ut infra num. 27
dicitur. Horum itaque omnium cum anonymus Vitæ
S. Romanæ auctor meminert, non ante id temporis
scripsisse, necesse est: nec tamen (etsi id minus cer-
tum sit) post annum 1085 (vide finem num. 2) si
verum est, Guidonem hoc anno episcopatu cessisse,
et Cluniaci vitam monasticam amplectum biennio
fere post pie obiisse; ut ex Guiberto abbate B. Ma-
rix citati Galliæ Christianæ editores scribunt, a
quibus Louvetus aliquantulum discrepat. Quid vero
de anonymi fide censendum sit, ex dicendis num. 6
statui poterit.

4 Minus celebrem fuisse ante Guidonis ætatem ^{et Martyrolo-}
S. Romanæ memoriam num. 3 his verbis anonymus ^{gia quædam}
aperit: Decreverunt majores nostri diem martyrii ^{recentiora}
ejus se non solemnitè celebrare, nec tamen passi ^{celebrant;}
sunt omnino insolenscere, scientes, quod martyrio
coronata Christi cohæres regnat in gloria. Unde
Guidonem episcopum in epilogo solemnitatis S. Ro-
manæ institutum amplificatoremque haud injuria
nuncupat. Indeque, opinor, antiquiorum martyrolo-
gorum